BALZAC

SÖNMÜŞ HAYALLER

I

Çeviren:

Yaşar Nabi NAYIR

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

FRANSIZ KLASİKLERİ: 175

SÖNMÜŞ HAYALLER

I

İKİ ŞAİR

H. de BALZAC

SÖNMÜŞ HAYALLER

I

(Illusions Perdues)

İKİ ŞAİR

(Les Deux Poètes)

Bu eseri Yaşar Nabi NAYIR dilimize çevirmiştir.

İSTANBUL 1949 — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ve fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek, Türk milletinin kültüründe yer tutmak ve hizmet etmek istiyenlere en kıymetli vasıtayı hazırlamaktır. Edebiyatımızda, sanatlarımızda ve fikirlerimizde istediğimiz yüksekliği ve genişliği bol yardımcı vasıtalar içinde yetişmiş olanlardan beklemek, tabiî yoldur. Bu sebeple tercüme külliyatının kültürümüze büyük hizmetler yapacağına inanıyoruz.

1-8-1941

İSMET İNÖNÜ

ÖNSÖZ

Heybetli başlığı, *İnsanlık Komedyası* adını okumak, âbideyi bir bakışta kavramak demektir. Ama köşe kuleleri bizzat Balzac'tan daha göbekli olan bu kunt kaleye nereden saldırmalı, nereden girmeli? *Sönmüş Hayaller* bir gediktir, hem de en mükemmeli. *Kuzin Bette* kadar kuvvetli, *Eugénie Grandet*'den daha güzel olan bu roman, herkesin okumuş olduğu o iki klâsik eserin yanında birinci plâna geçirilmeye lâyıktır, *İnsanlık komedyası*'nın menfaati icabı onu oraya geçirmelidir.

Bulunup tasarlanması ve üçte birinin yazılması ancak bir hafta sürmüş olan bu eser hem Balzac'ı okumaya yeni başlıyanı, hem de en kaşarlanmış Balzac'çıyı tatmin eder. Burada, daha başlangıçta, müellifi meşhur eden o taşra hayatı tablolariyle karşılaşırız. Sonra Paris muhitinde ilerleriz, Paris'in tipleri, azılıları, kurtları, zehirleri, dikenleri, yaldızları, elmasları ve çirkefleriyle tanışırız. Nihayet burada Balzac'ı tanıyıp sevmeyi öğreniriz, çünkü bu hikâyede yazarın kendi hayatından alınma taraflar ehemmiyetli bir nispettedir.

Daha başlangıçta, yazarın pek sevdiği temaların başlıcası, bir hakikat ve ihtiras yığını arasına sokuluyor: muhteriin ıstırapları, ancak bonoların bilinmediği bir hava içinde nefes alabilen dehanın saflığından ilerigelen ıstıraplar.

Bu temadan az sonra Balzac'a has motiflerin ikincisi, fakirliğin dramı, üstün insanın gelişmesine mâni olan para sıkıntıları ve bu insanın kendi nefsine

karşı istekleri gelir. Bizzat "Sönmüş Hayaller" müellifinin çekmiş olduğu, hayatını ağır bir yük altında ezen ve onu zaruretin kırbacı altında inliye bağıra yazı yazarak canım çıkarmak zorunda bırakan o tüyler ürpertici drama, o korkunç para cehennemine nüfuz ederken okuyucu titremekten kendini alamaz.

"İnsanlık komedyası" nın en iyi çizilmiş sahnelerinden birinin kahramanı olan Z. Marcas der ki: "Fransada gençlik için artık çıkar yol kalmamıştır, gençlik bir buhar makinesinin kazanı gibi patlıyacaktır."

Bu, müellifin temel duygularından biridir. Onun nazarında, 1830 gençliği heba olmuş bir gençliktir. Bugün biz buna talihsiz bir gençlik deriz. Burjuvazi, yaşlıların bir icadıdır. Yalnız yaşlılar varlıklıdır, gençler fakirdir.

O efsanevi: *Zengin olunuz* sözü bir yalandır: *Sönmüş Hayaller*'in geçtiği Louis-Philippe saltanatının ilk yılları bir iktisadi buhran devresiydi ve bu buhran 1837 de en had safhasına vardı: kitabın ilk bölümü bu tarihe raslar; bu romanı bize bu derece yakın kılan da budur. Temmuz kırallığı acılar içinde yeni bir dünya doğuruyordu; hazinenin altın ve gümüş mevcudu azalmıştı; büyük sanayi, başka yerlerde olduğu gibi Fransada da, iflâslar ve *krack*lar arasında doğuyordu. Çoğunun âkıbeti şüpheli ve hattâ hileli büyük teşebbüsler, beceriksiz veya fesatlı bütçeleriyle, mütedavil sermayeden mahrum, umumi masrafları hesaplanmamış, faizleri bir yıkım olan bankalara istinadeden, büyüme kansızlığına veya hesapsız boy atma hastalığına tutulmuş, bizim şimdiki sinema işlerimize benziyordu. Tıpkı Balzac gibi, 1836 da İngilterede devlet bankası da iflâs tehlikesi geçiriyordu. Bankerler sanayie sermaye yatırmaktansa demiryolu tahvillerini ve devlet istikrazlarını (daha o zamandan!) tercih ediyorlardı. *Sönmüş Hayaller*'de, eski Fransız

zanaatkârlığının, makineler devrine ne büyük malî sıkıntılar içinde girdiğini görüyoruz. Gutenberg'in kol kuvvetiyle işler antika baskı makinesi, Stanhope makinesi tarafından ezilirken, *Sönmüş Hayaller,* teçhizattan mahrum bir muhterii sahneye koyuyor: David Séchard'ın zekâsı kötü malzemenin noksanını telâfi ediyor ve taşrada tertibedilen bir fesat, sırrını elinden koparmaya çalışıyor. David Séchard, Balzac'ı temsil eden ilk şahıstır.

İnsanlık komedya'sını tam bir bağımsızlık içinde yaratabilmek için, Balzac zengin olmayı hararetle istiyordu; zengin olmak için 1825 te küçük bir tâbilik firmasını satın alıyor, müessese çabucak topu atıyordu. Bu işte alacaklarını ancak yarım yamalak tahsil edebilmiş olmasına rağmen, 1826 da (yirmi yedi yaşındayken) iflâs eden bir matbaayı satın aldı. 1827 de, işini genişletti: bir harf dökümhanesi satın alarak malî vaziyetini büsbütün berbadetti.

Balzac iflâs etmiştir, buna şüphe yok; intizamsızlık ve israf, evet; idare etmesini bilmezdi, şahsi masraflariyle işinin masraflarını birbirine karıştırırdı; işlerini hiç de iyi idare etmemiş olduğunu tahmin etmek için eserinde iş hayatından bahseden karışık sahifeleri okumak kâfidir. Çabuk itimadeden bir tabiatı, çok ateşli bir muhayyilesi bulunduğu, sahası çok geniş bir mütefekkir olduğu için iflâs etmeye zaten mahkûmdu. Anonim şirket usulünün henüz doğmamış olduğu, her şeyin, ortağı şahsan mesul kılan ortaklık yoliyle yapıldığı bir devirde Balzac, birikmiş parasını, mesaisini, yakınlarının parasını, istikbalini, sıhhatini, hattâ bizzat varlığını bile bu uçuruma attı; kendini bir ticaret dehası sanıyor, hem pek de yanılmıyordu. Fransada, ilk aksilikler karşısında yere serildi ve sermayesizlik yüzünden yokuşu çıkamadı, ama Birleşik Devletlerde veya Cenubi Amerikada olsaydı, hayat ona kredi temin ederdi. Yenilmişken bile kalkınabilirdi. Onunki kadar yüksek bir deha, sınai faaliyetin

hangi sahasına yönelirse yönelsin, orada inkılâplar yaratırdı. Muharririn bir tâbi tarafından istismar edildiği, onu da matbaacının sıkboğaz ettiği, berikinin de dökümhanelerin kurbanı olduğu, bu itibarla bir müellifin, eserinden azami kazanç temin etmesi için hem kitapçı, hem tâbi, hem matbaacı, hem de dökümcü olması icabettiği fikri, otomobillerine kendi lâstiklerini takabilmek için Amazon'da kauçuk ziraati yapan Ford'un düşüncesinden başka bir şey değildir. Yeni dünyada Balzac bir Dupont de Nemours, bir Liebig[1] olurdu. Halbuki Pariste? Kayalık dağları[2] yerinden oynatan iman, Monmartrere'ın kılını bile kıpırdatamaz. Zincirleme bir sanayi kuramadığı için Balzac, şahsından çok şeyler kattığı o David Séchard olmakla yetinecektir. Büyük sanayici rolünde muvaffak olamayınca, kahramanı gibi yeniden bir emekçi haline geliyor, ama bir yazı emekçisi. Buna üzülmiyelim: bu yenilgiden (sanatın öcünü almasiyle) onun zaferi çıkacaktır.

1830 da muharrirler, kusurlu bir kapitalizmin hâlâ istismar ettiği proleterlerdi. Balzac, günün birinde Barbier adında eski bir başmürettibi, bir sefalet arkadaşını keşfetti. Saint-Simon'vâri bir kaynaşma ile, fikir işçisi, ameleye elini uzattı, onunla ortak oldu. Onu Pariste bugün Visconti sokağı olan Marais - Saint-Germain sokağının 17 numarasına yerleştirdi. Bu matbaayı hayattan romana, Quartier Latin'den Angoulême'e geçirin, aynı kâğıt topları, aynı mürekkep kokusu, zanaatkârın yeni makineciliğe karşı aynı mücadelesi, küçük patronun büyük imalâthane sahibi karşısındaki aynı tiksintisiyle *Sönmüş Hayaller*'deki David Séchard'ın dükkânını elde edersiniz.

Balzac neden Angoulême'i seçti? Çünkü, kocası

[1] Birleşik Amerika sanayi ve ticaret âleminin iki meşhur siması.

[2] Şimali Amerika'nın meşhur dağları.

baruthaneyi idare eden, büyük ve hırçın ahbabı madam Zulma Carraud'nun yanında kalmış olması dolayısiyle orayı tanıyordu; çünkü bu kâğıt şehrinde bir kâğıt işi tesis etmeye de teşebbüs etmişti. Böylece, *Sönmüş Hayaller*'de bize M. René Bouvier'nin: "Kâğıt sanayiinin şakuli bir etüdü" diye andığı bilgileri verebilmiştir. Bu hususta o, Napoléon'un keskin görüşüne sahipti, müstakbel şahıslarını teşkil edecek olan muhataplarının — en kapalı birer diplomat veya en sıkı birer çimri olsalar da — o kâhin bakışiyle ta yüreklerinin içini okurdu. Bu mistik adam, bir sanayiin kaderini önceden sezmişti; artık pek pahalıya mal olan paçavra kâğıdı devrinin sona erdiğini herkesten önce tahmin etmiş, kâğıdın satine edilmesi hususundaki en yeni metotlardan şüphesiz haberdar olarak, Séchard'ın diliyle nebati hammaddeli kâğıdı öğmüştü. *Sönmüş Hayaller*'in çıkışından on yıl sonra kâğıtçılık muharririn açtığı çığıra giriyordu: Cointet'ler nasıl Séchard'ın beratlarını çalmışlarsa, istikbal de Balzac'ın haklarını yağma edecekti.

Bu, sınai hakların elden alınması dramı bizi pek iyi bildiğimiz bir cehenneme, ödenmemiş poliçeler ve protesto edilmiş bonolar cehennemine götürüyor; *elli santimlik bir pulun bir obüsten daha fazla mesafe katettiğini ve tahribat yaptığını gösterir,* adını taşıyan fasla dikkat edilsin[1] karşısındaki uçurumdan ür-

[1] Gavault etüdünde kâtip olan Eugène Prévost anlatırdı: "Kâh bir yazıhaneye oturmuş, kâh bir koltuğa uzanmış veya bir yazı sırası üstünde yuvarlanarak, Balzac, adlî usûllerden konuşmasını severdi; alacaklılarla borçlular arasında alınıp verilen senetler üzerindeki o pek çeşitli küçük savaş hakkında izahat alırdı. O sıralarda David Séhard'ı (Sönmüş Hayaller) yazıyordu. Elde kanun, bir borçluyu, takibetmek için başvurulan formaliteleri, buna karşı geciktirme çarelerini her adlî muamelenin ne kadara mal olduğunu, her türlü masrafları, adlî usûllerin bu ince sanatı sayesinde nasıl yalnız maliye ile mübaşirlerin zenginleştiğini onunla

perti duyan müellif tâbi, gene de onun feci komikliğini fark ediyor, bize o avoué'ler, mübaşir yamakları ve tefeciler alayını ve onların *matlup, zimmet, mizan* üçlemesi karşısındaki sırıtmalarını gösteriyor.

*
* *

Temmuz kırallığı, sanayiin bu ortaçağı, demek ki etrafa hep sefalet ve harabi getirdi. Bütün romantikler harabelerden hoşlanmazlar. Muharririmiz hayatı severdi. Hayat, daha doğrusu onun fâni sureti, *Sönmüş Hayaller*'in ikinci kahramanı, Lucien de Rubempré'dir. David Séchard'la birlikte bir kere battıktan sonra, Balzac, Rubempré ile ikinci bir defa denizin dibini boylıyacaktır.

Rubempré, Balzac'ın gençliğinde beslemiş olduğu bir boş hayaldir, o zamanlar, insanın, canı çekince, güzel, genç, zengin ve meşhur olabileceğini sanıyordu (Byron ne kötü bir örnek vermişti). Bu safdil dram hayatta ilk adımlarını atan bütün tecrübesizlerin dramıdır, yüzyıl öncesi gibi bugün de hakikate tamamiyle uygundur; şüphesiz ki her zaman böyle olacaktır. Bunun içindir ki *Sönmüş Hayaller,* hiçbir zaman solmıyacaktır.

Taşradan gelip Parise ayak basan genç şairin önünde iki yol açılır: çalışmanın dar kapısiyle gazeteciliğin geniş kapısı. Biz bugün bu farkı anlatmak için "Seine nehrinin sol yakası ve sağ yakası" derdik. Sol yaka, Des-Quatre-Vents sokağı mahfilidir, Yeniler Kulübü'dür, d'Arthez'dir, Michel Chrestien'dir, hâlis sanattır. Elli altmış sene sonra: *Revue Blanche* veya *Nouvelle Revue Française* diyeceklerdir. Sağ yaka, *Gil Blas* veya *Paris-Soir*'dır, bol para verilen parlak

---

birlikte tetkik ediyorduk. Balzac'ın bol kahkahalarla gülüşünü seyretmek son derece hoş bir manzara idi (Emile Deschanel: *Physiologie des Ecrivains et Artistes.).*

fıkraların bin bir deliğinden sanat kabiliyetinin sızıp gittiği gündelik gazetelerdir. Balzac işe sol yakadan başlamıştır; iradesi, dehası sayesinde Seine nehrinin karşı yakasına geçti. Bu geçişin hikâyesinden de *Sönmüş Hayaller*'i meydana getirdi. Kuvvetli adam eşyalarını yakar, zevklerini, sevgilerini, ihtiraslarını yakar ama sanatını kurtarır. Kutsi hodbinlik, ulvi fazilet; kuvvetli sanatkâr, zayıf sanatkârın battığı yerde selâmete erişir.

1837: Tipik Balzac senesi. *Sönmüş Hayaller* bizi heyecana getiren o tarihi taşır. On sene önce, daha ilk başarılarını kazandığı sıralarda, Balzac debdebeli bir hayata atılmıştı: gümüş takımları, fayton ve atlar, eyer takımları alıyor, bayanlara hediyeler veriyor, duvarları bir hayal gibi yıkılacak olan (ama başkalarının hayalleri gibi, çünkü Balzac'ta her şey yıkılır da hayal yıkılmaz) Jardies'yi satın alıyordu. Birkaç sene sonra sıkıntıya düşecektir. 1837 de bu dar durumu son haddini bulur. Bu yüzden madam Hanska şüpheye düşer ve ona sitemlerde bulunur. Balzac, çalışmalarına ara veren mektuplarla uzun uzun izahat verir. Cassini sokağından taşınır. Bir başkasının adı altında Chaillot sokağında bir eve yerleşir. Tâbi Werdet'nin iflâsı, ödenmemiş senetler, Balzac madenini işletmek üzere bir ortaklık kurma projeleri, jandarmaların muharririn peşine düşmesi, takibe uğrıyarak eşyalarının haczedilmesi, bir sürü ipotekler, yığın yığın protesto edilen senetler, müzayede ile satılan mallar, kaybedilen zamanlar, boşuboşuna gidip gelmeler ve taban eskitmeler...

Rubempré gibi, Balzac da, ayaklarının altında bir uçurumun açıldığını görüyor. Borçlar deliğine mi düşecektir, yoksa kolay kazanılan paralar çukuruna mı? Hemen o seneden itibaren masraflarını frenliyecektir. Gazetecilikten vazgeçiyor. Gümüş takımlarını rehine koyuyor, günde on sekiz saat çalışıyor, bütçesi yeniden mütevazı bir şekil alıyor.

Balzac'la beslenememiş olan bu hayaller yaşamak istemektedir; bunlar Rubempré'nin şahsında yaşıyacaklardır. O, muharririn yaptığı fedakârlıkların sembolü, tatmin edemediği lüks ihtiyacının bir ifadesi olacaktır. Çıt kırıldım Rubempré, bir keşiş hayatı yaşıyan Balzac'ın mahrumiyetlerini ödiyecektir.

Balzac, kahramanına karşı muhabbet beslemiyor değildir. Kendisinin bir gölgesi olan bu şahsı nasıl sevmiyebilir? Cazip ve şairane, ince, (tıpkı o sıralarda Balzac için annesinin yaptığı gibi kızkardeşinin ona para yetiştirmek üzere her sıkıntıya katlanmasına rağmen) parasız olan Rubempré, bir anne şefkatiyle himaye eden kadına, *İnsanlık Komedyası*'nda sık sık karşımıza çıkan, müptediye kılavuzluk etmekte usta olan o taşra kıraliçesine raslar. Balzac'ın kibar kadınları, umumiyetle üç grupa ayrılırlar ki hayatında bunların örneklerini tanımıştır: ihtirassız işvebaz, kaprisli ve zalim, kibirli yol gösterici (tanıdığı Castrier düşesi böyleydi) şefkatli bir muhabbetle akıl öğreten sadık sevgili "madam de Berny", salonu sayesinde hüküm süren şöhret düşkünü kadın muharrir "Abrantès düşesi". *Sönmüş Hayaller*'in madam de Bargeton'u, evvelâ üçüncü tipi temsil eder, sonra derece derece ikinci grupa yükselir, en sonra ilkinde karar kılar.

Angoulême'de madam de Bargeton'un küçük mahfilinde, Rubempré nam Chardon, kendini büyük adam sanır. "İhtiraslı, kusurlu, hem kibirli, hem mağrur, çok ihmalci olduğu halde intizamı seven bir şair, istemiye, tasarlamıya biraz gücleri yetse de faaliyete geçmek için hiç kuvvetleri olmıyan o tamamlanmamış dehalardan biri". Rubempré "erkek kılığına girmiş bir genç kız" dır. Bir genç kız gibi dişiliği, unutma hassası, mânevi takatsizliği vardır. "Kadın kalçalarını andıran kalçaları vardı". Buna rağmen veyahut bu yüzden çok zekidir; "iyilikler gibi kötülükleri de anlar".

Halbuki nasihatlerden de mahrum değildir. Vautrin ona hayli nasihat eder, madam de Bargeton onu nasihate boğar; halis dostu d'Arthez onu durmadan dürtükler: "Büyük adam olmak kolay değildir." "Deha, eserlerini göz yaşlariyle sular." (Sonraları şöhret kazanacak olan bu d'Arthez, kırçıl saçları ve sofuluğu ile, Cadingnan prensesinin salonunda, kendisi de felâketine koşacaktır.) Fakat iradesiz Lucien, gazeteci Lousteau'nun örneğini ve arkadaşlığını, kolaylığı, kendisini düşürecek hareketleri tercih ediyor. İşle eğlence arasında, eğlenceyi intihabetmiştir, çünkü benzeri olan Balzac, işi intihabetmiştir. Balzac, onu gazeteciliğin bataklığında terk eder. Vautrin'in zindanına koysaydı daha iyi ederdi! "Gazetecilik bir cehennemdir, bir adaletsizlik, yalan ve ihanet uçurumudur..." Acele işlerinin kurbanı olarak "Kabiliyetlerini ziyan ederek, dağıtarak, yine de nefislerine boşuboşuna güvenerek" durmadan yazı çırpıştıran o muharrirler, 1837 nin fıkracıları *Sönmüş Hayaller*'de insafsızca teşhir edilmeleri yüzünden Balzac'ı affetmemişlerdir (*Yabancı Kadına Mektuplar*'a bakılsın), nasıl ki onların oğulları da Bel-Ami yüzünden Maupassant'ı affetmemişlerdir.

Angoulême'de ilhamlı bir şair olan, sonra Palais Royal'de değerini kaybetmiş bir şair haline gelen Rubempré, Paris salonlarında harcıâlem bir züppeden başka bir şey olmıyacaktır. Temmuz kırallığında bir edebiyatçı, XVIII. asırdaki yazarların içtimai mevkiine sahip değildi. Lucien, kurumlu mösyö de Chardon'un küçümsemesinden, M. de Saintot'nun alaycı kibrinden, taşra ahmaklarından, erbap geçinenlerden, Brébion'larla Barta'lardan kurtulmak için vilâyetinden uzaklaşmıştı. Pariste aynı küçümseme ile, ama bu sefer hakiki kibarların, Vandenesse'lerin veya Rhétoré'lerin küçümsemesiyle karşılaşacaktır. Sağ kıyı ondan faydalanacak, sonra da tabiatiyle, onu yüzüstü bırakacaktır. O zaman o, Staub'da giyinen,

Florine'in evinde yatan, (Esther'e intizaren) Coralie tarafından maişeti temin edilen, Gand bulvarının gülünç züppeleriyle, küstah kendini beğenmişleriyle, Loustaud'lar, Nathan'lar, Claude Vignon'larla yetinmek zorunda kalacak; du Tillet veya Nucingen gibi bazirgânlarla, Finot, Matifat, Camusot gibi bayağı tüccarlarla, modern Fransız yayımının hazin ecdadını teşkil eden Palais-Royal kitapçılariyle (Galeries de Bois'daki nefis tabloya bakılsın) düşüp kalkacaktır. Bütün bu bulvar şöhretleri Directoire devrinde doğmuşlardır; onların nazarında frank, daima analarının sütü ile birlikte emmiş oldukları kâğıt paradan ibaret kalacaktır; Rubempré onların örneğine uyarak kıymetini ebediyen kaybedecektir.

Hoşa gitmeye can atanların, sevilmek ihtiyacında olanların bütün zaıflariyle, çağlıyan halinde sıra sıra sukutlara uğraması mukadder bulunan ve sonunda mahpesinde kendini asacak olan[1] Rubempré, mücadeleden korktuğu ve kolaylığa meyli olduğu için zaten bir kere intihara da kalkışmıştır. Tam bu işi yapacakken, Vauquer pansiyonunun sabık Vautrin'i (Goriot Baba'ya bakınız), sabık Jaques Collin, sabık kürek mahkûmu, Toledo katedralinin fahrî papazı abbé Carlos Herrera mâni olacaktır... Bunun üzerine yakışıklı delikanlı, ölümün kucağına atılacak yerde Vautrin devresi denilebilecek olan o iblisane çemberin içine atılır.

Vautrin de Balzac'tır; burada edebiyatın kürek mahkûmu, hakiki bir kürek mahkûmu şekline bürünür; Ecel-Aldatan lâkabiyle anılan Vautrin, Balzac'ın Paris sahrasında Mohican'ın hayatı diye anmak itiyadında olduğu o "azadedilmiş günahkâr" hayatını, iradeyi, cüreti, coşkun fertçiliği temsil eder. Daha Goriot Baba'da Vautrin'in Rubempré'nin ilk

[1] *Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti.* Kötü yollar insanı nereye götürür.

taslağı olan Rastignac'a tutulduğunu görmüştük. "Sizi seviyorum ben; birine kul köle olmak benim iptilâmdır..." "Bir adam size benzedi mi bir tanrı olur..." Fakat bir cenuplu, kıllı bir esmer olan Rastignac kadınları sever ve onlardan faydalanmasını bilecektir. Bir Goriot Ana olan Vautrin'in elinden kurtulmuştur ama, Rubempré onun için daha güzel bir şikâr olacaktır.

"Neden tabiat madenler ve bitkiler âleminde zehirleri meydana getirir? Hayvanlar âleminde yırtıcı hayvanları yaratırken uyduğu aynı akıllıca görüşe uyarak; aynı tedrici takibederek, akıllı insanlar arasında ahlâksızları ve cânileri meydana getirmesinin sebebi de zehirlerle yırtıcı hayvanları yaratmaktaki hikmete dayanmaktadır." *Paysan Perverti*'deki Gaudet'nin bir mektubu Vautrin'i hatıra getirir; bu gayriahlâki özdeyişleri, Resif de Breton herhalde sevecekti: "Bu insan yığınının içine bir top güllesi gibi girmeli..." "Servet demek, fazilet demektir." Sanatkâr kürek mahkûmu, Antinoos'unun heykelini yapmaktadır. Bizzat, Balzac'ın bakışı olan o büyüleyici bakışiyle onu dünyada sevk ve idare edecektir. Büyük iradeli insanların böyle uzaktan ve sihirli bir şekilde tahakküm etmelerini daima sevmiştir (Cousine Bette'in madam Marneffe'i nasıl avucunun içine aldığı hatırlansın). Salonlar kendisine kapanmış olan kürek mahkûmu sevgilisini oraya mümessil gönderir; bu sözcü vasıtasiyle orada fikirlerini dinletir; nasıl Goriot Baba kızının şahsında baloları görüp yaşıyorsa, o da tam yedi sene mükellef salonlarda başkasının vekâletiyle yaşıyacaktır.

Vautrin'i sonuna kadar takibedebilmek için *Sönmüş Hayaller*'den çıkarak iki numaralı sır haline geldiği bir başka romana girmek lâzımdır[1]. O zaman hücresinde kendini asmış olan Lucien karşısında, o-

[1] *Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti*'nde, Vautrin'in son hüviyeti.

nun koparacağı çığlıkları duyarız: "Yavrularını yuvasında bulamıyan hiçbir kaplan, Hindistan'ın vahşi ormanlarını bu kadar korkunç bir çığlıkla inletmemiştir..." Rubempré'ye mukadder olan feci âkıbeti bilseydik, *Sönmüş Hayaller*'de, Angoulême yolunda iki kaderin karşılaştığı o anın faciasını daha iyi anlardık: sevdiği küçük bir Korsikalıyı kaçırmak hazırlıklariyle meşgul olduğu Rochefort'dan dönen Vautrin, yeni girdiği İspanyol papazı hüviyeti altında, Rubempré'yi tam intihar edeceği anda görür ve derhal, Korsikalısını unutarak, bu yeni sevgiliyi kavrar, anlatılmaz fırtınalar arasından geçirerek Vautrin devresi içine sürükler, sonunda da onu hareket noktasına, intihara getirir.

*
* *

Sönmüş Hayaller, bir dörtyol ağzı romanıdır. Taşrayı Parise bağlıyan güzel caddeler ufku genişletir, iğrenç dar sokakları olan zengin caddeler, sefil kulübeleri olan hanedan konakları; yeraltı yolları faziletten ahlâksızlığa götürür; çamurlar arasında hakikat ve iyilik kaynakları fışkırır. Fırtınayı haber veren sıcak fakat beyaz bir güneş, karanlık bir ormana, sclérose hastalığına müptelâ olmasına rağmen sevimli ve hâlâ ılık bir cemiyete, artık soğumaya başlamış ve bir asır sonra buz tutacak olan bir âleme sızar. Balzac'ın dehası bizi bu hüzünlerin üstüne çıkarır; bir gençliğin heder olduğu o acı günlerin ötesine götürür; solmuş ümitler, çabucak bozulmuş iyi şöhretler, kırılmış testiler, dökülmüş süt ve göz yaşları, boşalmış şişeler, dökülmüş saçlar, kaybedilmiş paralar, çok hamken toplanmış kaderler, çürümüş meyvalar.

Balzac'ın çağdaşları onu gayriahlâki olmakla itham etmişlerdir ve o, bu tenkide karşı kayıtsız kalamıyordu. Fakat "çalmıyacaksın" buyruğundan daha yüce bir ahlâk vardır. *Sönmüş Hayaller,* sanatın

üstünlük kazandığı bu ateşli öğretim, bir gayret ve feragat mektebinde öğrenilmiş derstir. "Dayanmak, faziletin temelidir" der Balzac. Dayanmamış olsaydı belki de ancak bir Eugène Sue veya Paul de Kock olabilirdi. O savaştı, kolaylığı ezdi, fakirliği korkuttu, ihtirasları susturdu, zevkın boğazına sarıldı. Böylece hüzünlü bir başlığın altına geniş kanadlı bir sanat eseri koyabildi. Yarattığı şahısların kumar masasında bıraktıkları hayaller, Balzac için kaybedilmiş olmıyacaktır.

1945 PAUL MORAND

SÖNMÜŞ HAYALLER

İKİ ŞAİR

SÖNMÜŞ HAYALLER

Birinci Kısım

İKİ ŞAİR

Bu hikâyenin başladığı devirde, Stanhope baskı makinesiyle mürekkebi yayan merdaneler küçük taşra matbaalarında henüz işlemeye başlamamıştı. Paris matbaacılığiyle münasebette bulunmasına yol açan ihtisasına rağmen, Angoulême'de hâlâ tahta makineler kullanılıyordu, bugün artık yerinde olmıyan "matbaayı inletmek" tâbirini de dilimiz bu makinelere borçludur. Geri kalmış matbaacılık orada hâlâ, makinecilerden birinin harflere sürttüğü mürekkebe bulanmış meşin yuvarlaklarla iş görüyordu. Üzerine kâğıt tabakasının intıbak ettiği harflerle dolu formanın üstüne konduğu müteharrik tabla hâlâ taştandı ve ona verilen *mermer* adını hak ediyordu. Bütün eksiklerine rağmen o güzel Elzevir, Plantin, Alde ve Didots kitaplarını borçlu olduğumuz bu mekanizmayı seri baskılı otomatik makineler bugün o kadar unutturmuştur ki, Jérôme-Nicolas Séchard'ın âdeta bâtıl itikatları andıran bir muhabbetle bağlı olduğu eski âletleri anlatmak zaruridir; çünkü bu büyük küçük hikâyede onların da rolü vardır.

Bu Séchard, harfleri dizmekle uğraşan işçilerin kendi matbaa lehçelerinde "Ayı" adını verdikleri es-

ki bir makineci çırağıydı. Makinecilerin mürekkep çanağından makineye ve makineden mürekkep çanağına gidip gelişleri bir aynın kafesindeki hareketlerine hayli benzediğinden bu lâkap herhalde o yüzden verilmiş olacaktır. Buna karşılık ayılar da, yüz elli iki küçük gözden, harfleri yakalamak için mürettiplerin yaptıkları devamlı hareketler yüzünden bunlara "Maymun" adını takmışlardır. O felâketli 1793 devrinde[1] elli yaşlarında olan Séchard evli bulunuyordu. Yaşı ve evliliği, hemen bütün işçileri ordulara sevk eden seferberlikten kurtulmasına sebeboldu. Matbaanın "Sâf" adiyle anılan sahibi ardında çocuksuz bir dul bırakarak, yeni ölmüştü. İhtiyar makineci matbaada yalnız kaldı. Müessese derhal batmak tehlikesiyle karşılaştı: tek başına kalan Ayı'nın Maymun'luk edecek hali yoktu; çünkü matbaacıydı ama hiçbir zaman yazması okuması olmamıştı. Convention'un[2] güzelim kararlarını yaymak için acele eden bir millet mümessili, makineciye matbaa ustası beratını verdi ve matbaasına hükümet hesabına el koydu. Bu tehlikeli beratı kabul ettikten sonra, yurttaş Séchard karısının biriktirdiği paralarla, malzemesinin yarı fiyatını ödiyerek matbaayı ustasının dul karısından satın aldı. Bu bir şey değildi. Cumhuriyetin kararnamelerini hatasız ve gecikmeden basmak lâzımdı. Bu müşkül işte, Jérôme-Nicolas Séchard, Marsilyalı bir asılzadeye

---

[1] Fransız İhtilâlinin 31 mayıs 1793 ten 27 temmuz 1794 e kadar süren ve Terreur adını alan en kanlı devresi kastediliyor.

[2] 1792 eylûlünden 1795 ekimine kadar Fransayı idare eden ihtilâl meclisi.

raslamak talihine mazhar oldu. Emlâkini kaybetmemek için memleketten kaçmak da, kellesini kaybetmemek için ortaya çıkmak da istemiyen ve ancak herhangi bir iş görerek ekmeğini kazanabilecek olan Maucombe kontu, taşra başmürettiplerinin mütevazı setresini sırtına geçirdi: kişi zadelere yataklık eden yurttaşları ölüm cezasına çarptıran kararları bizzat dizdi ve okuyup tashih etti; Sâflığı üzerine alan Ayı bunları bastı ve astırdı; ikisi de sağ selâmet kaldılar. 1795 te Terreur kasırgası geçtiğinden, Nicolas Séchard, mürettip, musahhih ve başmürettip vazifelerini hep birlikte görecek başka bir Jacques usta[1] aramak zorunda kaldı. Sonradan restauration (ikinci kırallık) devrinde piskoposluğa yükselen ve o zamanlar yemin etmeye yanaşmıyan bir papaz[2], başkonsül, Katolik dinini tekrar hürriyete kavuşturduğu güne kadar Maucombe kontunun yerini almıştı. Kontla piskopos sonraları Paris meclisinin aynı sıraları üzerinde birbirlerine raslamışlardı. 1802 de Jérôme-Nicolas Séchard'ın okuyup yazması 1793 tekinden daha ileri olmamakla beraber, aylıklı bir başmürettip tutabilecek kadar vaziyetini düzeltmişti. İstikbal düşüncesini hatırına bile getirmiyen çırak, Maymunlariyle Ayılarının gözünü yıldırmıştı. Fakirliğin bittiği yerde cimrilik başlar. Matbaacı servet yapmak imkânını sez-

[1] Molière'in "Cimri" piyesinde Jacques Usta efendinin hem ahçısı, hem de arabacısıdır.

[2] İhtilâl hükümetleri, kilise mensuplarını hükümete sadakat yemini etmeye davet etmiş, papaya bağlı kalmak istiyen papazlar bunu kabul etmemişlerdi.

diği gün menfaat hırsı onda zanaatiyle ilgili haris, kuşkulu ve nüfuz edici bir maddi zekâ geliştirdi. Onun pratiği nazariyeye metelik vermezdi. Her harf çeşidine göre bir sahifenin veya yaprağın fiyatını bir bakışta tâyin edecek hale gelmişti. Cahil müşterilerine iri harfleri kullanmanın daha pahalıya mal olduğunu ispat ederdi; küçük harflerle dizdirecek olsalar, bunlarla uğraşmanın daha güç olduğunu söylerdi. *Dizgi* işi matbaacılıkta aklının hiç ermediği kısım olduğu için, aldanmaktan öylesine korkardı ki her pazarlıkta kendisine daima bir aslan payı ayırırdı. Mürettipleri saat hesabiyle çalışacak olurlarsa, onlardan hiç gözünü ayırmazdı. Bir kâğıt imalâtçısının sıkıntıda olduğunu haber aldı mı kâğıtlarını düşük fiyatla alarak depo ederdi. Onun için matbaanın kim bilir hangi tarihten beri içinde bulunduğu bina, daha o zamandan kendi malı olmuştu. Her cinsten talihli çıkmıştı: dul kaldı ve yalnız bir oğlu vardı; onu, tahsil ettirmek maksadiyle değil de kendisine bir halef hazırlamak için şehrin lisesine koydu; babalık nüfuzunun müddetini uzatmak için ona sert muamele ederdi; kendisini yetiştirmek üzere büyük fedakârlıklara katlanan babasını bir gün mükâfatlandırabilmesi için hayatını kazanmayı öğrenmesi icabettiğini söyliyerek tatil günleri çocuğu tertip kasası başında çalıştırırdı. Papaz ayrıldığı zaman, Séchard, dört müretti tabi arasından, müstakbel piskoposun, zekâsı kadar dürüstlüğüne de güvenebileceğini söylediği birini başmürettip yaptı. Bu suretle, adamcağız, oğlunun müesseseyi idare edebileceği günlere ulaşmak imkânını elde etmişti; o gün gelince, matbaa genç ve di-

rayetli ellerde büyüyüp gelişecekti. David Séchard, Angoulême lisesinde parlak bir tahsil yaptı. Bilgisiz ve tahsilsiz, sonradan görme bir Ayı olmasına, ilmi oldukça hor görmesine rağmen, Séchard baba, yüksek matbaacılığı öğrenmesi için oğlunu Paris'e gönderdi; fakat baba kesesine güvenmemesini söyliyerek, işçilerin cenneti adını verdiği o memlekette iyi para biriktirmesini öyle sıkı sıkı tembih etmişti ki oğlunun o *akıl diyarı*nda geçireceği günleri maksadına erişmek için bir vasıta telâkki ediyordu. David, Pariste, mesleğini öğrenirken bir yandan tahsilini de tamamladı. Didot'ların başmürettibi bir âlim oldu. 1819 senesi sonlarına doğru David Séchard, işlerin dümenini eline vermek üzere kendisini çağıran babasını bir metelik masrafa sokmadan Paristen ayrıldı. Vilâyette çıkan biricik adli ilânlar gazetesi, valilikle piskoposluğun bütün evrakı o zamanlar Nicolas Séchard'ın matbaasında basılırdı: faal bir gence büyük bir servet temin edecek üç müşteri.

İşte tam o sıralarda, kâğıt fabrikatörleri olan Cointet kardeşler Angoulême'deki ikinci matbaanın beratını satın aldılar; o zamana kadar, ihtiyar Séchard, imparatorluk devrinde her türlü sınai teşebbüsleri ezen askerî buhranların yardımiyle, bu müesseseyi en mutlak bir atalete mahkûm etmişti. Bu yüzden onu, satın almaya yanaşmamıştı ve bu cimriliği eski matbaa için bir felâket oldu. bu haberi öğrenince, ihtiyar Séchard, müessesesiyle Cointet'ler arasında açılacak olan rekabete, kendisinin değil, oğlunun hedef olacağını düşünerek sevindi: — Bana kalsaydı bu rekabete karşı koyamazdım, dedi; fakat Didot'la-

rm yanında yetişmiş bir genç bu işi becerir. Yetmişlik adam bir köşeye çekilip rahat edeceği günü hasretle anıyordu. Yüksek tipografi hususunda bilgisi az olmasına karşılık işçilerin hoş bir nükte ile ayyaşografi adını verdikleri bir sanatta, Pantagruel'in ilâhî müellifinin[1] pek takdir ettiği, fakat *itidal* adı verilen cemiyetlerin gazabına uğradığı için günden güne rağbetten düşen bir sanatta son derece üstat sayılırdı. İsminin kendisine çizdiği kadere sadık kalan Jérôme-Nicolas Séchard'ın[2] bir türlü dinmek bilmiyen bir susuzluğu vardı. Ayılar bu zevke pek düşkün olmalılar ki mösyö de Chateaubriand Amerikanın hakiki ayılarında bile bu huyu müşahede etmiştir; üzüm suyuna karşı bu düşkünlüğü uzun zaman, karısı mâkul bir sınır içinde tutmuştu; fakat gençlik alışkanlıklarının ihtiyarlıkta kuvvetle tekrarlandığını filozoflar müşahede etmişlerdir. Séchard bu ahlâk kanununu doğruluyordu: ihtiyarladıkça içkiye düşkünlüğü de artıyordu. Bu iptilâsı o Ayı yüzünde ona bir hususiyet veren izler bırakıyordu. Burnu, iri bir matbaa majüskül A sı gibi gelişmişti, damarlı yanakları bir sürü mor, erguvani ve ekseriya alacaklı kabartılarla dolu asma yapraklarını andırıyordu; sonbaharda süren asma dallariyle çevrilmiş kocaman bir mantar sanırdınız. Üstüne kar düşmüş iki çalı yığınını andıran kalın kaşlarının altında gizlenen külrengi gözleri, içinde her şeyi, hattâ babalık duygusunu bile öldüren

[1] Rabelais, eserinde sarhoşluk tasvirlerine çok yer verdiği gibi içkinin tesirlerini de ballandıra ballandıra anlatır.

[2] Séchard, *çok koruyan* gibi bir mânaya gelir.

bir cimrilik kurnazlığının kıvılcımlaştığı küçük gözleri sarhoşken dahi zekâsını kaybetmezdi. Kel ve dazlak, fakat etrafı hâlâ kıvır kıvır olan kırçıl saçlariyle çevrili kafası, La Fontaine'in masallarındaki rahipleri andırıyordu. Fitilden ziyade yağ sarf eden eski kandillerin çoğu gibi bodur ve göbekliydi; çünkü herhangi bir şeyde aşırılığa kapılmak, vücudu, istidadı olan yolda geliştirir. Sarhoşluk da tahsil gibi şişman adamı daha çok şişmanlatır ve zayıf adamı zayıflatır. Jérôme-Nicolas Séchard, otuz seneden beri o meşhur üç köşeli şapkayı, bazı vilâyetlerde hâlâ şehir trampetecisinin başında görülen o belediye şapkasını taşıyordu. Yeleğiyle pantolonu yeşile çalan kadifedendi. Nihayet, sırtında eski bir kahverengi redingot, ayağında alacaklı pamuk çoraplar ve gümüş tokalı kunduralar vardı. İşçi ve efendi kılıklarını birbirine karıştıran bu elbise, kusurlarına ve itiyatlarına o kadar uygun düşüyor, hayatını o kadar güzel ifade ediyordu ki adamcağız sanki kıyafetiyle birlikte yaratılmış sanırdınız: bir soğanı kabuğundan ayrı tasavvur edemiyeceğiniz gibi onu da elbiselerinden ayrı düşünemezdiniz. İhtiyar matbaacı, harisliğinin derecesini çoktan beri göstermiş olmasaydı, işten el çekmeye karar veriş tarzı seciyesi hakkında bir fikir vermeye kâfi gelirdi. Oğlunun Didot'ların büyük mektebinden getireceği bilgilere aldırış etmeden, ne zamandan beri kafasında gevelediği kârlı işi ona tatbik etmeye niyet etti. Bu işte baba kazançlı çıkacaksa, oğlun zararlı çıkması lâzımdı. Ama adamcağıza göre iş hususunda ne baba vardı, ne oğul. Evvelâ David'i biricik oğlu nazariyle görmüşse, sonradan da ona, menfa-

atleri kendi menfaatlerine aykırı düşen tabiî bir alıcı göziyle bakmıştı: o pahalı satmak istiyordu, oğlu ucuz almak istiyecekti; şu halde oğlu yenilmesi gereken bir düşman oluyordu. Edep, erkân bilen insanlarda ağır, dolambaşlı ve riyakâr bir şekilde vukua gelen bu hal, yani hislerin şahsi menfaate çevrilmesi hali, eski Ayı'da hızlı ve dosdoğru oldu, bu suretle kurnaz ayyaşografi'nin mürekkep yalamış tipografi'ye ne kadar üstün olduğunu gösterdi. Oğlu geldiği zaman adamcağız onu becerikli insanların bön müşterilerine karşı esirgemedikleri ticari muhabbetle karşıladı: bir âşık sevgilisiyle nasıl meşgul olursa onunla öyle alâkalandı; oğlunun koluna girdi, çamura batmamak için ayaklarını nereye basması lâzım geldiğini tarif etti; yatağını ısıttırmış, ateş yaktırmış, ona akşam yemeği hazırlatmıştı. Ertesi günü, mükellef bir öğle yemeği esnasında oğlunu sarhoş etmeye çalıştıktan sonra, kafayı adamakıllı tütsülemiş olan Jérôme-Nicolas Séchard, ona "İşten bahsedelim" demiş ve bu söz ağzından iki hıçkırık arasında o kadar garip çıkmıştı ki David, iş bahsini ertesi güne bırakmasını rica etmişti. İhtiyar Ayı, sarhoşluğunu vesile yapmasını pek iyi bildiği için bunca zamandan beri hazırladığı bir savaştan vazgeçemezdi. Zaten, dediğine bakılacak olursa elli senedir bu angaryaya katlanmıştı, artık bir saat bile bu işe tahammülü kalmamıştı. Yarın oğlu müessesenin sahibi olacaktı.

Burada müesseseyi kısaca anlatmak belki faydalı olur. Beaulieu sokağının Le Mûrier meydanına ulaştığı noktada bulunan XIV. Louis'nin hükümdarlığının sonlarına doğru bu binada kurulmuştu. Onun için

bina, çok eskiden beri bu işe elverişli olacak şekilde tanzim edilmişti. Zemin katı, sokak üzerindeki eski bir camekânla ve iç avluya açılan büyük bir sabit pencere ile aydınlanan çok geniş bir salondan ibaretti. Matbaa sahibinin yazıhanesine bir ağaçlı yoldan da gelinebilirdi. Fakat taşrada baskı işleri o kadar büyük bir merak uyandırır ki müşteriler, atelyenin zemini şosenin seviyesinden aşağı olduğu için birkaç basamak inmeyi de göze alarak, sokak üzerindeki cephede bulunan camlı bir kapıdan girmeyi tercih ederlerdi. Hayrette kalan meraklılar atelyenin dar geçitlerinden geçmenin mahzurlarına hiç dikkat etmezlerdi. Zemine bağlı ipler üzerine serilmiş kâğıtların teşkil ettiği çardağa gözleri dalacak olsa tertip kasalarına çarparlar, yahut da makinelerle destek vazifesini gören demir çubuklar şapkalarını devirirdi. Harflerini kasasındaki yüz elli iki gözden toplıyan, müsveddesini okuyan, kompasındaki satırı tekrar okuyarak arasına bir anterlin atan mürettibin seri hareketlerini takibedecek olsalar üstüne taşlar konulmuş tavlı bir kâğıt topuna takılır veya bir tahta kanapenin köşesine kalçalarını kıstırırlardı. Maymunlarla Ayılar da bu hale gülüşürlerdi. Bu mahzenin ta ucunda bulunan ve avluya nazır iki sefil baraka teşkil eden, birinde başmürettibin, ötekinde makine ustasının oturdukları iki büyük hücreye kadar kimse kazasız belâsız ulaşmaya muvaffak olamamıştı. Avluda, duvarlar hoş bir şekilde asma dalları resimleriyle süslenmişti, bu manzara matbaa sahibinin şöhreti dolayısiyle iştah açıcı bir mahallî hususiyet teşkil ediyordu. Dipte ve siyah ara duvara yaslanmış harap bir sundurma altında kâ-

ğıtlar tavlanıp hazırlanıyordu. Üzerinde, baskıdan evvel ve sonra formaların, yani halk ağziyle harf tepsilerinin yıkandığı tekne oradaydı. Oradan çıkan mürekkepli sulara evin çamaşır ve bulaşık suları da karışır, pazara gelen köylüler bu manzarayı görünce şeytanın bu evde yıkandığına hükmederlerdi. Bu sundurmanın bir yanında mutfak, öbür yanında odunluk vardı. Evin, üstünde ancak iki çatı odası bulunan birinci katı üç odalıydı. Eski tahta merdivenin sahanlığı hariç kalmak üzere ağaçlı yol kadar uzun olan, sokak üzerinde açılan uzunca bir pencere ve avlu tarafındaki yuvarlak bir pencere ile aydınlanan ilk oda misafir ve yemek odası vazifesini görürdü. Sadece düpedüz kireçle badanalanmış olan bu odada esnaf cimriliğinin o âdi pisliği göze çarpardı; kirli döşeme taşları hiçbir zaman yıkanmamıştı: eşya, üç kötü iskemle, yuvarlak bir masa ve bir büfeden ibaretti, büfe, biri bir yatak odasına, öteki de bir salona açılan iki kapının arasına yerleştirilmişti; pencerelerle kapı kirden esmerleşmişti; beyaz veya basılı kâğıtlar ekseriye ortalığı kaplardı: çok kere küçük denklerin üzerinde, Jérôme-Nicolas Séchard'ın öğle yemeğinden kalma çatal bıçak takımları, şişeler, sahanlar görülürdü. Aydınlığını avludan alan penceresi kurşun çerçeveli olan yatak odası, taşrada Fête-Dieu yortusu günü evler boyunca görülen o eski halılarla kaplıydı. Burada perdeler, baş ve ayak uçlarına gerilmiş kumaşlar ve kırmızı şayaktan bir ayak örtüsü ile kaplı, sütunlu büyük bir karyola, kurt yeniği iki koltuk, ceviz ağacından, halı kaplı iki iskemle, eski bir yazı masası ve şöminenin üstünde bir duvar sa-

ati vardı. Eski zamanlara has bir safdilliğin teneffüs edildiği ve kahverenginin hâkim olduğu bu oda, Jérôme-Nicolas Séchard'ın selefi ve ustası tarafından düzenlenmişti. Rahmetli madam Séchard'ın modernleştirdiği salonda, perukacı mavisine boyanmış korkunç tahta işleri göze çarpıyordu; panolar beyaz zemin üzerine kurum boyasiyle renklendirilmiş şark sahneleri tasvir eden kâğıtlarla süslenmişti; mobilya, arkalıkları rebap şeklinde olan mavi meşin kablı altı iskemleden ibaretti. İptidai bir şekilde kemerlenmiş, Le Mûrier meydanına nazır pencereler perdesizdi; şöminenin ne şamdanı, ne duvar saati, ne aynası vardı. Madam Séchard süsleme tasavvurlarını tamamlıyamadan ölmüştü. Ayı da, bir şey getirmiyen ıslahatın faydasına akıl erdiremediği için bu tasavvurlardan vazgeçmişti. İşte Jérôme-Nicolas Séchard, oğlunu ayakları birbirine dolanarak oraya götürdü ve ona yuvarlak masa üstünde, kendi idaresi altında başmüretteblerin hazırladığı matbaa malzemesinin bir listesini gösterdi.

Jérôme-Nicolas Séchard, sarhoş gözlerini kâğıttan oğluna ve oğlundan kâğıda çevirerek:

— Oku şunu, oğlum, dedi, sana ne emsalsiz bir matbaa verdiğimi anlıyacaksın.

— "Demir çubuklarla destekli üç ahşap makine, tablası dökme demirden..."

İhtiyar Séchard oğlunun sözünü keserek:

— Bu, benim yaptığım bir ıslahattır, dedi.

— "Bütün malzemesiyle: mürekkep çanakları, meşin yuvarlaklar ve peykleri v.s. siyle birlikte, bin altı yüz frank!"

David Séchard, envanteri elinden bırakarak:

— Aman, babacığım, dedi, makineleriniz üç yüz frank etmiyen, ocakta yakmaktan başka bir işe yaramıyacak takunyalardır.

İhtiyar Séchard:

— Takunya mı? diye haykırdı, takunya mı?... Al envanteri, aşağı inelim. Şu kötü çilingir işi icatlarınız bu tecrübeden geçmiş sağlam eski aletler gibi işliyor mu, göreceksin. Ondan sonra, menzil arabaları gibi tıkır tıkır dönen ve en küçük tamire ihtiyaç göstermeden ömrün oldukça işlemiye devam edecek olan mükemmel makinelere dil uzatmaya gönlün razı olur mu bakalım. Takunya ha! Takunya ama sana ekmeğini çıkaracak, babanın yirmi beş sene kullandığı, seni bu hale getirmesine yaramış olan takunyalar.

Séchard baba, eğri büğrü, yıpranmış, sallanan merdivenlerden, düşmeden teker teker indi; atelyeye açılan geçit kapısını açtı, sinsice yağlanıp temizlenen birinci makinenin üstüne atıldı, çırağının yağlamış olduğu meşe ağacından, kuvvetli *jumelle*'leri[1] gösterdi:

— Nasıl, tereyağı gibi değil mi bu makine? dedi.

Bir nikâh davetiyesi makineye konmuştu. İhtiyar Ayı, çerçeveyi dişlinin üstüne, dişliyi de tablanın üstüne indirdi ve tablayı presin altında hareket ettirdi; bir ayı yavrusu süratiyle çubuğu çekti, tablayı geri getirmek için ipi açtı. Dişliyle çerçeveyi kaldırdı. Böylece işletilen makine o kadar hoş bir ses çı-

[1] Üstüste yerleştirilmiş ikişer tahtadan parçalar.

kardı ki bir cama çarpıp kaçan bir kuşun gürültüsü sanırdınız.

Hayrette kalan oğluna babası:

— Bu süratle işliyecek bir İngiliz baskı makinesi var mıdır? dedi. İhtiyar Séchard sırasiyle ikinci ve üçüncü makinelere koştu, onları da aynı ustalıkla işletti. Şarapla dumanlanmış gözü üçüncü makinede çırağın ihmal ettiği bir nokta gördü; sarhoş adam, bir hayli küfür savurduktan sonra, satılık bir atın tüylerini parlatan bir cambaz gibi, redingotunun eteğiyle orayı sildi.

— Bu üç makineyle, başmürettip tutmadan, senede dokuz bin frangı su içinde çıkarırsın. Müstakbel ortağın sıfatiyle bunların yerine harfleri eskiten o mendebur demir makineleri koymaya razı değilim. O menhus İngilizin, dökümcülerin yüzünü güldüren o Fransız düşmanının icadını görünce deliye döndünüz. Ya! demek Stanhope'ları beğeniyorsunuz ha? Her biri iki bin beş yüz franga, şu üç pırlantanın topyekûn pahasının hemen iki misline satılan ve esnek olmadıkları için harfleri mahveden o Stanhope'lara karnım tok benim. Senin gibi okumuşluğum yok, ama şunu iyice aklında tut: Stanhople'ların yaşaması harflerin ölümü demektir. Bu üç makine çok kullanışlıdır, işlerini tertemiz basarsın, Angoulême'liler senden daha fazlasını istemezler. İster demirle bas, ister tahtayla, ister altınla bas, ister gümüşle, sana bir metelik fazla vermezler.

David:

— "Keza, dedi, mösyö Vaflard'ın dökümhanesi mamulâtı beş bin libre harufat..." Bu ismi görünce

Didot'ların yetiştirmesi gülümsemekten kendini alamadı.

— Gül, gül! On iki sene oldu, harfler hâlâ yepyeni. Dökümcü diye buna derim ben! Mösyö Vaflard dürüst adamdır, sağlam malzeme yapar, bana sorarsan semtine en az uğranılan dökümcü, en iyisidir.

David devam etti:

— "On bin frank kıymet takdir edilmiştir." On bin frank mı, baba! İyi ama libresi kırk meteliğe gelir, halbuki, Didot'lar on iki puntoluk yeni harflerini libresi otuz altı metelikten satıyorlar. Sizin o çivi başlarınızın olsa olsa edeceği maden fiyatıdır, libresi on metelik.

— Bunlara çivi başları diyorsun ha, bunlara: vaktiyle imparatorun matbaacısı olan mösyö Gillé'nin Bâtarde'larına, Coulée'lerine, Ronde'larına[1], daha beş sene evvel alınmış hakkâklık şaheserleridir bunlar, çoğu daha dökümhaneden geldiği gibi pırıl pırıldır, bak! İhtiyar Séchard hiçbir zaman kullanılmamış çeşitlerden bir iki külâh alıp gösterdi.

— Ben âlim değilim, okumam yazmam yoktur ama senin Didot'larının çıkardığı İngiliz harflerinin Gillé dökümhanesi harflerinin taklidi olduğunu anlıyacak kadar aklım erer.

Bir kasayı gösterip içinden bir M alarak:

— İşte bir *ronde,* dedi, on iki puntoluk bir *ronde* ki daha tutkalı üstünde.

David babasiyle münakaşa etmenin imkânsızlığını fark etti. Ya toptan kabul, ya toptan reddetmek

---

1 Yazı şekillerine göre ad alan harf çeşitleri.

lâzımdı. Bir hayırla, bir evet arasında bulunuyordu. İhtiyar Ayı, envantere serme iplerini bile dahil etmişti. En küçük sıkıştırma çerçevesi, ince tahtalar, çanaklar, yıkama taşı ve fırçaları, her şey bir cimri titizliğiyle rakamlanmıştı. Matbaacı ustasının beratı ve müşteriler de dahil olmak üzere yekûn otuz bin franga çıkıyordu. David kendi kendine bu işe girişmenin doğru olup olmıyacağını düşünüyordu. Oğlunun yekûn hakkında bir şey söylemediğini görünce ihtiyar Séchard endişelendi; şiddetli bir münakaşayı sessiz bir kabule tercih ederdi. Bu türlü pazarlıklarda, münakaşa, karşı tarafın, menfaatlerini korumasını bilen becerikli bir tüccar olduğuna alâmettir. İhtiyar Séchard derdi ki: *"Her isteneni kabul eden bir şey ödemez."* Oğlunun ne düşündüğünü anlamaya çalışırken, taşrada bir matbaa işletilmesi için gerekli kötü âletleri birer birer saydı; David'i sırasiyle şehir işleri için lüzumlu bir satine presine, bir yontma presine götürdü, kullanılış ve sağlamlığını övdü.

— Eski aletler en iyileridir, dedi. Altın varakçılığı gibi matbaacılıkta da bunların daha pahalıya satılması icabederdi. Hymena'ları, Eros'ları temsil eden, bir V veya M çizerek mezar taşlarını kaldıran ölüleri temsil eden korkunç süsler, tiyatro ilânları için maskeli kocaman çerçeveler, Jérôme-Nicolas Séchard'ın sarhoş belâgatinin tesiri altında, paha biçilmez kıymette şeyler haline geldi. Oğluna, taşra halkının âdetleri çok köklü olduğunu, onlara daha güzel şeyler vermeye kalkışmasının beyhude olacağını söyledi. O, Jérôme-Nicolas Séchard, şeker kâğıdına basılan *Double Liégeois*'dan daha mükemmel almanaklar

vermeye çalışmıştı! Ama, *Double Liégeois* en mükemmel almanaklara tercih edilmişti. David, çok geçmeden bu eski şeyleri, en pahalı yeniliklerden daha pahalıya satarak bunların kıymetini anlıyacaktı.

— Hah! hah! oğlum, taşra taşradır, Paris de Paris. Houmeau'dan biri gelip sana nikâh davetiyesi bastıracak olur da davetiyeyi bir Eros'la ve çelenklerle süslemeden basarsan kendini evlenmiş saymaz ve matbaacılığın üstadı olsalar da icatları taşrada yüz seneden önce benimsenmiyecek olan senin Didot'larının yaptığı gibi basit bir M görecek olursa davetiyeyi sana geri getirirdi. Böyle işte.

Cömert insanlar iyi tüccar olamazlar. David, münakaşadan ürken ve basımlarının hislerine hitabettiği anda yumuşıyan o mahcup ve uysal tabiatlı insanlardandı. Yüksek terbiyesi ve hâlâ ihtiyar sarhoşun nüfuzu altında oluşu onu babasiyle bir para kavgasına girişemiyecek hale koyuyordu, bahusus ki babasının kendisine karşı iyi niyetle davrandığını sanıyordu; çünkü menfaat hırsını evvelâ matbaacının kendi âletlerine karşı gösterdiği bağlılığa atfetmişti. Bununla beraber, Jérôme-Nicolas Séchard her şeyiyle matbaayı dul madam Rouzeau'dan kâğıt para on bin franka almış olduğu, ve bugünkü vaziyette otuz bin frank aşırı bir bedel teşkil ettiği için oğlu: "Baba, beni mahvediyorsunuz!" diye haykırdı.

İhtiyar sarhoş elini kirli iplere doğru kaldırarak:

— Ben ha, sana hayat veren ben ha? dedi. Peki ama, berata ne kıymet takdir ediyorsun, David? Satırı on metelikten ilân gazetesinin kıymetini biliyor musun? Bu imtiyaz ki tek başına geçen ay beş yüz

frank getirdi. Evlâdım, aç defterleri, valilik ilânlariyle sicillerinin, belediye ile piskoposluk işlerinin ne kâr bıraktığını bir gör! Sen para kazanmak istemiyen bir haylazsın. Seni Marsac gibi güzel bir bağa götürecek olan atı pazarlık ediyorsun.

Bu envantere baba ile oğul arasında bir şirket mukavelesi eklenmişti. Şefkatli baba, evini altı bin franga almış olmasına rağmen, şirkete bin iki yüz franka kiraya veriyor, ve çatı katındaki odalardan birini de kendine tahsis ediyordu. David Séchard, otuz bin frankı ödeyinceye kadar kazanç yarı yarıya taksim edilecekti; bu parayı babasına ödediği gün matbaanın tek ve biricik sahibi olacaktı. David âletler üzerinde durmadan, yalnız berata, müşterilere ve gazeteye paha biçti; borcu ödiyebileceğini tahmin etti ve şartları kabul etti. Köylü kurnazlıklarına alışmış olan ve Parislilerin geniş hesaplarından bir şey anlamıyan baba, oğlunun bu kadar çabuk karar verişine hayret etti.

— Oğlum zengin mi oldu? diye düşündü. Yoksa şu anda borcunu ödememeyi mi aklına koydu? Bu düşünceyle, mahsuben bir şeyler koparmak emeliyle para getirip getirmediğini sordu. Babasının meraki oğlunda emniyetsizlik uyandırdı. David, dilini çok sıkı tuttu. Ertesi günü ihtiyar Séchard eşyalarını çırağına ikinci kattaki odasına taşıttırdı, bunları boş dönecek yük arabalariyle köydeki evine götürmek niyetinde idi. İlk kattaki üç odayı oğluna bomboş bıraktı, matbaayı teslim ederken de işçilerin ücretini ödemek için bir santim bile bırakmadı. David, ortağı sıfatiyle, babasından müşterek işletme için gerekli ser-

mayeyi koymasını istediği zaman, ihtiyar matbaacı bilmemezlikten geldi. Matbaasını verirken bir de üstelik para vermek mecburiyetine girmediğini söyledi; sermayesini koymuştu. Oğlunun mantıki itirazları üzerine, dul madam Rouzeau'nun matbaasını satın aldığı zaman tek meteliği olmadığı halde işin altından çıkmış olduğu cevabını verdi. Kendisi gibi bilgisiz zavallı bir işçi muvaffak olmuşsa, Didot'ların yetiştirmesi çok daha iyisini yapabilirdi. Zaten David, babasının alınteriyle ödenmiş tahsili sayesinde para kazanmıştı, o parayı bugün kullanabilirdi. Oğlunun sükûtu yüzünden bir gün evvel belirsiz bir halde kalmış olan meseleyi halletmek için tekrar hücuma geçerek:

— Haftalıklarını ne yaptın? dedi.

Öfkelenen David cevap verdi:

— Neyle geçinecektim, neyle alacaktım kitaplarımı?

— Ya! Demek kitap alıyordun ha? Sen kârlı iş yapamıyacaksın. Kitap satın alanlar, kitap basmayı beceremezler.

David utançların en korkuncunu, bir babanın bayağılaşmasından duyulan utancı hissetti: ihtiyar cimrinin para vermemek için ileri sürdüğü bir yığın bayağı, ağlamaklı, aşağılık, bezirgânca sebepleri ses çıkarmadan dinlemek zorunda kaldı. Kendini yalnız, himayesiz hissetmekten, babasının bir bezirgân gibi davrandığını görmekten duyduğu acıyı kalbine gömdü. Felsefî bir merakla babasının hakiki yüzünü iyice öğrenmek istedi. Annesinin serveti hakkında kendisinden hiçbir zaman hesap istememiş olduğunu ona ha-

tırlattı. Bu servet matbaa bedeline mahsup edilemese bile hiç olmazsa müşterek işletme masraflarına yaramalıydı.

İhtiyar Séchard:

— Annenin serveti mi, dedi, onun serveti zekâsı ile güzelliğinden ibaretti!

Bu cevaptan David babasının hakiki seciyesini sezdi, ondan hesap sormak için kendisine sonu gelmiyecek, pahalı ve şeref kırıcı bir dâva açmaktan başka çare yoktu. Bu asil kalpli genç, sırtına yüklenecek ağır yükü kabul etti, çünkü babasına karşı giriştiği taahhütleri yerine getirmekte ne güçlüklere uğrıyacağını biliyordu.

— Çalışırım, diye düşündü. Ne de olsa, ben zahmet çekeceksem, adamcağız da vaktiyle çekmiştir. Hem zaten gene kendi hesabıma çalışmış olmıyacak mıyım?

Oğlunun sükûtundan endişeye düşen babası:

— Sana bir hazine bırakıyorum, dedi.

David hazine diye, neye dediğini sordu. Babası:

— Marion, dedi.

Marion, matbaanın işletilmesinde çok işe yarıyan şişman bir köylü kızdı: kâğıtlara tavını verir, kenarlarını keser, çarşı ve mutfak işlerini görür, çamaşır yıkar, kâğıt getiren arabaları boşaltır, gidip para tahsil eder ve tamponları temizlerdi. Marion'un okuması olsaydı, ihtiyar Séchard ona tertip işi de yaptırırdı.

Séchard baba köye gitmek için yaya olarak yola koyuldu. Şirket adı altında gizlenmiş satış muamelesinden çok memnun olmakla beraber, parasını tahsil şekli üzerinde endişe duyuyordu. Satış üzüntülerini

daima parayı tahsil hususundaki üzüntüler takibeder. Bütün iptilâlar iki yüzlü olur. Tahsile lüzumsuz bir şey nazariyle bakan bu adam tahsil ve terbiyenin tesirine inanmaya çalıştı. Otuz bin frangını tahsil ve terbiyenin oğlunda geliştirmiş olacağı haysiyet duygusu üzerine terhin ediyordu. İyi yetişen bir genç sıfatiyle David taahhütlerini yerine getirmek için canını dişine takacak, bilgisi sayesinde imkânlar bulacaktı, çok iyi duygular taşıdığını göstermişti, borcunu ödiyecekti! Bu yolu tutan birçok babalar, babalık vazifelerini yerine getirdiklerini sanarlar, ihtiyar Séchard da, Angoulême'den dört fersah ötede, Marsac'taki bağına ulaşırken nihayet kendini buna inandırmıştı. Eski sahibinin içinde güzel bir bina inşa etmiş olduğu bu bağ, 1809 dan, ihtiyar Ayının burasını satın aldığı tarihten beri seneden seneye büyümüştü. Matbaa işlerinin yerini üzüm sıkma işleri aldı ve dediği gibi, hayli zamandan beri bağcılıkla uğraştığı için bu işin acemisi değildi. Köye çekildiğinin ilk senesi, bağ sırıklarının üstünde Séchard babanın yüzü endişeli görünüyordu; eskiden nasıl daima matbaasının içindeyse şimdi de bağından dışarı çıktığı yoktu. O umulmadık otuz bin frank onu eylûlde sıkılacak üzümlerden daha çok sarhoş ediyor, bu paraları, zihnen parmakları arasından geçiriyordu. Alacağını, ne kadar hak etmemişse onu elde etmeyi de o kadar istiyordu. O yüzden, endişelerine kapılarak, sık sık Marsac'tan Angoulême'e koşuyordu. Üzerinde şehrin bulunduğu kayanın yokuşlarını tırmanıyor, oğlu bakalım işi becerebiliyor mu diye matbaaya giriyordu. Makineler yerli yerinde duruyordu. Başında

kâğıttan takkesiyle tek çırak, tamponların kirini temizliyordu. İhtiyar Ayı, herhangi bir davetiye basan bir makinenin gıcırtısını duyuyor, eski harflerini tanıyor, her biri kendi hücresinde kitap okumakla meşgul oğlu ile başmürettibi görüyor ve provaları okuduklarını sanıyordu. Öğle yemeğini David'le beraber yedikten sonra, endişelerini geveliyerek Marsac'taki bağına dönüyordu. Âşıklar gibi cimriler de ileride olacak hâdiselerin önceden kokusunu alır, bunları sezer, hissederler. Ona para kazandığı günlerini hatırlatan aletlerinden gözlerini ayıramadığı matbaadan uzakta bulunurken, bağcı, oğlunda endişe verici hareketsizlik emareleri keşfediyordu. *Cointet kardeşler* ismi onu ürkütüyor, bu ismin *Séchard ve oğlu* firmasını gölgede bıraktığını görür gibi oluyordu. Hâsılı ihtiyar, felâket rüzgârını hissediyordu. Bu önsezi yerindeydi: felâket Séchard müessesesinin üzerine kanad germişti. Fakat cimrilerin bir tanrısı vardı. Beklenmedik hâdiselerin yardımiyle, bu tanrı, tefeci harcı satışının bedelini sarhoşun kesesine sokmıyacaktı. O yüzden Séchard matbaası, gelişmek için bütün imkânlara sahibolduğu halde geriliyordu. İkinci kırallığın hükümette dine yeniden itibar kazandırmasına karşı kayıtsız kalan, fakat liberalizme de alâka göstermiyen David din ve siyaset hususunda en tehlikeli bir tarafsızlık muhazafa ediyordu. Öyle bir zamanda bulunuyordu ki taşra tüccarlarının müşteri bulmak için bir kanaate sahibolmaları şarttı, ya liberallerin, ya da kıralların tarafını tutmak lâzımdı. David'in gönlüne doğan bir aşk ve ilmî meşguliyetleri, iyi kalbli yaradılışı, hakiki tüccarı meydana ge-

tiren ve ona taşra iş hayatiyle Paris iş hayatı arasındaki farkı tetkik ettirmesi gereken o kazanç hırsından kendisini uzak tutuyordu. Vilâyetlerde pek keskin olan fikir ayrılıkları Parisin çok hareketli hayatı içinde gözden kaybolur. Cointet kardeşler kıralcılık fikirlerine katıldılar, herkese belli edecek şekilde perhize girdiler, katedrale devam ettiler ve ihtiyacı hissedilen ilk dinî eserleri yeniden bastılar. Cointet'ler böylece bu kârlı işte öne geçtiler, liberallik ve dinsizlikle itham ederek David Séchard'a iftira ettiler. Nasıl, diyorlardı, bir septembriseur[1], bir sarhoş, bir Bonapartçı, er geç arkasında bir yığın altın bırakacak bir adamın oğluyla iş görmek mi? Onlar fakirdiler, aile babasıydılar, halbuki David bekârdı ve çok zengin olacaktı; onun için keyfinden başka bir şey düşünmüyordu, v.s. David'e karşı ileri sürülen bu ithamların tesiri altında valilik ile piskoposluk baskı işlerinin imtiyazını nihayet Cointet kardeşlere verdiler. Çok geçmeden bu haris hasımlar, rakîplerinin ihmalcili ğinden cesaret alarak ikinci bir ilân gazetesi kurdular. Eski matbaanın çalışmaları yalnız müşteri işlerine inhisar etti ve ilân gazetesinin hâsılatı da yarı yarıya azaldı. Kilise ve dinî kitaplar üzerindeki kazançlardan zengin olan Cointet müessesesi, bir müddet sonra, vilâyet ilânlariyle adli kararları rakîpsiz neşredebilmek için Séchard'lara gazetelerini satın almayı teklif etti. David bu haberi babasına bildirir bildirmez, zaten Cointet müessesesinin gelişmesinden dehşete

[1] Fransız İhtilâli esnasında 1792 eylûlünün ilk günlerinde Paris hapishanelerindeki katliâma iştirak edenlere verilen isim.

düşmüş olan ihtiyar bağcı, bir muharebe meydanı cesetlerinin kokusunu almış bir karga süratiyle Marsac'tan Le Mûrier meydanına atıldı. Oğluna:

— Bırak da Cointet'lerle ben meşgul olayım, bu işe sen karışma, dedi.

İhtiyar adam çok geçmeden Cointet'lerin maksadını anladı, görüşlerinin isabetiyle onları ürküttü. Oğlu bir budalalık yapmak üzereyken mâni olduğunu söylüyordu. Gazetemizi satarsa müşterilerimizi elde tutmak için hangi vasıtamız kalacak? Noterler, avoué'ler[1] Hourneau'nun bütün tüccarları liberaldirler; Cointet'ler Séchard'ları liberallikle itham ederek onlara zarar vermek istediler, böylece kendilerine bir can kurtaran simidi hazırlamış oldular, liberallerin ilânları Séchard'larda kalacak! Gazeteyi satmak mı? Bütün âletleri ve beratı satmak daha hayırlı olurdu. O zaman, Cointet'lerden, oğlunu iflâs ettirmemek için matbaaya altmış bin frank istedi: oğlunu seviyor, onu koruyordu. Köylülerin her hususta karılarını öne sürmeleri gibi bağcı da oğlunu öne sürüyordu: Cointet'lerden birer birer koparddığı tekliflere göre, oğlu kabul ediyor veya etmiyordu ve bir hayli gayret pahasına, onları *Charente gazetesi* için yirmi iki bin frank vermeye mecbur etti. Fakat David hiçbir zaman hiçbir gazete basmamayı, aksi halde otuz bin frank tazminat ödemeyi taahhüdetmek zorunda kaldı. Bu satış Séchard matbaasının intiharı demekti; fakat bağcının buna aldırış ettiği yoktu. Hırsızlığı daima cinayet takibeder. Adamcağız bu parayı sermayesinin

[1] Dâva takibi ve her türlü hukuk işleriyle uğraşan noterlik gibi imtiyazlı bir müessesenin sahibi.

ödenmesine tahsis etmek niyetindeydi; bunu ele geçirmek için, üstelik David'i de vermeye hazırdı, bahusus ki bu beklenmedik hazinenin yarısı o baş belâsı oğlun hakkıydı. Tazminat makamında cömert baba ona matbaayı bıraktı, fakat binanın kirasını gene o mahut bin iki yüz frank üzerinden tesbit etti. Gazetenin Cointet'lere satılmasından sonra ihtiyar, şehre nadiren geldi, ilerlemiş yaşını öne sürüyordu; ama hakiki sebep, artık kendinin olmıyan matbaaya pek de alâka duymamasıydı. Bununla beraber aletlerine karşı hissettiği eski muhabbeti büsbütün de unutamamıştı. İşleri yüzünden ne zaman Angoulême'e gelecek olsa, kendisini evine çeken şeyin, usulen kirasını istemiye geldiği oğlu mu, yoksa tahta makineleri mi olduğunu kestirmek çok güçtü. Şimdi Cointet'lerde başmürettiplik eden eski başmürettibi, bu baba cömertliğinin içyüzünü bilirdi; o kurnaz tilkinin bu suretle kiraların tedahülde kalması yüzünden imtiyazlı alacaklı vaziyetine gelerek kendine oğlunun işlerine müdahale imkânını hazırladığını söylüyordu.

David Séchard'ın ihmalciliğinin birtakım sebepleri vardı, bu sebepler o genç adamın karakterini tasvir ediyordu. Babasının matbaasına yerleştikten birkaç gün sonra, kolej arkadaşlarından olup o sıralarda en koyu bir sefalet içinde yüzen bir dostuna rastladı. David Séchard'ın arkadaşı, Lucien Chardon adında, o zaman yirmi bir yaşlarında bulunan, bir gençti. Babası cumhuriyet ordularında yaralanarak hizmet dışı edilmiş bir başçerrahtı. Babası mösyö Chardon, istidadı yüzünden kimyager olmuş, tesadüfen de Angoulême'de eczacı olarak yerleşmişti. Araştırmala-

rı uğrunda nice yıllarını amelî tetkiklere hasretmiş olduğu kârlı bir keşif için hazırlıklarla meşgul bulunduğu bir sırada ecel onu alıp götürmüştü. Nakris hastalığının her türlüsüne karşı ilâç bulmak istiyordu. Nakris, zengin hastalığıdır, zenginlerse sıhhatlerini kaybettikleri zaman uğrunda keselerini açarlar. Onun için eczacı, üzerinde düşünmüş olduğu türlü hastalıklar içinde bu dâva ile meşgul olmayı münasip görmüştü. İlimle pratik tecrübe arasında kalınca, rahmetli Chardon ikbalini ancak ilmin temin edebileceğini anladı: onun için hastalığın sebeplerini tetkik etmiş ve ilâcını her bünyeye uyan bir rejim üzerine istinadettirmişti. Keşfini ilimler akademisine tasdik ettirmek maksadiyle Pariste bulunduğu bir sırada öldü. Böylece de çalışmalarının semeresini kaybetti. Zengin olacağını tahmin ettiği için, eczacı, oğlu ile kızının terbiyeleri uğrunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştı, öyle ki ailesinin geçimi eczanenin gelirini devamlı surette tüketmişti. Böylece, çocuklarını sefalet içinde bıraktıktan başka, aksi gibi, onları parlak bir istikbale göre terbiye etmişti ve bu ümitler kendisiyle birlikte sönüp gitmişti. Chardon'u tedavi etmiş olan meşhur Desplein, onun deli gibi çırpına çırpına öldüğünü görmüştü. Bu haris emellerin asıl sebebi, eski cerrahın karısına olan aşkıydı. Rubempré ailesinin sonuncu ferdi olan bu kızı 1793 te idam sehpasından mucize kabilinden kurtarmıştı. Genç kız bu yalana razı olmamıştı ama, kızın gebe olduğunu iddia ederek vakit kazanmıştı. Böylece âdeta onunla evlenmek için kendine bir hak yarattıktan sonra müşterek fakirliklerine rağmen kendisiyle evlenmişti.

Bütün aşk mahsulü çocuklar gibi çocuklarına kalan tek miras, annelerinin harikulâde güzelliğiydi, sefaletle birleşince ekseriya kötü âkıbetler doğuran bir yadigâr. Bu kadar kuvvetle benimsenen bu ümitler, bu çalışmalar, bu kederler madam Chardon'un güzelliğine çok zarar vermişti, yoksulluğun ağır ağır kendini gösteren aşağılatmaları da yaşayışını değiştirmişti; fakat kendisinin ve çocuklarının cesareti bahtsızlıkları derecesinde büyük oldu. Zavallı dul, Angoulême'in başlıca mahallesi olan Houmeau caddesindeki eczaneyi sattı. Eczanenin bedeli üç yüz franklık bir irat edinmesine imkân verdi, bu para geçimi için kâfi değildi; fakat kızı ile birlikte, yüzleri kızarmadan hallerine tevekkül gösterdiler ve ücretli işlerde çalıştılar. Anneleri lohusalara hastabakıcılık ediyor, terbiye ve nezaketi yüzünden zengin evlerinde onu başkalarına tercih ediyorlar ve kendisi bu evlerde, günde bir frank kazanmakla beraber çocuklarını masrafa sokmadan geçiniyordu. Annesinin bu kadar aşağı seviyeye düşmesinden oğlu utanç duymasın diye madam Charlotte ismini almıştı. Onu tutmak istiyenler, mösyö Chardon'un halefi mösyö Postel'e başvururlardı. Lucien'in kızkardeşi, komşusu olan ve Houmeau'da çok sayılan madam Prieur adında, ince çamaşır diken çok dürüst bir kadının yanında çalışıyor ve günde on beş metelik kadar kazanıyordu. İşçilere nezaret ediyor ve atelyede, kendisini işçi kızlar sınıfından biraz çıkaran bir üstünlükten faydalanıyordu. Çalışmalarının bu dar geliri madam Chardon'un üç yüz franklık iradiyle birleşince senede takriben sekiz yüz frangı buluyor, bununla

bu üç kişi yiyecek, giyecek masraflariyle ev kirasını karşılamak zorunda bulunuyorlardı. Bu ailenin sıkı tutumu sayesinde hemen tamamiyle Lucien'in masraflarına giden bu parayla zar zor geçiniyorlardı. Madam Chardon'la kızı Ève, Lucien'e, Muhammedin karısı kocasına nasıl inanmışsa öyle inanıyorlardı; onun istikbali uğrunda katlandıkları fedakârlıklar hudutsuzdu. Bu fakir aile, Houmeau'da, mösyö Chardon'un halefinden pek küçük bir aylıkla kiraladığı ve bir iç avlunun nihayetinde, lâboratuvarın üstünde bulunan bir meskende oturuyordu. Lucien, orada çatı katında sefil bir odada barınıyordu. Tabiî ilimlere düşkün olduğu için kendisini ilkönce bu sahaya sevk eden babasının teşvikiyle Lucien, Angoulême kolejinin en parlak öğrencilerinden biri olmuştu; Séchard orada tahsilini tamamlarken kendisi üçüncü sınıfta bulunuyordu[1]. İki sınıf arkadaşı bir tesadüfle karşılaştıkları zaman sefaletin kaba kadehinden içmekten usanmış olan Lucien, yirmi yaşında kolaylıkla karar verilen o çılgınca harekete başvurmak üzereydi. David'in, başmürettibe hiç de ihtiyacı olmadığı halde, başmürettipliği kendisine öğretmeyi teklif ederek cömertçe verdiği kırk frank aylık, Lucien'i ümitsizlikten kurtardı. Böylece tazelenen o mektep arkadaşlığı rabıtası kaderlerindeki benzerlik ve tabiatlarındaki farklar yüzünden çabucak kuvvetlendi. İkisi de, zihinleri türlü servetlerle dolu, insanı en yüce bahtlılarla bir seviyeye çıkaran o yüksek zekâya sahibol-

[1] Fransız liselerinde sınıflar sondan başa doğru sıralanır ve birinci sınıftan mezun olunur.

dukları halde kendilerini cemiyetin en aşağı tabakasına düşmüş buluyorlardı. Kaderin bu haksızlığı aralarında kuvvetli bir bağ oldu. Sonra ikisi de başka başka yollardan şiirin zevkine varmışlardı. Tabiî ilimlerin en yüksek meseleleriyle uğraşmak üzere yetiştirilmiş olmasına rağmen, Lucien, edebî şöhretlere hararetle koşuyordu; düşünmeyi seven tabiatının şiire istidatlı kıldığı David de müspet ilimlerle meşgul olmaktan zevk duyuyordu. Böyle karşılıklı rolleri değiştirme, aralarında âdeta bir fikir kardeşliği yarattı. Lucien, ilimlerin sanayie tatbiki hakkında babasından öğrendiği yüksek görüşleri David'e anlattı, David de edebiyatta isim ve servet yapmak için hangi yollardan gitmesi lâzım geldiğini Lucien'e gösterdi. İki gencin arasındaki dostluk az zamanda ancak ilk gençlikten yeni çıkmış olanlarda görülen bir bağlılık halini aldı. David, çok geçmeden, güzel Êve'i gördü, mahzun ve düşünceli insanların kuvvetli iptilâsiyle ona vuruldu. Dua kitabının *Et nunc et in secula secularum*'u, eserleri iki kalb arasında doğmuş ve kaybolmuş muhteşem destanlardan ibaret olan o eşsiz meçhul şairlerin şiarıdır! Âşık genç, Lucien'in annesiyle kızkardeşinin bu güzel şair başına ne ümitler bağladıklarını gördüğü, ona nasıl körükörüne bağlandıklarını anladığı zaman, fedakârlıklarını ve ümitlerini paylaşarak sevgilisine yaklaşmaktan zevk duydu. O yüzden Lucien, David için bir can kardeşi oldu. Kıraldan ziyade kıral taraftarı olmak istiyen Ultra'lar[1] gibi, David,

[1] İkinci kırallık devrinde eski hanedan taraftarı müfrit kıralcılar.

Lucien'in annesiyle kızkardeşinin onun dehasına olan imanlarını gölgede bıraktı, bir anne çocuğunu nasıl şımartırsa onu öyle şımarttı. Elini kolunu bağlıyan parasızlık yüzünden, bütün gençler gibi, kendilerinden önce bir sürü insanın bir meyva alamadan boşuboşuna yoldukları bütün ağaçları sallıyarak çabucak servet yapmak imkânlarını geveleyip durdukları bir konuşma esnasında, Lucien babasının ileri sürdüğü iki fikri hatırladı. Mösyö Chardon yeni bir kimyasal madde kullanarak şeker fiatını yarı yarıya indirmek ve Çinlilerin kullandıklarına benzer birtakım nebatî maddeleri Amerika'dan getirterek kâğıt fiyatında da bu nispette bir indirme yapmaktan söz açmıştı. Didot'larda da evvelce konuşulmuş olan bu dâvanın ehemmiyetini bilen David, bir servet temin edeceğini umarak bu fikri benimsedi ve Lucien'i hiçbir zaman borcunu ödiyemiyeceği bir velinimet telâkki etmeye başladı.

İki dostun zevk aldıkları düşünceler ve iç âlemleri yüzünden bir matbaayı idare etmeye ne kadar az elverişli olduklarını herkes tahmin edebilir. Piskoposluğun matbaa ve tâbiî, artık vilâyetin tek gazetesi olan Courrier de la Charente'ın sahibi, Cointet kardeşler gibi on beş yirmi bin frank getirmek şöyle dursun, Séchard Oğul'un matbaasının geliri ayda üç yüz frangı zor buluyordu, bu para üzerinden başmürettibin maaşını, Marion'un aylığını, vergileri, kirayı çıkarmak icabediyordu; bu yüzden David'in geliri ayda ancak yüz frank kadar bir şey tutuyordu. Onların yerinde işgüzar ve çalışkan insanlar olsaydı hurufatı yeniler, demir makineler satın alır, Paris kitap-

çılarından düşük fiyatla basacak kitaplar bulurdu: fakat başka işe vakit bırakmıyan fikir işleriyle meşgul bulunan matbaa sahibiyle başmürettibi, son müşterilerinin kendilerine getirdikleri işlerle yetiniyorlardı. Cointet kardeşler, nihayet David'in tabiatını ve yaşayışını öğrenmişlerdi; artık ona iftira etmiyorlardı, bilâkis akıllıca bir siyaset onlara bu matbaanın böyle ölmiyecek kadar yaşamasına müsaade etmelerini ve tehlikeli bir rakibin eline düşmemesi için kıt kanaat geçinip gitmesine imkân vermelerini tavsiye ediyordu; şehir işleri denilen ufak tefek işleri onlara bizzat kendileri gönderiyorlardı. Böylece hiç farkında olmadan David Séchard, ticarî bakımdan, ancak rakiplerinin ustaca bir hesapları neticesinde ayakta durabiliyordu. David'in bir *mani* (hastalık) telâkki etmedikleri halinden boşnut oldukları için ona suretâ dost ve temiz bir şekilde muamele ediyorlardı; hakikatte ise, gerçek bir rekabeti önlemek için kendine sözde rekabetler yaratan Messageries[1] idaresi gibi hareket ediyordu. Séchard müessesesinin dış manzarası, köhne Ayı'nın asla en küçük bir tamir yaptırmadığı iç tarafta hüküm süren koyu cimriliğe uygun bir haldeydi. Yağmur, güneş, her mevsimin bozuk havaları ağaçlı yol üzerindeki kapıya eski bir ağaç kütüğü görünüşü vermişti, kapı o derece irili ufaklı yarıklarla kaplıydı. Binanın gelişigüzel karıştırılmış taş ve tuğlalardan üstünkörü yapılmış cephesi Fransa'nın cenubunda bütün damlarda görülen oluklu tuğlalarla tıklım tıklım dolu

---

[1] O zamanlar şehir içi ve şehirlerarası atlı arabalarla eşya ve yolcu nakliyle uğraşan büyük şirket.

kurt yeniği bir çatının altında iki kat olmuşa benziyordu. Kurt yeniği camekânın önünde çok sıcak olan iklimin gerektirdiği kalın direklere tutturulmuş kocaman kepenkler vardı. Angoulême'de bunun kadar çatlağı bol bir bina bulmak güçtü, binanın ayakta durması harcın kuvveti sayesindeydi. İki ucu aydınlık, ortası karanlık atelyeyi, otuz seneden beri içinde düşüp kalkan işçilerin temasiyle alt tarafı kararmış, ilânlarla kablı duvarları, zemindeki ip takımlarını, kâğıt yığınlarını, eski makineleri, tavlanmış kâğıtların üstüne doldurulan taş yığınlarını, sıra sıra kasaları ve nihayette, usta ile başmürettibin her biri kendi tarafında oturduğu iki barakayı göz önüne getirin; iki dostun geçirdikleri hayatı anlamış olursunuz.

1821'de, mayıs ayının ilk günlerinde, saat ikiye doğru dört beş kişiden ibaret işçileri öğle yemeğine gitmek üzere matbaadan çıktıkları sırada David'le Lucien avluya bakan camekânın yanında bulunuyorlardı. Mal sahibi, çırağın, sokağa bakan çıngıraklı kapıyı kapadığını görünce, sanki kâğıtların, mürekkep çanaklarının, makinelerin ve eski tahtaların kokusuna tahammül edemiyormuş gibi, Lucien'i avluya götürdü. Atelyeye herhangi girecek bir kimseyi görebilecek şekilde, bir çardağın altına oturdular. Asma dallarında kıpırdaşan güneş huzmeleri iki şairi, aydınlığıyle bir hale gibi sararak okşadı. Bu iki karakterle bu iki yüzün karşılaşmasından hâsıl olan tezat o zaman o kadar kuvvetle meydana çıktı ki büyük bir ressamın fırçasına ilham verebilirdi. David, tabiatın büyük, parlak ve gizli mücadeleler için yaratılmış insanlara verdiği bir yapıya sahipti. Geniş gövdesi üstün-

de, bütün şekillerinin dolgunluğiyle ahenkleşen kuvvetli omuzları vardı. Kalın bir boynun üstünde gür siyah saçlarla çevrili esmer, kanlı ve etli yüzü, Boileau'nun tasvir ettiği o piskoposluk meclisi âzalarına benziyordu; fakat ikinci bir tetkik size, kalın dudakların çizgisinde, çene çukurunda, ârızalı hatlarla yarılmış dört köşe bir burnun biçiminde, bilhassa gözlerde biricik bir aşkın devamlı ateşini, fikir adamı hâkimliğini ve bütün girinti çıkıntılarına nüfuz ederek ufkun iki ucunu birden kavrıyabilen ve tahlilci bir tenkidi işe karıştırdığı için sırf fikrî zevklerden kolayca iğrenen bir insan keşfettirirdi. Bu yüzde ileri atılan bir dehânın şimşekleri sezilirdi ama, yanardağın yanında göller de görülürdü; bu yüzde, büyük bir aileye mensubolmanın ve servetten mahrum oluşun nice yüksek zekâlı insanları içinde tuttuğu derin bir hiçlik duygusu içinde ümit sönüp gidiyordu. Zekâyla yakın alâkası olmasına rağmen, mesleğinden tiksinen zavallı matbaacının, taşra hayatının dertlerini unutmak maksadiyle ilim ve şiir kadehinden bol bol içen bu kendi içine kapanmış Silenos'un[1] yanında, Lucien, heykeltraşların Hind Bakkhos'u için buldukları o zarif pozda duruyordu. Yüzünde eski Yunan güzelliğine has çizgi asaleti vardı: bir Yunan alnı ve burnu, kadınların kadifemsi beyazlığı, siyah denecek kadar koyu mavi gözler, aşkla dolu ve beyaz çocuk gözlerinin beyazı kadar körpe gözler. Bu güzel gözlerin üstünde sanki bir Çinli fırçasiyle çizilmişe benziyen kaşlar ve etrafında uzun kumral kirpikler vardı. Yanaklar bo-

---

1 Yunan mitologyasında Bakhos'un süt babası.

yunca, rengi kudretten dalgalı kumral saçlarına uygun düşen ipekli bir ayva tüyü parlıyordu. Pembemsi bir beyazlıkta olan şakaklarında ilâhî bir incelik göze çarpıyordu: hafif bir meyille kalkık kısa çenesinde çşsiz bir asalet damgası vardı. Güzel dişlerle cazibesi artan mercan dudaklarında mahzun meleklerin gülümseyişi titriyordu. Elleri yüksek bir aileye mensup bir insanın elleriydi, bir işaretine erkeklerin itaat etmesi gereken ve kadınların öpmekten hoşlandıkları zarif eller. Lucien ince yapılı ve orta boyluydu. Ayaklarına bakan bir adam, onu erkek kılığına girmiş bir genç kız sanırdı, bahusus ki, hilekâr demiyelim de, bütün kurnaz erkekler gibi kadın kalçalarını andıran kalçaları vardı. Nadiren yanıltan bu alâmet Lucien hakkında doğruydu. Hareketli zihninin meyli, cemiyetin bugünkü halini tahlil ederken, onu, başarının, ne kadar çirkin olursa olsun bütün vasıtaları meşru kıldığına inanan diplomatlara has fesatlık sahasına götürüyordu. Büyük zekâların maruz bulunduğu felâketlerden biri de, ister istemez her şeyi, faziletler kadar seyyieleri de anlamalarıdır.

Bu iki genç, çok aşağı bir tabakasında bulundukları için cemiyeti daha üstün bir görüşle muhakeme ediyorlardı, çünkü kıymetleri takdir edilmemiş insanlar, görüşlerinin yüksekliğiyle durumlarının intikamını alırlar. Fakat böylece hakiki kaderlerinin onları sürüklediği yere daha süratle gittikleri için ümitsizlikleri de o nispette acı oluyordu. Lucien çok okumuş, çok mukayese etmişti; David çok düşünmüş, çok hayaller kurmuştu. Gürbüz bir köylü sıhhatine ma-

lik gibi görünmesine rağmen, matbaacının melânkolik ve marazi bir zekâsı vardı; kendinden şüphe ederdi; kararsız fakat müteşebbis bir mizaca sahibolan Lucien'in yumuşak, âdeta dermansız, fakat kadınca cazibelerle dolu biçimiyle tezat teşkil eden bir cüreti vardı. Pervasız, yiğit, maceracı, iyiyi mübalâğa eden, kötüyü küçük gösteren, menfaati olunca bir kusur işlemekten hiç çekinmiyen ve kendisine basamak yaptığı zaman kötülüğe aldırmıyan Gaskonyalılara has karakter Lucien'de en üstün derecesine varmıştı.

O sıralarda, gençliğin o güzel boş hayalleri, onu ilk bale düşkün insanların diğerlerinden önce başvurdukları asîl vasıtalara doğru götüren çoşkunluğu haris arzularını frenliyordu. O zamana kadar hayatın güçlükleriyle değil, yalnız kendi arzulariyle karşılaşmıştı, yalnız kendi kudretiyle pençeleşmişti, insanların kancıklığiyle değil; bu kancıklık kararsız insanlar için meşum bir örnektir. Lucien'in parlak zekâsının tesiri altında kalan David, Fransız taşkınlığının onu sürüklediği hataları görüp ayırdetmekle beraber, ona hayrandı. Bu dürüst adamın gürbüz vücudu ile tezat teşkil eden sıkılgan bir mizacı vardı, ama şimal adamlarının azminden mahrum değildi. Bütün güçlükleri sezmekle beraber, hiç yılmadan bunları yenmeye ahdediyordu. Gerçekten evliyalara has bir sebatı olmakla beraber bunu tükenmez bir müsamahanın cazibesiyle yumuşatırdı. Bu artık eskimiş dostlukta ikisinden biri taparcasına seviyordu. Ve bu türlü seven David'di. Lucien de sevildiğini bilen bir kadın gibi hükmediyordu. David seve seve itaat ediyordu.

Dostunun maddi güzelliği, kendini hantal ve alelâde bularak kabul ettiği bir üstünlük teşkil ediyordu. Matbaacı kendi kendine diyordu ki:

— Sabırlı ziraat öküzün, kayıtsız hayat kuşun harcıdır. Ben öküz olacağım, Lucien kartal olacak.

Böylece üç seneye yakın bir zamandan beri iki arkadaş istikbali pek parlak olan kaderlerini birleştirmişlerdi. Barıştan beri edebiyat, ilim ufuklarında beliren büyük eserleri, Schiller'in, Goethe'nin, Lord Byron'un, Walter Scott, Jean-Paul, Berzélius, Davy, Cuvier, Lamartine'in kitaplarını okuyorlardı. Bu büyük ocakların ilhamiyle coşuyor, ölü doğan veya hararetle başlandıktan sonra bırakılıp yeniden başlanan eserler üzerinde kendilerini deniyorlardı. Hiç durmadan çalıştıkları halde gençliğin tükenmez gücüyle yorulmak, usanmak bilmiyorlardı. İkisi de fakirdi ama sanat ve ilim aşkiyle yanıp tutuştukları için şöhretlerinin temellerini atmak işiyle uğraşırken o günkü sefaletlerini unutuyorlardı.

Matbaacı cebinden pek küçük boyda ufak bir kitap çıkarıp:

— Lucien, Paristen ne geldi bana, biliyor musun? dedi. Dinle!

David, şairlere has olan o güzel okuyuşuyla André Chénier'nin Néère isimli Idylle'ini[1], ardından

[1] Umumiyetle pastoral bir konuyu işliyen küçük şiir.

Hasta Kız isimli idylle'ini, sonra intihar üzerine elejiyi, eski tarz elejiyi ve son iki tümbe'yi[1] okudu.

Lucien bir iki kere:

— Ne şairdir şu André Chénier! diye haykırdı.

Heyecanı okumasına mâni olacak dereceyi bulan David'in elinden kitabı alırken üçüncü defa:

— İnsanı deli ediyor, diye tekrarladı. Önsözün altındaki imzayı görünce: Bir şair bir şairi meydana çıkarıyor! dedi.

David atıldı:

— Chénier, bu kitabı verdikten sonra, neşredilmeye değer hiçbir şey yazmamış olduğu kanaatindeydi.

Lucien de *Kör* isimli epik parçayı ve birçok elejileri okudu.

S'ils n'ont point de bonheur, en est-il sur la terre[2].

parçasına geldiği zaman kitabı öptü ve iki arkadaş ağladılar. Çünkü ikisi de taparcasına seviyorlardı. Bir peri kızının parmağı dokunmuş gibi asma dalı şeklindeki süslere renk gelmiş, yer yer yarık, tümsekli, eğri büğrü çirkin çatlaklarla dolu duvarlar, yivler, çıkıntılar, kabartmalarla ve kim bilir hangi mimariye ait şaheserlerle kaplanmıştı. Fantazi, çiçekleriyle yakutlarını karanlık küçük avluya serpiştirmişti. André Chénier'nin Camille'i, David için sevgili Ève'inin, Lucien için de kur yaptığı kibar bir kadının şekline bürünmüştü. Şiir, yıldızlı rüyasının ihtişamlı etekle-

---

[1] Çapraz kafiyeli ve 8 heceli mısraların alt alta dizilmesinden meydana gelen şiir.

[2] Onlar saadete ermemişlerse, acaba yeryüzünde saadet var mıdır?

rini, matbaanın maymunlarla ayılarının suratlarını buruşturdukları ateliyenin üstüne silkmişti. Saat beşi vuruyordu, fakat iki arkadaş ne acıkmış, ne susamıştılar. Hayat onlar için bir altın rüya olmuş, yeryüzünün bütün hazineleri ayaklarının ucuna serilmişti. Hayatları fırtınalar içinde geçenlere ümidin parmağıyle gösterdiği ve Kirenasiyle onlara: "Haydi, koşun gidin, önümüzdeki şu altın, gümüş veya mavi ufuk sayesinde felâketten kurtulacaksınız" dediği o mavimtırak gök köşesini görüyorlardı. O esnada David'in Paristen Angoulême'e getirdiği Cérizet adında bir çırak, atelye ile avlu arasındaki küçük camlı kapıyı açtı ve bir yabancıya iki arkadaşı işaret etti, yabancı kendilerini selâmlıyarak onlara yaklaştı. Cebinden kocaman bir defter çıkararak:

— Mösyö, dedi, bu muhtırayı basmamak istiyorum, kaça çıkacağını hesaplamak lütfunda bulunur musunuz?

David, deftere bakmadan:

— Bu kadar büyük kitap basmıyoruz, dedi, Cointet'lere müracaat edin.

Lucien, müsveddeyi alarak:

— Ama bu işe yarıyacak çok güzel bir harf çeşidimiz var, dedi. Baskı masraflarını hesaplamamız için eseri bize bırakarak yarın gelmek zahmetine katlansanız...

— Mösyö Lucien Chardon'la mı teşerrüf ediyorum?..

Başmürettip:

— Evet efendim, cevabını verdi.

Müellif:

— Parlak bir istikbale namzet genç bir şairle tanışmak fırsatını bulduğuma pek memnun oldum. Beni madam de Bargeton gönderdi.

Bu ismi işitince Lucien kızardı ve madam de Bargeton'un kendisine gösterdiği alâkadan duyduğu şükranı ifade için bir şeyler kekeledi. David, ipekböcekleri halkkında bir muhtıra kaleme alan ve *ziraat cemiyeti*ndeki arkadaşları tarafından okunması için bir böbürlenme hissiyle bunu bastırmak istiyen köy kişizadesiyle konuşan arkadaşının kızarışını ve şaşkınlığını fark etti. Kişizade gittikten sonra:

— Lucien, bana bak! dedi, bu madam de Bargeton'a âşık mısın yoksa?

— Deli gibi!

— İyi ama, halkın yerleşmiş kanaatleri aranızda öyle ayrılık yaratmıştır ki o Groënland'da, sen Pekin'de doğmuş olsaydınız, ayrılığınız daha büyük olmazdı.

Lucien, gözlerini yere indirerek:

— Sevişen iki insanın iradesi bütün engelleri yener, dedi.

Güzel Êve'in endişeli âşığı:

— Bizi unutacaksın, cevabını verdi.

Lucien:

— Bilâkis, belki de senin uğrunda sevgilimi feda ettim, diye haykırdı.

— Ne demek istiyorsun?

— Sevgime rağmen, ona yaranmakta çok menfaatim olmasına rağmen, kabiliyetleri benden üstün olan, şerefli bir istikbale namzet bir adam, kardeşim, dostum David Séchard evine kabul edilmediği tak-

dirde bir daha oraya gitmiyeceğimi söyledim. Evde bir cevap bulacağımı sanıyorum. Fakat, okuyacağım şiirleri dinlemek üzere bütün kişi zadeler bu akşam davet edilmiş olmasına rağmen, cevap menfi çıkarsa, madam de Bargeton'un evine bir daha asla ayak basmıyacağım.

David, gözlerini sildikten sonra, Lucien'in elini şiddetle sıktı. Saat altıyı vurdu.

Lucien, birdenbire:

— Ève merak edecek, dedi, Allaha ısmarladık.

Kaçıp gitti ve David'i, ancak o yaşta ve bahusus taşra hayatının henüz kanadlarını kesmediği bu iki genç kuğunun durumunda bu derece kuvvetle hissedilen bir heyecan içinde bıraktı.

Atelyeden geçen Lucien'i göziyle takibeden David:

— Altın kalbli çocuk! dedi.

Lucien, güzel Beaulieu gezisinden, Minage sokağından ve Porte-Saint-Pierre'den geçerek Houmeau'ya indi. Böylece yolu uzatıyorsa bunun, madam de Bargeton'un evi bu yol üstünde bulunmasından ileri geldiğine hükmediniz. Hattâ, o farkında olmasa da, bu kadının pencereleri altından geçmekten o kadar zevk alıyordu ki iki aydan beri Houmeau'ya Port-Palet yolundan gelmiyordu.

Beaulieu'nün ağaçları altına gelince, Angoulême'le Houmeau arasındaki mesafeyi seyretti. Memleketin görenekleri, arada aşılması Lucien'in indiği yokuşlardan kat kat zor setler yükseltmişti. Şehirle kenar mahalle arasına şöhreti bir köprü gibi atarak de Bargeton'ların konağına sokulmuş olan bu haris genç, nüfuzunu artırmaya kalkıştığı için, gözden düşmekten

korkan bir gözde gibi sevgilisinin vereceği karardan endişe duyuyordu. Yukarı şehir, aşağı şehir diye ikiye ayrılmış şehirlerin hususiyetlerini henüz müşahede etmiş olmıyanlara bu sözler müphem görünecektir; ama burada Angoulême hakkında bazı izahlarda bulunmak zaruridir, bahusus ki bu izahlar, bu hikâyenin en mühim şahıslarından biri olan madam de Bargeton'un anlaşılmasına yarıyacaktır.

Angoulême, Charente ırmağının geçtiği çayırlara hâkim kelle şekeri biçiminde bir kayanın tepesinde kurulmuş eski bir şehirdir. Bu kaya, Perigord cihetinde uzun bir sırta bağlıdır ve bu sırtı, birdenbire sona erdirerek, Paris-Bordeaux yolu üzerinde, üç pitoresk vâdinin resmettiği bir nevi promontoire vücuda getirir. Bu şehrin din harbleri sıralarında ne büyük bir ehemmiyeti olduğuna, setleri, kapıları, ve kayanın tepesine oturtulmuş bir kalenin kalıntıları şahitlik etmektedir. Durumu yüzünden vaktiyle burası, katolikler kadar Calvin'cilerin nazarında da kıymetliydi; fakat eski kudreti bugünkü za'fını teşkil eder; Charente ırmağına doğru yayılmasına mâni olmakla, setleri ve kayanın çok dik yokuşları şehri pek kötü bir hareketsizliğe mahkûm etmiştir. Bu vakanın orada geçtiği sıralarda hükümet, tepe boyunca belediye konağını, bir deniz okulu ve askerî müesseseler inşa ederek, yolları hazırlıyarak şehri Périgord'a doğru uzatmaya çalışıyordu. Fakat ticaret hayatı daha önce davranarak başka tarafa doğru yayılıyordu. Çok zamandan beri Houmeau köyü, kayanın eteğinde ve Paris-Bordeaux caddesinin kenarını takibettiği ırmak kıyısında bir mantar tarlası gibi büyümüştü. Üç asırdan beri, çağ-

lıyanları yüzünden Charente ırmağı ile kolları üzerinde ister istemez yerleşmiş olan Angoulême kâğıt fabrikalarının şöhretini duymıyan kalmamıştır. Devlet, Ruelle'de bahriye için en büyük top dökümhanesini kurmuştu. Araba taşıtları, posta, hancılık, araba imalâthaneleri, menzil arabaları şirketleri, yol ve akar suyla geçinen bütün teşebbüsler, yukarılara çıkmanın güçlüklerinden kurtulmak için Angoulême'in alt yanında toplanmışlardı. Tabiatiyle, tabakhaneler, çamaşırhaneler, su ile ilgisi olan her türlü işler Charente'ın yakınlarında kalmıştı; sonra içki mahzenleri, su yolu ile sevk edilen bütün hammaddelerin depoları, hâsılı bütün transit işleri Charente'ın kıyılarını binalariyle doldurdu. Houmeau köyü böylece işgüzar ve zengin bir kasaba, hükümet, piskoposluk, adliye ve aristokrasinin oturmakta devam ettiği yukarı şehrin kıskandığı ikinci bir Angoulême haline geldi. Böylece, Houmeau, faal ve gitgide artan nüfuzuna rağmen Angoulême'in ancak bir devamı oldu. Yukarda aristokrasi ile hükümet, aşağıda ticaret ve para hâkimdi; her yerde devamlı surette birbirinin düşmanı kalan iki içtimai zümre; onun için iki şehirden hangisinin rakibine daha çok kin beslediğini kestirmek güçtür. İmparatorluk devrinde oldukça yatışmış olan bu hali ikinci kurallık büsbütün artırmıştı. Yukarı Angoulême'deki evlerin çoğunda ya asil aileler, yahut da gelirleriyle geçinen eski burjuva aileleri oturur ve bunlar aralarına yabancıları asla sokmadan başlı başına ayrı bir millet teşkil ederler. Herhangi bir taşra şehrinden gelmiş bir aile orada iki yüz sene yaşadıktan ve esaslı ailelerden biriyle hasımlık tesis ettikten sonra güç halle bunların

arasına kabul edilirdi. Yerlilerin nazarında böyle bir aile memlekete daha dün gelmiş gibidir. Kırk seneden beri birbirini takibeden valiler, umumi müfettişler, hükümet erkânı ürkek kargalar gibi kayalarının üstüne tünemiş bu eski aileleri medenileştirmeğe gayret ettiler: aileler onların şenliklerine, ziyafetlerine gitmeyi kabul ettiler, fakat kendilerini evlerine kabul etmeye gelince buna asla yanaşmadılar. Alaycı, dedikoducu, kıskanç, cimri tabiatlı olan bu aileler kendi aralarında evlenirler, kimsenin girip çıkmaması için saflarını sımsıkı tutarlar; modern lüksün yarattığı yeni modalardan habersizdirler; onların nazarında bir çocuğu Paris'e göndermek, mahvını istemek demektir. Bu ihtiyatkârlık, akılsız bir kıralcılığa saplanmış, dindar olmaktan ziyade softa, hepsi de kayalar gibi hareketsiz yaşıyan o ailelerin âdetleri ile görenekleri ni iyi tasvir eder. Bununla beraber Angoulême'in verdiği terbiye bakımından civar vilâyetlerde büyük bir şöhreti vardır. Komşu şehirler, kızlarını oranın pansiyonlariyle manastırlarına gönderirler. Angoulême'le Houmeau'yu birbirinden ayıran hisler üzerinde sınıf zihniyetinin ne kadar rol oynadığını anlamak kolaydır. Tüccarlar zengindir, kişi zadeler umumiyetle fakirdirler. Her iki taraf da aynı derecede hor görerek birbirinden hıncını alır. Angoulême'in burjuvaları da bu hususmete iştirak ederler. Yukarı şehir esnafından biri kenar mahalle tüccarlarından biri hakkında, tarif edilmez bir eda ile: "Ne olacak Houmeau'lu!" derdi. İkinci kırallık, zadegânın Fransa'daki durumunu tâyin ederek ve ona umumi bir sarsıntıya sebebolmadan gerçekleştirilemiyecek ümitler vererek

Angoulême'le Houmeau arasındaki maddi mesafeden daha büyük olan mânevi mesafeyi büsbütün genişletti. O zaman hükümetle birlik olan kişi zadeler muhiti, orada, Fransa'nın her yanından daha kapalı bir hal aldı. Houmeau'da oturanlar âdeta birer parya gibiydiler. 1830 ayaklanmasına korkunç bir genişlik veren ve Fransada devamlı bir cemiyet nizamını yıkan o derin ve sinsi kinler buradan doğmuştur. Saray asılzadelerinin kurumu taşra asılzadelerini saraydan soğuttu, nasılki bunlar da her hususta gururlarını inciterek burjuvaları kendilerinden soğutuyorlardı. Bu itibarla, Homeau'da oturan bir eczacı oğlunun madam de Bargeton'un evine girmesi küçük bir inkılâp teşkil ediyordu. Bu inkılâbı hazırlıyanlar kimlerdi? Lamartine ve Victor Hugo, Casimir Delavigne ve Canalis, Béranger ve Chateaubriand, Villemain ve mösyö Aignan, Soumet ve Tissot, Étienne ve Davringny, Benjamin-Constant ve Lamennais, Cousin ve Michaud, hâsılı, liberalleri gibi kıralcılariyle de eski ve yeni edebî şöhretlerdi. Madam de Bargeton güzel sanatları ve edebiyatı severdi, bu acaip bir zevk ve Angoulême'de çok nâhoş karşılanan bir illetti, fakat bunun sebebini izah için meşhur olmak için yaratılmış olduğu halde karşı durulmaz hâdiseler yüzünden meçhul kalan ve tesiri Lucien'in kaderini tâyin eden bu kadının hayatını kısaca anlatmak lâzımdır.

Mösyö de Bargeton, Bordeaux'da belediye yargıcı iken vazifesinde uzun zaman gösterdiği sebat sayesinde XIII. Louis zamanında asalet unvanı almış, Mirault isminde birinin soyundandı. XIV. Louis devrinde Mirault de Bargeton adını alan oğlu, Porte mu-

hafaza kıtasında subaylık etmiş ve o kadar zengin bir kızla evlenmişti ki XV. Louis zamanında oğlu sadece mösyö de Bargeton diye anılmıştı. Belediye yargıcı Mirault'nun torunu olan bu mösyö de Bargeton, özbeöz bir kişi zade gibi davranmıya o kadar ehemmiyet vermişti ki ailenin varını yoğunu yedi ve ikbaline son verdi. Kardeşlerinden ikisi, bugünkü Bargeton'un babalarının amcaları tekrar tüccar oldular, öyle ki, Bordeaux ticaret âleminde bugün Mirault'lara raslanır. Angoumois vilâyetinde La Rochefoucauld timarına bağlı olan Bargeton arazisi, Bargeton konağı adı verilen Angoulême'deki bir evle birlikte sahiplerine geri verildiği için mirasyedi Bargeton'un torunu bu iki mülke tevarüs etti. 1789'da emlâki üzerindeki mülkiyet haklarını kaybetti ve yalnız arazinin gelirine, senede on bin frank kadar bir irada sahiboldu, büyük babası, birinci Bargeton'la ikinci Bargeton'un şerefli örneklerini takibetmiş olsaydı, beşinci Bargeton, marki de Bargeton olabilirdi, büyük bir ailenin kızını alır, birçokları gibi dukalığa, perliğe yükselirdi, halbuki 1805 te cenubi Fransanın en eski ailelerinden birinin küçük koluna mensubolmakla beraber uzun zamandan beri köşesinde unutulmuş bir kişi zadenin kızı olan matmazel Mari-Louise-Anaïs de Nègrepelisse ile evlenmekle büyük bir iftihar duydu.

Saint Louis için verilen rehineler arasında bir Nègrepelisse vardı; fakat büyük bir kolun başı, IV. Henry zamanında, bu ailenin vârisi olan kızla evlenmek suretiyle namlı d'Espard adını taşır. Bir küçük kolun küçük oğlu olan bu adam karısının topraklarında, Barbezieux yakınlarındaki ufak bir çiflikte yaşı-

yor, burayı mükemmelen işletiyor, buğdayını götürüp pazarda satıyor, şarabını kendi çıkarıyor, para biriktirip zaman zaman da topraklarını genişletmek şartiyle alayları umursamıyordu. Taşra köşelerinde nadir raslanan birtakım hal ve şartlar madam de Bargeton'a musiki ve edebiyat zevkini aşılamıştı, abbé Roze'un en iyi şakirdi olan abbé Niollant isminde bir rahip bestelediği eserlerle birlikte küçük Escarbas şatosunda gizlendi. İhtiyar kişi zadenin misafirseverliğini, kızının terbiyesiyle meşgul olarak fazlasiyle ödemişti. Kısaca Naïs diye çağrılan Anaïs, bu tesadüf olmasaydı kendi haline veya daha beteri kötü bir hizmetçinin eline bırakılacaktı. Abbé musikişinas olduğu kadar, edebiyat sahasında da geniş bilgisi vardı. İtalyanca, Almanca bilirdi. Matmazel de Nègrepelisse'e bu iki dili ve kontrpuan öğretti; Fransa, İtalya, ve Almanyanın büyük edebi eserlerini ona izah ederek, bütün üstatların bestelerini birlikte meşk etti. Nihayet, siyasi hâdiselerin kendilerini mahkûm ettiği derin yalnızlığın işsizliğini gidermek için ona Yunanca ile Lâtinceyi öğretti, tabiî ilimler hakkında biraz bilgi verdi. Köylerde büyüdüğü için zaten hürriyete düşkün olan bir genç kızın aldığı bu erkekçe terbiyede annesinin mevcudiyeti hiçbir değişiklik yapmadı. Coşkun ve şair tabiatlı olan abbé Niollant, bilhassa sanatkârlara has zihniyeti bakımından dikkate değer bir adamdı, birçok güzel vasıfları olan bu zihniyet hür fikirliliği ve görüş genişliği ile basit düşüncelerin üstüne çıkar. Cemiyet içinde bu zihniyet, şahsiyetli derinliği ile cür'etlerini bağışlatırsa, hususi hayatta ilham ettiği aykırı hareketlerle zararlı görünebilir. Papaz ehlidil adamdı.

Onun için gençlere has hassasiyeti köy hayatının yalnızlığından büsbütün kuvvetlenen genç kıza fikirleri sirayet etti. Abbé Niollant, bir erkeğe lüzumlu olan bu meziyetleri bir aile kadınının mütevazı meşgaleleri ne namzet bir kadında kusur haline geleceğini düşünmeden kendi tetkik cür'etini ve muhakeme kolaylığını talebesine aşıladı. Abbé'nin talebesine her zaman, bilgisinin genişliği nispetinde sevimli ve mütevazı olmasını tavsiye etmesine rağmen matmazel de Nègrepelisse kendi hakkında çok iyi bir kanaat edindi ve bütün insanları adamakıllı hor görmeğe başladı. Etrafında hep kendinden aşağı ve arzularını yerine getirmeğe can atan insanlar gördüğü için nezaketlerinin riyakâr tatlılıklarını edinmeden en kibar bayanlar gibi kurumlu oldu; eserini beğenirken kendi kendine hayran olan yazarlar gibi, onun şahsında kendi kendini takdir eden zavallı bir papaz her halini pohpohlarken hakiki değerini anlamasına yardım edebilecek hiçbir mukayese fırsatı bulamamak felâketine uğradı. Arkadaşsızlık köy hayatının en büyük mahzurlarından biridir. Başkaları hesabına ufak tefek fedakârlıklara katlanarak kendine çekidüzen vermek imkânından mahrum olmak yüzünden, insan başkaları için sıkıntıya girmek itiyadını kaybeder. İnsanlarla temas etmenin engeliyle karşılaşmadığı için matmazel de Nègrepelisse'in fikirlerindeki pervasızlık haline, tavırlarına, bakışlarına geçti. İlk önce insana orijinal görünen ama ancak bir macera hayatı yaşıyan kadınlara yaraşan o erkekçe tavrı takındı. Böylece sivrilikleri cemiyetin kibar muhitinde törpülenebilecek olan bu terbiye, hayranları, ancak gençlikte hoşa giden kusur-

larını öğmekten vazgeçtikleri zaman onu Angoulême'de gülünç edecekti. Mösyö de Nègrepelisse'e gelince, hasta bir öküzünü kurtarmak için kızının bütün kitaplarını feda etmekten çekinmezdi; o kadar cimri idi ki tahsili için lüzumlu ehemmiyetsiz bir şeyi almak lâzım gelse hakkı olan gelirin dışında ona on para bile vermezdi. Papaz, sevgili yavrusunun evlenmesinden önce, 1802'de öldü; sağ olsaydı bu evlenmeyi tavsiye etmezdi. Papaz ölünce, ihtiyar kişi zade kızını ne yapacağını şaşırdı. Cimriliğiyle işsiz güçsüz kızının başına buyruk zihniyeti arasında patlak verecek olan mücadelede onunla baş edemiyecek kadar kendini zayıf hissediyordu. Kadınlar için çizilmiş yoldan sapan bütün genç kızlar gibi Naïs evlenme hakkında hükmünü vermişti ve buna aldırış ettiği yoktu. Zekâsını ve nefsini, karşılaşmış olduğu değersiz ve şahsiyetsiz erkeklerin emri altına koymak hoşuna gitmiyordu. O emretmek istiyordu, halbuki itaat etmesi icabedecekti. Kaba heveslere, zevklerine saygı gösteremiyecek insanlara itaat etmekle hoşuna giden bir âşığa kaçmak şıkları arasında kalsa tereddüdetmiyecekti. Mösyö de Nègrepelisse, kızının asîl olmıyan bir erkekle evlenmesinden korkacak kadar asalet ruhu taşıyordu. Birçok babalar gibi, kızını, onun iyiliği için değil de kendi içi rahat etsin diye evlendirmeğe karar verdi. Ona öyle bir kişi zade lâzımdı ki fazla zeki olmasın, kızına vereceği vesayet hesabını fazla ince elemesin, Naïs'in keyfince hareket edebilmesi için bilgisi ve iradesi kıt olsun, onu çeyizsiz alacak kadar da menfaat düşkünü olmasın. İyi ama hem babayı, hem de kızı memnun edecek bir damadı nerden bulmalı? Böy-

le bir adam damatların arka kuşuydu. Bu iki bakımdan mösyö de Nègrepelisse vilâyetin erkeklerini gözden geçirdi ve mösyö de Bargeton ona tasavvurunu uygun düşen tek adam gibi göründü. Gençliğindeki aşırı çapkınlıkları yüzünden çok zarar görmüş kırk yaşlarında bir adam olan mösyö de Bargeton hayli dar kafalı sayılırdı; ama servetini idare edecek kadar zekâsı, Angoulême'in kibar muhitlerine gaflar ve kabalıklar yapmadan devam edebilecek kadar da görgüsü kalmıştı. Mösyö de Nègrepelisse kızına, kendisine teklif ettiği adamın menfi değerini açıkça anlattı ve bundan kendi hayrına nasıl faydalanabileceğini gösterdi. Bir isim ve iki yüz senelik tarihi olan bir arma ile evlenecekti[1]. Başında korkuluk vazifesini görecek bir erkeği olduğu halde, bir şirket unvanının himayesi altında ve zekâsiyle güzelliğinin Paris'te kendisine temin edeceği ahbapların yardımıyle servetini istediği gibi idare edecekti. Naïs böyle bir hürriyet fırsatının cazibesine kapıldı. Mösyö de Bargeton, kaynatasının büyük bir itina ile genişlettiği araziyi kendisine bırakmakta gecikmiyeceğini düşünerek parlak bir kısmete konduğunu sandı, halbuki bu hikâyenin geçtiği sırada mösyö de Nègrepelisse damadının mezar taşını yazmaya namzet gibi görünüyordu.

---

[1] Burada Balzac, Bargetonların aile armasını dört beş satırla tarif eder. Ayrı bir bilgi şubesi olan armacılığın terimleri dilimizde bulunmadığından okuyuculara ancak bir resimle anlatılabilecek olan bu satırları tercüme etmeyi faydasız buldum.

Madam de Bargeton o sıralarda otuz altı yaşındaydı, kocası ise elli sekiz. Mösyö de Bargeton yetmişinde gösterdiği halde karısı genç kız rolü oynıyacak, pembeler giyinecek veya çocukvari saç tuvaletleri yapmasına şaşılmıyacak kadar genç göründüğü için aradaki nispetsizlik büsbütün göze batıyordu. Servetleri, senede on iki bin livre iradı aşmamakla beraber, tüccarlarla hükümet adamları bir kenara bırakılacak olursa, şehrin en büyük altı zenginiden biri sayılıyordu. Madam de Bargeton'un, Parise gitmek için mirasına konmayı beklediği ve damadını, öbür dünyaya daha önce gönderecek kadar bekletmiş olan babalarını kollamak zarureti, mösyö ve madam de Bargeton'ları Angoulême'de oturmak zorunda bırakmıştı. Naïs'in parlak zekâ ve bilgisiyle kalbinde saklı ham cevherler meyva vermeden kaybolup gidiyor, zamanla gülünç bir mahiyet alıyordu. Gerçekten de gülünç taraflarımız daha ziyade aşırılığa götürülmüş güzel bir histen, meziyetler veya kabiliyetlerden ilerigelir. Kalabalık insanlarla temasın yontup işlemediği bir gurur, yüksek duyguların çerçevesi içinde yücelecek yerde küçük şeylere takılıp kalarak huşunet halini alır. His coşkunluğu, azizeleri meydana getiren, gizli bağlılıkları ve parlak şiirleri ilham eden bu faziletler fazileti, taşranın değersiz şeylerine vakfedilince, aşırılık halini alır. Yüksek zekâların parıldadığı, havanın fikirle yüklü olduğu, her şeyin durmadan yenilendiği merkezden uzak kalınca, tahsil ihtiyarlar, zevk, durgun sular gibi ufunetlenip kokar. Tatbik sahası bulamamak yüzünden ihtiraslar ehemmiyetsiz şeylerden büyümek suretiyle küçülür.

Taşra hayatını zehirliyen cimrilikle dedikoduların sebebi budur. En seçkin insan bile çok geçmeden dar fikirleri ve köhne âdetleri taklidetmekten kendini kurtaramaz. Büyük doğmuş adamlar, yüksek kabiliyetli insanlar tarafından yetiştirilmiş ve cemiyet terbiyesi almış olsalar pek hoşa gidecek olan kadınlar böylece ziyan olup giderler. Madam de Bargeton en olur olmaz vesilelerle şairleşiyor, şahsi şiirleri, umumi şiirlerden ayırdedemiyordu. Gerçekten, öyle anlaşılmamış duyuşlar vardır ki insanın kendine saklaması gerekir. Evet, güneşin batışı büyük bir şiirdir, fakat bir kadın maddi insanlar içinde onu süslü püslü lâflarla anlatmaya kalkarsa gülünç olmaz mı? Orada öyle tatlı hisler vardır ki ancak başbaşa, şairden şaire, kalbden kalbe zevkine varılabilir. Madam de Bargeton'un şatafatlı sözlerle dolu ucsuz bucaksız cümleler kullanmak gibi bir kusuru vardı, bu türlü cümlelere, kendi argolarında güzel bir buluşla *tartine*[1] adını veren gazeteciler her gün abonelerine *tartine*'lerden bir hayli sunarlar, onlar da güzel güzel yutarlar. En ehemmiyetsiz şeyleri alabildiğine şişirir, sözlerini ağırlaştıran mübalâğa sıfatlarını ölçüsüz bir bollukla kullanırdı. Daha o zamandan her şeyi *birörnekleştirir, bireyleştirir, sentezleştirir, dramatikleştirir, üstünleştirir, çözümler, şiirleştirir, nesirleştirir, heybetleştirir, melekleştirir, özleştirir ve trajikleştirir*[2]; evet, bazı kadınlara has olan yeni kusurları tasvir et-

[1] Tartine, arasına yağ, peynir, reçel konularak yenen üstüste iki dilim ekmeğe denir.

[2] Aynen tercümesi imkânsız olan bu parçanın aslı şöyledir: elle commençait â tout tpyiser, indivi-

mek için dili böyle zorlamak lâzım. Zaten dimağ da, kullandığı sözler gibi coşardı. Şiir kalbinde ve dudaklarının ucundaydı. Hastabakıcı rahibenin fedakârlığı ve Foucher kardeşlerin idamı, mösyö d'Arlincourt'un *Ipsiboé*'si gibi Lewis'in *Anaconda*'sı, Lavallette'in hapishaneden kaçması, sesini kalınlaştırarak hırsızları kaçırmış olan bir kadın ahbabının hareketi: olur olmaz her şeyden heyecana kapılır, kendinden geçer, helecanlanırdı. Onun nazarında her şey ulvi, harikulâde, acaip, ilâhî, eşsizdi. Hararetlenir, köpürür, kendi içine kapanır, ileri atılır, tekrar düşer, göğe veya yere bakardı; gözlerine yaşlar dolardı. Bitmez tükenmez hayranlıklarla hayatını yıpratır ve garip küçümsemelerle kendi kendini yerdi. Yanya paşasını hayalinde yaşatırdı, sarayında onunla döğüşmeyi ne kadar isterdi, bir çuvala dikilerek suya atılmakta bir büyüklük bulurdu. Çöllerin yapmacıklı edebiyatçısı, leydi Esther Stanhope'a gıpta ediyordu. Saint-Camille'i taklidederek Barcelona'da hastalara bakarken sıtmadan ölmeyi kuruyordu. Bu ne büyük, ne asîl bir âkıbetti! Hâsılı, çimenler arasında saklı duran hayatının berrak suyundan başka her şeye susuyordu. Yenilmiş Napoléon'a muhabbet duyuyor, Mısırın müstebitlerini kılıçtan geçiren Mehmet Aliye muhabbet duyuyordu. Nihayet deha sahibi insanların başlarını birer hâle ile çevreliyor ve bunların koku-

---

dualiser, synthétiser, dramatiser, supèrioriser, analyser, poétiser, prosaïser, colossifier, angéliser, néologiser et tragiquer.

Bu kelimelerin bir kısmı benzeterek yapılmış uydurma sözlerdir.

lar ve ışıklarla beslendiklerini sanıyordu. Birçoklarının nazarında o zararsız bir deliydi; ama anlayışlı bir müşahide bütün bunlar, daha yapılır yapılmaz yıkılmış muhteşem bir aşkın kırıntıları, ilâhî bir Kudüs'ün kalıntıları, hâsılı aşksız aşk gibi görünürdü. Madam de Bargeton'un on sekiz yıllık evlilik hayatının tarihçesi birkaç kelime ile hulâsa edilebilir. Bir müddet kendi yağiyle kavruldu ve uzak ümitlerle yaşadı. Sonra can attığı Paris hayatının, servetinin kifayetsizliği yüzünden, kendisine kapalı olduğunu anlayınca etrafındaki insanları tetkike koyuldu ve yalnızlığından titredi. Etrafında, ümitsiz, hâdisesiz, alâkasız bir hayatın sebeboldüğü füturla kadınların, kendilerini kaptırdıkları çılgınlıkları ona ilham edecek hiçbir erkek yoktu. Hiçbir şeye, hattâ tesadüfe bile güvenemezdi, çünkü tesadüfsüz hayatlar da vardı. İmparatorluğun bütün ihtişamiyle parladığı sıralarda, Napoléon'un en seçkin kıtalarını gönderdiği İspanyaya geçişi esnasında, bu kadının o zamana kadar hep boşa çıkan ümitleri yeniden tazelendi. Tecessüs, tabiatiyle onu günlük emirde çıkan bir söz üzerine Avrupa'yı fetheden ve şövalyeler devrinin efsanevi hareketlerini tekrarlıyan o kahramanları seyretmeye sevk etti. En pinti ve en serkeş şehirler, önünde, tıpkı kırallık için olduğu gibi, dillerinin ucunda birer nutukla valiler ve belediye reislerinin yürüdüğü muhafız alayını kutlamak zorunda idiler. Şehirde konaklıyan bir alayın verdiği bir baloya giden madam de Bargeton bir kişi zadeye, kurnaz Napoléon'un Fransa mareşali asâsiyle gözlerini kamaştırdığı basit bir teğmene tutuldu. O sıralarda pek kolaylıkla kurulan

ve bozulan rabıtalara hiç benzemiyen bu zaptedilmiş, asîl, büyük aşk iffeti içinde, ölümün eliyle takdis edildi. Wagram'da bir top güllesi, marki de Cante - Croix'nın kalbi üstünde, madam de Bargeton'un güzelliğini tasvir eden tek resmi parçaladı. Genç kadın, iki muharebede albaylığa yükselen, şan ve aşkla coşmuş, Naïs'in bir mektubunu imparatorun verdiği rütbe ve imtiyazlardan üstün tutan bu güzel delikanlının ardından uzun uzun ağladı. Keder bu kadının yüzüne bir hüzün tülü örttü. Bu bulut, ancak, kadının tadını çıkarmadan geçirdiği güzel yıllarına acımaya başladığı, güllerinin solduğunu gördüğü, aşk arzularının gençliğin son tebessümlerini uzatmak isteğiyle birlikte yeniden canlandığı o müthiş yaşa geldiği zaman dağıldı. Taşranın soğuğu vücudunu kapladığı zaman bütün o üstünlükleri ruhunda bir yara haline geldi. Geceleri, iyice karınlarını doyurduktan sonra beş on parasına oyun oynamaktan başka bir şey düşünmiyen insanlara temasından kirlenmiş olsa, kakım gibi, kederinden ölürdü[1]. Gururu taşranın hazin sevgilerinden onu korudu. Etrafını çeviren erkeklerin boşluğu ile hiçlik arasında, bu derece üstün bir kadın, hiçliği tercih etmek zorunda kaldı. O yüzden evlilik ve cemiyet hayatı onun için bir manastır oldu. Carmelite rahibeleri nasıl dinle yaşıyorlarsa o da şiirle yaşadı. O zamana kadar meçhul kalmışken 1815 ile 1821 arasında neşredilen yabancı şöhretlerin eserleri, mösyö de Bonald'le mösyö de Maistre'in, bu iki kar-

[1] Çünkü rengi beyaz olan kakımın (hermine) kirlenince yaşamadığı söylenir.

tal mütefekkirin büyük tetkik eserleri, nihayet Fransız edebiyatının ilk filizlerini kuvvetle sürmüş olan daha az muhteşem eserleri, onun yalnızlığını süslediler, ama, ne zihnini, ne de vücudunu gevşetebildiler. Yıldırımla vurulduğu halde yıkılmıyan bir ağaç gibi dimdik ve ayakta kaldı. Haysiyeti azametli bir hal aldı. Dürüstlüğü onu yapmacıklı bir zarafet ve inceliğe götürdü. Gelişigüzel hayranlar arasında kalan bütün kadınlar gibi kusurlariyle birlikte kurum satar oldu. İşte madam de Bargeton'un mazisi buydu, tatsız bir hikâye ki evine garip bir tarzda getirilen Lucien'le münasebeti hakkında bir fikir vermek için anlatılması zaruriydi. Şu son kış esnasında, şehirde bir adam peyda olmuş, madam de Bargeton'un sürdüğü sıkıcı hayatı canlandırmıştı. Vasıtalı vergiler müdürlüğü açık kaldığından, mösyö de Barante buraya birini tâyin etti; bu adamın maceralı hayatı, kadın tecessüsünün kendisine memleketin en kibar kadınının kapısını açmak için anahtar vazifesini görmesini temin edecek kadar lehinde şahadet ediyordu. Kısaca Sixte Châtelet ismi altında dünyaya gelmiş ve daha 1806 da kendine asalet unvanı bahşettirecek kadar becerikli davranmış olan mösyö du Châtelet, hep imparatorluk bayrağının yanında yer aldıkları halde bütün seferberlikleri askere alınmadan atlatan hoş gençlerden biriydi. Mesleğine, bir imparatorluk prensesinin emir kâtibi sıfatiyle başlamıştı. Mösyö du Châtelet vazifesinin icabettirdiği bütün kabiliyetsizlikleri nefsinde toplamıştı. Yakışıklıydı, güzel adamdı, iyi dans ederdi, mükemmel bilârdo oynar, her oyunda maharet gösterirdi, kötü bir salon aktörüydü, şarkı-

lar söylerdi, nükteleri alkışlardı, her şeye hazır, uysal, hasetçiydi, her şeyi bilir, hiçbir şey bilmezdi. Musikinin cahiliydi ama, bütün bir ay bin bir zahmetle meşk edilmiş bir şarkıyı hatır için okumaya razı olan bir kadına piyanoda iyi kötü refakat ederdi. Şiirin tadına varmaktan âcizdi ama, irticalen bir şiir yazmak için on dakika gezinmek müsaadesini ister, kafiyenin fikrin yerine geçtiği, bir tokat gibi yavan bir kıta hazırlardı. Mösyö du Châtelet'nin bir marifeti daha vardı, vaktiyle çiçekleri prenses tarafından başlanan bir halının zeminini doldururdu; onun sardığı ipek çilelerini sonsuz bir zarafetle tutar ve bu esnada ona açık saçıklığı üstünkörü örtülmüş mânasız şeyler anlatırdı. Resimden bir şey anlamadığı halde bir manzarayı kopya etmesini, bir profili kalemle çizmesini, bir elbiseyi çizivererek boyamasını bilirdi. Hâsılı, kadınların iş hayatında sanıldığından çok daha büyük bir nüfuza sahiboldukları bu devirde çok faydası dokunan bir sürü ufak tefek kabiliyetleri vardı. Hiçbir bilgileri olmıyan ve derinlikleri boşluklarından ileri gelenlerin ilmi olan politikadan iyi anladığını iddia ederdi. Zaten pek elverişli bir ilimdir bu, çünkü insan bu sahada bilgisini ancak onun yüksek vazifelerini üzerine almak suretiyle ispat edebilir; sonra ketum insanlara ihtiyacı olduğu için, cahillere ağızlarını açmamak, yaşlarını esrarlı bir şekilde saklıyarak bir şeyler biliyormuş gibi davranmak imkânını verir; hâsılı bu ilimde en kuvvetli olan kimse, başını hâdiseler nehrinin üstünde tutarak yüzendir, o zaman hâdiseleri sevk eden oymuş gibi görünür, bunda muvaffak olanlar da yükte en hafif çekenlerdir. Sanat

sahasında olduğu gibi politikada da bir tek dâhiye karşılık bin tane alelâde insana raslanır. İmparatorluk prensesinin yanındaki âdi ve olağanüstü hizmetlerine rağmen hâmisi olan prensesin nüfuzu onu danıştaya tâyin ettirmeye kâfi gelmemişti: birçokları gibi mükemmel bir danıştay üyesi olurdu pekâlâ ama, prenses onun kendi hizmetinde kalmasını daha uygun buluyordu. Bununla beraber ona baron unvanı verildi, fevkalâde murahhas sıfatiyle Cassel'e geldi ve orada gerçekten de pek fevkalâde görünüdü. Yani, Napoléon, bir buhran esnasında onu siyasi kutiye olarak kullanmıştı. İmparatorluğun yıkıldığı sırada baron du Châtelet, Westphalia'da Jérôme'un nezdine elçi gönderileceği va'dini almıştı. Bir aile elçiliği[1] adını verdiği bu fırsatı kaçırınca ye'se kapıldı; general Armand de Montriveau ile birlikte Mısıra gitti. Garip hâdiseler yüzünden arkadaşından ayrı düşerek iki sene çöl çöl, kabile kabile dolaşmıştı: kendisini esir eden Araplar kabiliyetlerinden hiçbir hayır görmeden onu hep birbirlerine satmışlardı. Nihayet Montriveau'nun Tanger'ye doğru gittiği sırada Maskat imamının topraklarına erişmişti; fakat Maskat'ta yelken açmak üzere olan bir İngiliz gemisi bulmak talihine mazhar olmuş ve seyahat arkadaşından bir yıl önce Parise gelebilmişti. Son zamanlarda başına gelen felâketler, eski devre ait bir iki rabıtası, o sırada gözde olan bazı şahsiyetlere yapmış olduğu hizmetler sayesinde başkasına tavsiye edildi, o da ilk açılacak müdürlüğe

---

[1] Çünkü Napoléon'un Westphalia kıralı tâyin ettiği Jérôme, onun en küçük kardeşiydi.

getirilmek üzere onu mösyö de Barante'ın yanına tâyin etti. Mösyö du Châtelet'nin imparatorluk prensesi nezdinde oynadığı rol, çapkınlık şöhreti, seyahatinin garip hâdiseleri, çektiği sıkıntılar, bütün bunlar Angoulême kadınlarının merakını uyandırdı. Yukarı şehrin âdetlerini öğrenen baron Sixte du Châtelet ona göre davrandı. Hastalık tasladı, bezgin, usanmış bir adam rolü oynadı. Her fırsatta, sanki acıları ona bir an rahat vermiyormuş gibi başını elleriyle kavradı, bu seyahatini hatırlatan ve kendisini alâka mevzuu yapan küçük bir manevra idi. Yüksek şahsiyetlerin, general, vali, defterdar ve piskoposun ziyaretine gitti; fakat her gittiği yerde, kendisine lâyık mevkii bulamamış ve hükümetin lûtfunu bekliyen adamlar gibi nazik, kayıtsız, hafifçe küçümser tavırlar takındı. İyice bilinmemesi kendi lehinde olan cemiyet hayatına ait kabiliyetlerini şöyle bir sezdirdi; sonra, uyanan merakları usandırmadan, kendini arzu ettirdikten ve birçok pazarlar katedralde erkeklerin hiçliğini kavradıktan ve kadınları ustaca tetkik ettikten sonra, madam de Bargeton'un, mahremiyeti işine yarıyacak kadın olduğunu anladı. Yabancılara kapalı olan bu konağa girebilmek için musikiden faydalanmayı düşündü. Miroir'ın bir messe'ini[1] gizlice elde etti, piyanoda meşketti; sonra bir pazar günü, bütün Angoulême kibarlarının messe âyininde hazır bulundukları sırada, orga dokunarak cahilleri hayran etti ve küçük papazlar vasıtasiyle sözde bir sır ifşa edercesine çalanın ismini açığa vurdurarak şahsına karşı uyanmış

1 Dinî âyin bestesi.

olan alâkayı körükledi. Kiliseden çıkarken madam de Bargeton kendisine iltifat etti, onunla birlikte musiki yapmak fırsatını bulamadığına esef etti; hazırladığı ve beklediği bu karşılaşma esnasında, evine girmek müsaadesini, istemeden elde edemiyeceği bu izni kopardı. Becerikli baron, Angoulême kıraliçesinin evine geldi ve ona şüphe uyandıracak itinalarda bulundu. Bu yakışıklı ihtiyar —çünkü, kırk beş yaşındaydı— bu kadında canlandırılacak bütün bir gençlik, değerlendirilecek hazineler görmüştü, belki de o, yakında, büyük ümitler taşıyan zengin bir dul oluverecek, kendisiyle evlenip Nègrepelisse ailesiyle hısım olursa, Pariste markiz d' Espard'la temas imkânını bulacak ve onun nüfuzu kendisine diplomasi mesleğinin kapılarını açabilecekti. Bu güzel ağacı kaplıyarak ona zarar veren gür ve karanlık ökseotu ağına rağmen, onunla meşgul olmaya, onu bakıp budamaya ve ondan güzel meyvalar elde etmeye karar verdi. Angoulême kişizadeleri şehre bir gâvurun[1] sokulmasına karşı isyan etti, çünkü madam de Bargeton'un salonu, kanına hiç yabancı kan karışmamış bir cemiyetin mukaddes mahfeliydi. Yalnız piskopos oraya sık sık gelir, vali senede iki üç defa kabul edilirdi; defterdar konağa ayak atamazdı; madam de Bargeton, onun süvarelerine, konserlerine gider, fakat hiçbir zaman akşam yemeğine kalmazdı. Defterdarla görüşmeyip de basit bir vergi müdürünü kabul etmek, teşrifatın böyle altüst edilmesi hor görülen vilâyet erkânını çileden çıkardı. Zaten her cemiyet muhitinde raslanan teşrifat usullerini gözö-

[1] Aslında da bu Türkçe kelime kullanılmıştır .

nüne getirenler Bargeton konağının Angoulême burjuvalarının nazarında ne büyük bir ehemmiyet aldığını tasavvur edebilirler. Houmeau'dakiler içinse bu Louvre yavrusunun ihtişamı, Angoumois vilâyetinin bu Rambouillet[1] konağının şöhreti, güneşin mesafesi kadar uzaktan parıldıyordu. Burada toplananların hepsi bütün o civarın en acınacak kadar boş, zekâdan en mahrum, en biçare insanlarıydı. Politika orada hararetli lâf ebeliklerinden öteye geçemiyordu; Quotidienne gazetesini fazla mutedil buluyorlar, XVIII. Louis'yi Jacobin'likle[2] itham ediyorlardı. Ekserisi ahmak ve hantal olan kadınlarsa giyinmesini bilmiyorlar, mutlaka falso yapan bir kusurları bulunuyordu. Hiçbir şeyleri eksiksiz değildi, ne konuşmaları, ne tuvaletleri, ne zekâları, ne yüz ve vücutları. Madam de Bargeton hakkındaki tasavvurları olmasa, Châtelet bu muhite tahammmül edemezdi. Bununla beraber, zümre zihniyet ve âdetleri, asılzadelik edası, küçük şatolu kişizadenin gururu, nezaket kaidelerine aşinalık, bütün bu boşluğu örtüyordu. Duyguların asîlliği burada Parisin kibar muhitlerinden çok daha hakikiydi. Burada Bourbon'lara karşı *her şeye rağmen*[3] saygılı bir bağlılık göze çarpıyordu. Bu cemiyet, teşbihte

[1] Rambouillet markizinin (1588-1665) Pariste, Saint-Thomas du Louvre sokağında inşa ettirdiği saray yavrusu mükellef konak.

[2] Fransız İhtilâli esnasında 1789 dan 1794 e kadar faaliyette bulunan ve aşırılığiyle tanınmış bir siyasi kulübün mensuplarına verilen isim.

[3] Çünkü Bourbon'lar tekrar tahta dönünce zadegânın beklediği gibi eski nizamı aynen tesis edememişlerdi.

hata olmaz, eski tarzda, kararmış fakat ağır bir gümüş takımına benziyordu. Siyasi kanaatlerindeki hareketsizlik sadakati andırıyordu. Kendisiyle burjuvalar arasına koyduğu mesafe, buna erişmenin güçlüğü ona güya bir yükseklik veriyor ve itibarî bir kıymet bahşediyordu. Bambarra zencileri arasında deniz kabukları nasıl para yerine geçerse, bu asilzadelerden her birinin de halkın nazarında hususi bir değeri vardı. Mösyö du Châtelet'nin iltifatlarına nail olan ve onda kendi cemiyetlerindeki erkeklerin mahrum oldukları birtakım üstünlükler bulan birçok kadınlar, kırılan izzetinefislerin isyanını yatıştırdılar: hepsi imparatorluk prensesinin halefi olmayı ümidediyorlardı. Asalet mütaassıpları tufeyli adama madam de Bargeton'un evinde raslasalar bile başka hiçbir eve kabul edilemiyeceğini düşündüler. Du Châtelet bir hayli küstahlıklara mâruz kaldı, fakat kilise adamlarını kollıyarak mevkiini muhafaza etti. Sonra Angoulême kıraliçesine memleketin vermiş olduğu kusurları pohpohladı, ona bütün yeni kitapları getirdi, yeni çıkan şiirleri kendisine okuyordu. Genç şairlerin eserlerini okuyarak birlikte hayran kalıyorlardı; madam de Bargeton hayranlığında samimî idi ama ötekinin canı sıkılıyor, imparatorluk mektebine mensup biri sıfatiyle pek az anladığı romantik şairlere sabırla katlanıyordu. Kıralcılığın tesiriyle meydana gelen rönesanstan büyük bir haz duyan madam de Bargeton, Victor Hugo'yu ulvi bir çocuk diye andığı için mösyö de Chateaubriand'ı seviyordu. Dâhileri ancak uzaktan tanıdığına üzülerek, büyük adamların yaşadığı Parisin hasretini çekiyordu. Mösyö du Châtelet, ona Angoulême'de bir başka

ulvi çocuk, kendisi hiç farkında olmadan, parlaklıkta yeni doğmuş Paris yıldızlarını gölgede bırakan genç bir şair bulunduğunu haber vererek büyük bir iş gördüğünü sandı. Houmeau'da istikbalin bir büyük adamı doğmuştu! Kolej müdürü barona çok güzel şiirler göstermişti. Fakir ve mütevazı olan bu çocuk bir Chatterton'du ama siyasi kancıklığı ve İngiliz şairini velinimetlerine karşı hicviyeler yazmaya sevk eden içtimai yüksekliklere karşı o vahşi kini olmıyan bir Chatterton. Biri biraz keman gıcırdattığı için, öteki beyaz kâğıdı az çok kirletmesini becerdiğinden, bir başkası ziraat cemiyeti başkanı olduğu için, bir başkası da *Se fiato in Corpo avete* şarkısını bir avcı nârası şeklinde söylemesine imkân veren bir bas sesine sahib olduğu için güzel sanatlarla edebiyata karşı alâkasını paylaşan beş altı kişi arasında, bu acayip insanlar içinde madam de Bargeton, yemekleri kartondan bir tiyatro sofrası karşısında kalmış aç bir insan durumunda idi. Onun için bu haberi öğrendiği zaman ne kadar sevindiğini anlatmak mümkün değildir. Bu şairi, bu meleği görmek istedi, deli oldu, coştu, saatlerce hep ondan bahsetti. İki gün sonra eski siyasi kurye, Lucien'in madam de Bargeton'a takdim edilmesi hususunu, kolej müdürüyle görüşmüştü.

Ey taşra köşeleri, siz ki içtimai mesafeleri aşmakta, gözlerinde bu mesafelerin her gün biraz daha kısaldığı Parislilere nazaran çok daha güçlük çekersiniz, siz ki dünyanız içinde türlü dünyaların kendilerine aforoz edip içine kapandıkları demir parmaklıkların ağırlığını o kadar şiddetle duyarsınız, kelli felli kolej müdürünün gelip de Bargetonlar konağının kendisine

açıldığını haber verdiği zaman Lucien'in kalbi ve kafası nasıl bir fırtına ile allak bullak olduğunu siz daha iyi anlarsınız. Demek edebî şöhret bu konağın kapılarını menteşeleri üzerinde döndürmüştü! Akşamları David'le birlikte Beaulieu'de dolaşırken pek aşağılardan gelen ilme karşı sağır kalan o kulaklara isimlerini belki hiçbir zaman duyurmaya muvaffak olamıyacaklarını düşünerek bir zamandan kalma sivri çatı tepelerini seyre daldığı bu konağa demek onu kabul edeceklerdi. Bu sırrı yalnız kızkardeşine açtı. Tutumlu bir ev kadını, ilâhî bir kâhin gibi, Ève, bir kenara koyduğu paradan birkaç altını çıkararak Lucien'e Angoulême'in en iyi ayakkabıcısından zarif ayakkabılar aldı, şehrin en meşhur terzisinde bir kat yeni frak yaptırdı. En iyi gömleğine, bizzat yıkayıp plilerini kendi eliyle ütülediği bir göğüslük taktı. Onu bu kıyafetle görmek ne saadetti. Kardeşiyle ne kadar iftihar etmişti. Ona ne tembihlerde bulunmuştu. Aklına neler de gelmemişti. Düşünme alışkanlığı Lucien'e bir yere oturunca derhal dirseğini dayamak itiyadını aşılamıştı. O kadar ki dayamak için bir masayı yanına çektiği bile olurdu; Ève, o aristokrasi tapınağında teklifsiz hareketlerde bulunmasını menetti. Porte-Saint-Pierre'e kadar ona refakat etti, hemen hemen katedralin karşısına kadar geldi, Mösyö du Châtelet'nin kendisini beklediği geziye gitmek için Beaulieu sokağına sapışını seyretti. Sonra sanki büyük bir hâdise olmuş gibi zavallı kız heyecan içinde kaldı. Lucien'in madam de Bargeton'un konağına kabul edilmesi Ève'in nazarında ikbalin başlangıcı idi. Masum kız, bilmiyordu ki hırs ve tamahın başladığı nokta da sâf duygu-

lar sona erer. Minage sokağına geldiği zaman konağın dış manzarası Lucien'i hiç hayrete düşürmedi. Zihninde o kadar büyütmüş olduğu bu Louvre, memlekete has yumuşak taştan inşa edilmiş ve zamanla hafifçe kızarmış bir evdi. Sokaktan hayli hazin olan görünüşü içerden pek sadeydi. Soğuk ve temiz bir taşra avlusu; ağır, âdeta manastırlara yaraşır, iyi halde kalmış bir mimari. Lucien, basamakları ancak birinci kata kadar taştan olan, trabzanları kestane ağacından yapılmış eski bir merdivenden çıktı. Zevksiz bir dış odadan, az aydınlık büyük bir salondan geçtikten sonra, kıraliçeyi, geçen asrın zevkine göre işlenmiş ve kurşuniye boyanmış oyma tahtalarla kaplı küçük bir salonda buldu. Kapıların üstü kabartma taklidi resimlerle süslüydü. Panoları eski bir kırmızı damasko yarım yamalak süslüyordu. Eski biçimdeki mobilyalar kırmızı beyaz damalı kılıflar altında acınacak bir şekilde saklanıyordu. Şair, madam de Bargeton'u, eski tarz iki mumlu ve göz siperli bir şamdanın aydınlattığı, yeşil çuha örtülü yuvarlak bir masanın önünde, küçük pike minderli bir kanape üstünde gördü. Kıraliçe ayağa kalkmadı, şaire gülümsiyerek, oturduğu yerde pek hoş bir tarzda şöyle bir kıpırdandı, Lucien bu yılanvari kımıldanıştan çok duygulandı. Bu hareketi pek kibarca buldu. Lucien'in aşırı güzelliği, hal ve tavrındaki sıkılganlık, sesi, her şeyi, madam de Bargeton'un üzerinde tesir yaptı. Şair hemen şiir oluvermişti. Genç adam, belli etmeden yan gözle bakarak, bu kadını tetkik etti ve şöhretine lâyık buldu; bu kibar bayan hakkındaki düşüncelerinden hiçbirini boşa çıkarmamıştı. Madam de Bargeton'un başında, yeni

bir modaya uygun olarak, siyah kadifeden yırtmaçlı bir bere vardı. Bu saç tuvaletinde bir ortaçağ hâtırası vardı ki kadını nazarında âdeta büyüterek bir gencin üzerinde tesir yapar; bu bereden kırmızıya çalar sarılıkta gür saçlar fışkırıyordu, ışıkta yaldızlanan saçları, buklelerin kıvrımlarında kızıllaşıyordu. Kadınların, bu kızıl rengin sözde mahzurlarını telâfi etmelerine yarıyan parlak bir teni vardı. Külrengi gözleri kıvılcımlar saçıyordu, şimdiden kırışmış olan alnı cüretli bir genişlikteki beyaz kitlesiyle bu gözlerin üstüne pek yaraşıyordu; gözlerinin etrafı sedef renginde birer halka ile çevriliydi, burnun iki yanında iki mavi damar, bu ince çerçevenin beyazlığını daha çok belirtiyordu. Burnunun, Bourbon hanedanına mahsus bir kıvrımı vardı ki Condé'lerin şahane soylarından bir şeyler taşıyan beyaz bir nokta arz ederek uzun bir yüzün alımını artırıyordu. Saçlar ensesini büsbütün kapamıyordu. Mühmel bir tarzda çaprazlanmış elbisesinden kar gibi gerdanı görünüyor ve göğüslerinin kusursuz ve tam yerinde olduğunu gözlere hissettiriyordu. Madam de Bargeton, ince uzun ve itinalı fakat biraz kuru parmaklariyle, genç şaire dostça bir işaretle yanındaki iskemleyi gösterdi. Mösyö du Chatelet bir koltuğa oturdu. Lucein yalnız olduklarını o zaman fark etti. Madam de Bargeton'un sohbeti, Houmeau'lu şairi mestetti. Onun yanında geçirdiği üç saat, Lucien için insanın ebedileştirmek istediği rüyalardan biri oldu. Bu kadını, zayıf olmadığı halde zayıflamış, aşksız âşık sağlam olmasına rağmen marazi buldu; yapmacıklı tavırlarının mübalâga ettiği kusurları hoşuna gitti, çünkü gençler, iyi kalbli insanların yalanı olan

mübalâğayı severler. Elmacık kemiklerinin üstü sivilceli olan ve sıkıntılariyle bazı acıların kiremitrengi verdiği yanaklarının pörsümüş olduğunu fark etmedi. Muhayyilesi evvelâ o ateş gözlere, ışığın çağladığı zarif buklelerine, o parlak beyazlığa kapıldı, mumlara koşan bir pervane gibi o ışıklı noktalara takıldı kaldı. Sonra kadınlığı hakkında bir hüküm veremiyecek kadar onun ruhiyle meşgul oldu. Bu kadın coşkunluğunun canlılığı, madam de Bargeton'un ne zamandan beri tekrarladığı biraz eskimiş fakat ona yeni görünen cümlelerin cerbezesi, esasen her şeyi beğenmeye önceden karar vermiş olduğu için, onu büyülüyordu. Okumak için şiir getirmemişti; ama bu bahis açılmadı: o, tekrar gelmek hakkını kazanmak için şiirlerini unutmuştu; madam de Bargeton da başka bir gün okumaya davet edebilmek için bundan hiç söz açmamıştı. Bu, aralarında ilk bir anlaşma değil miydi? Mösyö Sixte du Châtelet bu kabulden hoşnut kalmadı. Bu güzel genç adamın kendisine rakîp olabileceğinin pek geç farkına vardı, onu Beaulieu altında ilk seddin dönemecine kadar götürdü, ona bir ders vermek istiyordu. Lucien, vasıtalı vergiler müdürünün onu konağa götürdüğü için böbürlenerek bu sıfatla kendisine nasihatlerde bulunduğunu görünce az şaşmadı. Mösyö du Châtelet anlatıyordu:

"Allah vere de orada kendisinden daha iyi muamele görsündü. Saray bile bu mankafalar cemiyeti kadar küstah değildi. İnsan burada öldürücü yaralar alıyor, korkunç istihkarlara mâruz kalıyordu. Bu insanlar kendilerini ıslah etmezlerse 1789 ihtilâli tekrar başlıyacaktı. Ona gelince, bu eve gitmeğe devam

ediyorsa sırf madam de Bargeton'un hatırı içindi, Angoulême'de biraz temizce bir kadın olarak bir o vardı, can sıkıntısından ona kur yapmış ve kendisine çılgınca tutulmuştu. Yakında kadın onun olacaktı, kendisini seviyor, bütün alâmetler bunu gösteriyordu. Bu mağmur kıraliçenin, önünde boyun eğmesi bu ahmak taşra asılzadelerinden alacağı biricik intikam olacaktı."

Châtelet, aşkım, karşısına bir rakîp çıkacak olursa onu öldürebilecek tıynette bir adam haliyle anlattı. İmparatorluk rejiminin bu ihtiyar havaisi, ehemmiyetli mevkii altında onu ezmeye ve kendisini korkutmaya çalışarak zavallı şairin üstüne bütün ağırlığiyle çöktü. Seyahatinin tehlikelerini büsbütün mübalâğa ederek kurumlandı; fakat şairin muhayyilesini harekete getirdiyse de âşığı hiç de korkutamadı.

O akşamdan sonra, kendini beğenmiş ihtiyara, onun düello budalası burjuvaları andıran tavırlarına ve tehditlerine rağmen, Lucien madam de Bargeton'un evine tekrar gelmişti, evvelâ Houmeau halkından biri sıfatiyle süklüm püklüm gelmişken, ilkönce kendisine muazzam bir lûtuf gibi görünmüş olan bu kabule alışmış, gitgide daha sık ziyaretine gelir olmuştu. Bir eczacının oğlu, bu cemiyetin mensupları tarafından, ciddiye alınmaya değmez bir insan telâkki edilmişti. Başlangıçta, Naïs'i ziyarete gelen kişizadeler veya kadınlar, orada Lucien'e tesadüf ederlerse, ona, kibar insanların kendilerinden aşağı olanlara gösterdikleri o ezici nezaketle muamele ediyorlardı. Lucien, önceleri bu muhiti pek sevimli buldu; fakat, daha sonraları, bu aldatıcı itibarın asıl sebebini keşfetti. Çok

geçmeden birtakım kimselerin kendisine karşı hâmi tavırları aldıklarının farkına vardı ve bu haller duyduğu hıncı tekrar alevlendi ve müstakbel kişizadelerden birçoğunun başlangıçta taşıdıkları kindar cumhuriyetçi kanaatlerini takviye etti. Fakat Naïs için ne acılara katlanmazdı. Onu bu isimle çağırdıklarını duyuyordu, çünkü bu muhitin teklifsizleri, tıpkı İspanya hanedanı ve Viyana'nın kibar muhiti gibi, aralarında kadınlı erkekli, birbirlerini küçük isimleriyle çağırıyorlardı; bu, Angoulême aristokrasisinin yuvasına bir kibarlık katmak için icadedilmiş son bir incelikti.

Naïs, her gencin kendisini şımartan ilk kadını sevdiği gibi, sevildi; çünkü Naïs, Lucien'i büyük bir istikbale, sonsuz bir şöhrete namzet görüyordu. Madam de Bargeton şairini konağına iyice yerleştirmek için bütün nüfuzunu kullandı: onu yalnız aşırı derecede pohpohlamakla kalmıyor, yükselmesine yardım etmek istediği fakir bir çocuk gibi gösteriyordu; yanında muhafaza edebilmek için onu küçültüyordu; fakat başına gelen korkunç felâketten sonra artık fazla sevemiyeceğini sanmasına rağmen onu tahmin ettiğinden de ziyade seviyordu. İçinden kendi kendine kızıyor, içtimai mevkii itibariyle kendisinden pek uzakta olan yirmi yaşında bir delikanlıyı sevmenin çılgınlık olacağını düşünüyordu. Kuruntularının ilham ettiği gurur gösterdiği teklifsizlikleri kaprisli bir şekilde telâfibederdi. Kâh kurumlu bir koruyucu tavırları takınıyor, kâh muhabbetli ve müdahaneci oluyordu. Bu kadının yüksek mertebesinden önceleri sıkılan Lucien, böylece, ilk aşkı darbeliyen, acı, tatlı darbe-

lerle bu aşkı kalbin en derin noktalarına kadar nüfuz ettiren bütün korkuları, ve yeisleri birer birer tattı. İki ay müddetle ona kendisiyle bir anne gibi meşgul olacak bir hâmi nazariyle baktı. Fakat itiraflar başgösterdi. Madam de Bargeton, şairine sevgili Lucien, sonra da kısaca sevgili deyip çıktı. Cesaret bulan şair bu kibar bayanı Naïs diye çağırdı. Kendisine bu ismi verdiğini işitince madam de Bargeton müthiş bir öfkeye, gençlerin pek hoşuna giden o öfkelerden birine kapıldı; herkesin kullandığı bir adı seçtiği için ona çıkıştı. Mağrur ve asîl Negrepelisse bu güzel meleğe isimleri içinde en taze kalmış olanını verdi ve onun tarafından Louise diye çağrılmak istedi. Lucien'in sevgisi son haddine çıktı. Bir gece, Lucien içeri girdiği zaman Louise bir resme bakıyordu ve onu acele sakladı, Lucien o resmi görmek istedi. Bir ilk kıskançlık nöbetinin üzüntüsünü yatıştırmak için Louise, genç Cante-Croix'nın resmini gösterdi ve pek sâf, pek acı bir şekilde boğulmuş sevgisinin acıklı macerasını anlattı. Ölmüş sevgilisine karşı bir ihanete mi teşebbüs ediyordu, yoksa bu resimle Lucien'e karşı bir rakîp mi icadetmişti? Lucien, sevgilisini tahlil edemiyecek kadar gençti, safiyetle üzüldü, çünkü Naïs, kadınların az çok maharetle takviye edilmiş fazilet duygularını hücuma geçirdikleri bir savaşa girişmişti. Onların vazifeler, edep erkân, din üzerine fikirleri, hücumla zaptedilmesini istedikleri istihkâmlar gibidir. Mâsum Lucien'e karşı bu türlü cilvelere hacet yoktu. O nasıl olsa kendiliğinden ileri atılacaktı.

Bu Cante-Croix bahsini artık kapatmak istiyen

ve Louise'e kıvamını bulmuş bir aşkı belirten gözlerle bakan Lucien bir gece cüretle:

— Ben ölmiyeceğim, sizin için yaşıyacağım, demişti.

Bu yeni aşkın kendisinde ve Lucien'de ne büyük bir süratle ilerlediğini görerek ürken madam de Bargeton, albümünün ilk sahifesi için va'dettiği halde hep geciktirdiği şiiri bir kavga vesilesi yapmağa çalışarak ondan istedi. Tabiî aristokrasi şairi Canalis'nin en güzel şiirlerinden daha güzel bulduğu aşağıdaki kıtayı okuyunca kadının ne hale geldiğini bir tasavvur edin.

Le Magique pinceau, les muses mensongères
N'orneront pas toujours de mes feuilles légères
Le fidèle vélin;
Et le crayon furtif de ma belle maîtresse
Me confira souvent sa secrète allégresse
Ou son muet chagrin.

Ah! quand ses doigts plus lourds à mes pages fanées
Demanderont raison des riches destinées
Que lui tient l'avenir;
Alors veuille l'Amour que de ce beau voyage
Le fécond souvenir
Soit doux à contempler comme un ciel sans nuage.[1]

---

[1] Bu zevksiz ve acemice şiirin tercümesi aşağı yukarı şöyle olabilir:

İnce kâğıtlarımın sadık tirşesini sihirli fırça ile

— Bu mısraları size yazdıran ben miyim sahi? dedi.

Ateşle oynamaktan hoşlanan bir kadının hoppalığının ilham ettiği bu şüphe, Lucien'in gözlerini yaşarttı; madam de Bargeton ilk defa olarak alnından öpmek suretiyle onu yatıştırdı. Lucien muhakkak ki büyük bir adamdı, onu yetiştirmek istiyordu; ona İtalyanca ve Almanca öğretmeyi, muaşeret bilgisini artırmayı düşündü, kendisine kur yapan can sıkıcı adamların gözü önünde onu evine kabul etmek için bunlar güzel bir vesileydi. Hayatın ne büyük bir alâka mevzuu doğmuştu. Şairi için yeniden musiki ile uğraşmaya başladı, ona musiki dünyasını tanıttı, Beethoven'in güzel birkaç parçasını çalarak Lucien'i hayran etti; onu memnun ettiğine sevinerek, âdeta kendinden geçmiş bir halde gördüğü şaire riyakârlıkla: "Bu saadetle yetinemez miyiz?" diyordu. Zavallı şair de "Evet" cevabını vermek budalalığında bulunuyordu.

Nihayet iş o raddeye vardı ki Louise, bir hafta önce, Lucien'i mösyö de Bargeton'la başbaşa yediği yemeğe alıkoymuştu. Sofraya yabancı kimse oturtmamak tedbirine rağmen bütün şehir hâdiseyi öğrendi ve o kadar aykırı buldu ki herkes inanmakta tereddüdetti. Bu, müthiş bir dedikodu mevzuu oldu. Birçok

---

yalancı ilham perileri her zaman süslemiyecekler. Ve güzel sevgilimin kaçıcı kalemi gizli neşesiyle dilsiz kaderini sık sık bana tevdi edecek.

Ah! daha ağırlaşmış parmakları solmuş sahifelerimden istikbalin kendisine vadettiği parlak kaderin hesabını sorduğu vakit; aşk vere de bu güzel seyahatin velût hâtırası bulutsuz bir gök gibi zevkle seyredilebilir olsun.

kimselere bu hal kıyamet alâmeti gibi göründü. Diğerleri: "İşte liberal doktrinlerinin neticesi" diye haykırdılar. Kıskanç du Châtelet tam o sırada loğusalara bakan madam Charlotte'un Hourneau Chateaubriand'ı adını taktığı adamın annesi madam Chardon olduğunu öğrendi. Bu Hourneau Chateaubriand'ı buluşu güzel bir nükte sayıldı. Madam de Chandour, madam de Bargeton'a herkesten önce koştu.

— Biliyor musunuz, Naïs'ciğim, bütün Angoulême neden bahsediyor? dedi. İki ay önce loğusalığında görümceme bakan madam Charlotte meğer o şairciğin annesi değil miymiş!

Madam de Bargeton pek şahane bir eda takınarak:

— Şekerim, dedi, şaşılacak ne var bunda? Bir eczacının dulu değil midir? Bir matmazel Rubempré için hazin bir âkıbet. Meteliksiz kaldığımızı bir göz önüne getirin? Geçinmek için biz ne yapardık. Çocuklarınızı nasıl beslerdiniz?

Madam de Bargeton'un soğukkanlılığı kişizadelerin feryatlarını susturdu. Büyük kalbli insanlar bir felâketten bir fazilet yaratmaya daima hazırdırlar. Herkesin kötü gördüğü hayırlı bir işte ısrarın yenilmez bir cazibesi vardır: masumiyetin de günah işlemek gibi tatlı bir tarafı. O gece, madam de Bargeton'un salonu, kendisine sitem etmeye gelen ahbapları ile doldu. Naïs, zekâsını bütün keskinliğiyle harekete getirdi: kişizadeler Molière, Racine, Rousseau, Voltaire, Massillon, Beaumarchais, Diderot olamıyorlarsa çocukları büyük adam olan döşemecilere, saatçilere, bıçakçılara yan bakmamak lâzım geldiğini söyledi.

Dehanın daima asîl olduğunu ilâve etti. Hakiki menfaatlerini idrak etmedikleri için taşra kişizadelerine çıkıştı. Daha kurnaz insanların mânalı bulacakları birçok saçmalar da söyledi. Fakat bunları orjinalliğine verdiler. Hâsılı yaklaşan fırtınayı yaylım ateşiyle önledi. Onun tarafından davet edilen Lucien, dört masasında whist oynanan o eski solgun salona ilk defa girdiği zaman, madam de Bargeton kendisini kibarca karşıladı ve itaat edilmesini istiyen bir kıraliçe edasiyle takdim etti. Vergiler müdürüne "mösyö Châtelet" diye hitabetti. Ve asalet unvanının sonradan ekleme olduğunu bildiğini hissettirdi. Lucien o geceden itibaren madam de Bargeton'un sosyetesine iyice sokulmuş oldu; fakat oradakiler tarafından zehirli bir madde gibi telâkki edildi ve herkes, küstahlığı silâh gibi kullanarak onu oradan atmaya ahdetti. Bu zafere rağmen, Naïs'in nüfuzu küçüldü: oradan göçmeye kalkışan muhalifler zuhur etti. Mösyö Châtelet'nin tavsiyesi üzerine Amélie, yani madam de Chandour, çarşamba günleri evinde misafir kabul ederek bu konağa rakîp bir konak meydana getirmeye karar verdi. Madam de Bargeton salonunu her gece açık tutardı ve evine gelenler itiyatlarına o kadar düşkündüler, aynı halılar önünde buluşup aynı tavla partilerini oynamaya, aynı insanlar, şamdanları görmeye, mantolarını, kaloşlarını, şapkalarını aynı dehlize bırakmaya o kadar alışmışlardı ki, merdiven basamaklarını da evin hanımı kadar seviyorlardı. Hepsi bu türedi saka kuşuna katlanmıya tevekkül ettiler. Nihayet ziraat cemiyeti başkanı, üstatça bir müşahede ile ayaklanmayı yatıştırdı.

İhtilâlden önce en büyük kişizadeler Duclos'ları, Grimm'leri, Crébillon'ları evlerine kabul ediyorlardı, hepsi de bu Houmeau şairi gibi zararsız kimselerdi; ama vergi tahsildarlarını evlerine sokmazlardı, Châtelet de, aslını ararsanız, başka bir şey değildi.

Chardon'un cezasını du Châtelet çekti. Herkes ona soğuk muamele etti. Kendisine Châtelet diye hitabettiği andan beri madam de Bargeton'a malik olmaya ahdetmiş olan vergiler müdürü, hücuma uğradığını görünce evin hanımının maksadına hizmet etti; genç şairin dostu olduğunu söyliyerek ondan yana çıktı. İmparatorun, hizmetinden kendini mahrum etmek hatasını işlediği bu büyük diplomat, Lucien'e muhabbet gösterdi, onun dostu olduğunu söyledi. Şairi tanıtmak için bir ziyafet verdi, bu ziyafette vali, defterdar, alay komutanı albay, deniz okulu müdürü, mahkeme başkanı, hâsılı bütün hükümet erkânı hazır bulunuyordu. Zavallı şair o kadar takdirlere boğuldu ki, yirmi iki yaşında bir delikanlı olmasa, kendisine ifzal edilen medihlerin altında bir oyun olmasından fena halde şüpheye düşerdi. Sofraya soğukluk getirildiği sırada Châtelet rakîbine, o sıralardaki şaheseri olan Sardanapale'ın ölümü üzerine bir şiir okutturdu. Bunu dinleyince, durgun bir adam olan kolej müdürü, Jean-Baptiste Rousseau'nun bile daha iyisini yazmadığını söyliyerek el çırptı. Baron Sixte Châtelet şair bozması gencin, medihlerin sıcak seri içinde er geç sönüp gideceğini, yahut da, pek erken başlamış şöhretinin sarhoşluğu içinde birtakım küstahlıklar yapmaya kalkışacağını ve bu yüzden tekrar eski sönüklüğüne döneceğini düşündü. Bu dehanın ölümünü beklerken madam de

Bargeton üzerindeki iddialarını feda etmiş gibi göründü; fakat ahlâksız adamların ustalığı ile plânını sadece durdurmuştu; Lucien'i yere sermek için fırsat gözliyerek iki sevdalının hareketlerini stratejik bir dikkatle takibetti. O zamandan itibaren Angoulême'le civarında Angoumois vilâyetinde büyük bir adam yaşadığı hakkında alttan alta bir rivayet yayıldı. Madam de Bargeton bu genç kartala gösterdiği ihtimam dolayısiyle umumiyetle takdir ediliyordu. Hareket tarzı tasvibedilince, bu tasvibi umumileştirmek istedi. Dondurmalı, pastalı, çaylı bir suvare vereceğini bütün vilâyete yaydı: çayın hâlâ hazımsızlıklara karşı bir ilâç diye eczanelerde satıldığı bir şehirde bu büyük bir yenilikti. Aristokrasinin en güzide simaları Lucien'in okuyacağı büyük bir eseri dinlemek için davet edildi. Louise, yendiği güçlükleri dostundan saklamıştı, fakat muhitte kendi aleyhine çevrilen entrikaları biraz çıtlattı: çünkü deha sahibi adamların göğüs germeleri gereken tehlikelerden ve bu yolda azimden mahrum insanların nasıl aşılmaz engellerle karşılaştıklarından habersiz kalmasını istemiyordu. Bu zaferi bir ibret dersi haline getirdi. Beyaz elleriyle, ona devamlı işkenceler pahasına elde edilen şöhreti gösterdi, geçeceği yolda kurbanlar için hazırlanmış darağaçlarından bahsetti, ona en güzel tartinlerini yağlayıp en şatafatlı tâbirleriyle üstünü süsledi. Bu, âdeta, *Corinne*[1] romanının tadını kaçıran inticalî hikmetlerin bir taklidiydi. Bu belâgati yüzünden, Louise kendini o kadar beğendi ki bu sözleri kendisine ilham eden delikanlı

[1] Madam de Stäel'in meşhur romanı.

daha çok gözüne girdi; ona bir cüret gösterip babasının adını bırakarak asîl Rubempré ismini almasını tavsiye etti, bu isim değişmesinin koparacağı gürültülere aldırış etmemeliydi, zaten kıral da bu hareketini meşru kılmaktan kaçınmazdı. Sarayda çok itibarı olan Espard markiziyle (Blamont-Chauvry ailesinin bir kızı) akrabalığı olduğu için bu lûtfu elde etmeyi üzerine alıyordu. Kıral, Espard markizi, saray sözleri Lucien'in üzerinde bir donanma şenliği tesiri yaptı ve bu isim değiştirmenin lüzumuna kani oldu.

Louise muhabbetli bir alaycı sesle:

— Yavrucuğum, dedi, bu işi ne kadar çabuk yaparsan, tasdiki da o kadar çabuk çıkar.

Cemiyetin üstüste sıralanan tabakalarını birer birer ona gösterdi ve bu kurnazca kararla bir hamlede kaç tabakayı birden atlıyacağını ona saydırdı. Lucien'i, 1793'ün hayal mahsulü eşitliği üzerine kurulmuş âmiyane fikirlerinden bir lâhzada döndürdü, David'in soğukkanlı muhakemeleriyle yatıştırdığı kibarlık susuzluğunu onda tekrar uyandırdı, yüksek sosyeteyi üzerinde tutunacağı tek sahne olarak gösterdi. Kinci liberal, sapına kadar kıralcı oldu. Lucien kendisine uzatılan aristokrasi ve şöhret yemine yakalandı. Sevgilisinin ayaklarına, kanlara bulanmış da olsa, bir taç getirmeye ahdetti; bunu ne pahasına olursa olsun fethedecekti. Cesaretini ispat etmek için, Louise'den gizlemiş olduğu sıkıntılı hayatını ona anlattı. İçten kopma duygulara bağlı olan o tarif edilmez iffet hissiyle hareket etmişti, bu his insanı büyük taraflarını teşhir etmekten meneder, çünkü ruhunun, meçhullüğü içinde takdir edilmesinden hoşlanır. Gururla katlan-

dığı bir sefaletin mahrumiyetlerini, David'in yanında çalışmasını, okumakla geçirdiği geceleri tasvir etti. Bu hararetli genç, madam de Bargeton'a yirmi altı yaşındaki albayı hatırlattı ve bakışları yumuşadı. Asîl sevgilisinin za'fa kapıldığını görünce, Lucien, onun elini aldı ve alınmasına kadının ses çıkarmadığı bu eli bir şair, bir genç adam, bir âşık hararetiyle öptü. Louise, eczacının oğlunun, alnına kadar uzanarak titriyen dudaklarını oraya dokundurmasına müsaade etmekten de çekinmedi.

Cezbeli bir uyuşukluktan sıyrılarak:

— Çocuk. Çocuk. dedi, biri görse pek gülünç olurum.

O gece madam de Bargeton'un zekâsı, peşin hükümler dediği Lucien'in kanaatlerini fena halde sarstı. Ona bakılırsa, dâhilerin, ne kardeşleri, ne kızkardeşleri vardı, ne anneleri, ne babaları; meydana getirecekleri büyük eserler, büyüklükleri uğrunda her şeylerini feda etmeye zorlıyarak onları zahirî bir hodbinliği benimsemek mecburiyetinde bırakırdı. Muazzam bir dimağın tahsil edeceği ezici vergiler yüzünden ailesi önceleri sıkıntı çekse bile, sonraları, muvaffakıyetlerin meyvalarını paylaşmak suretiyle, güçlüklerle çarpışan bir kırallığın ilk mücadelelerinin gerektirdiği her çeşit fedakârlıkların bedelini yüz misliyle geri alırdı. Deha kendinden başka kimseye tâbi değildi; başvuracağı vasıtalar üzerinde hüküm vermek yalnız ona düşerdi, çünkü gayeyi bilen yalnız oydu: o itibarla, kanunları yeniden yapmaya namzet olduğuna göre, kanunların üstüne çıkması lâzımdı; zaten, asrına hâkim olan adam her şeyi alabilir, her şeyi

tehlikeye koyabilir, çünkü her şey onundur. Bernard de Palissy[1], XI. Louis'nin, Fox'un[2], Napoléon'un, Cristophe Colomb'un, Cesar'ın, önceleri boğaza kadar borç veya sefalet içinde, anlaşılmamış, deli yerine konmuş, hayırsız evlât, hayırsız baba, hayırsız kardeş sayılmışken sonradan ailelerinin, memleketlerinin, dünyanın medar-ı iftiharı olan o meşhur kumarbazların hayatlarının başlangıcını zikrediyordu. Bu muhakemeler, Lucien'in gizli kalmış kötü niyetlerine uygun düşüyor ve kalbinin baştan çıkmasını hızlandırıyordu; çünkü, arzularının harareti içinde, vasıtaları bedihî birer hakikatmiş gibi kabul ediyordu. Fakat muvaffak olamamak cemiyete karşı affedilmez bir suç sayılır. Mücadelesinde yenilmiş biri o zaman cemiyetin dayanağı olan bütün burjuva faziletlerini çiğnemiş olmakla itham edilmez mi? Cemiyet, harabeleri önünde oturmuş Marius'ları[3] tiksinerek koğar. Kürek zindanlarının haysiyetsizliğiyle dehanın çelenkleri arasında bulunduğundan haberi olmıyan Lucien, Resullerin

---

1 Fransada XVI. asırda keramik ve çinicilik sanatında büyük icatlarda bulunmuş, fakirliği yüzünden muvaffak olmak için bu uğurda bütün eşyasını yakmaktan çekinmemiş yazar ve bilgin.

2 İngilterede Quaker mezhebini kurmuş olan adam (1624-1690).

3 Romalı ünlü general (İsa'dan önce 156-86). Birçok zaferler kazandıktan sonra Roma üzerine yürüyen general Sylle'ye yenildi, ölümden kurtularak Afrikaya kaçtı ve oranın hâkimi tarafından kovulunca yanına gelen haberciyi "Marius'ü Kartaca harabeleri üstüne oturmuş gördüğünü git efendine söyle" dedi.

Tur-i Sina'sı üzerinde uçuyordu ama, aşağıda Ölü Deniz'i, Gomore'nin korkunç kefesini görmüyordu.

Louise, şairinin kalbini ve dimağını, taşra hayatının sarıp sarmaladığı kundaklardan öylesine sıyırıp ayıklamıştı ki Lucien, bir retle karşılaşmak utancına uğramadan, bu yüksek hedefe ulaşmak mümkün olup olmıyacağını anlamak için madam de Bargeton'u tecrübe etmek istedi. Haber verilen suvare ona bir tecrübeye girişmek fırsatını verdi. Aşkına biraz da büyüklük hırsı karışıyordu. Hem seviyor, hem de yükselmek istiyordu, tatmin edilecek bir kalbleri olan ve yoksullukla mücadele etmek mecburiyetinde bulunan gençlerde bu çifte arzu pek tabiîdir. Bugün bütün evlâtlarını aynı ziyafete davet ederek, cemiyet, daha hayatın eşiğinde onlarda yükselme hırslarını uyandırıyor. Gençliği sevimli sâtlığından mahrum ediyor ve içinden pazarlıklı kılarak cömertçe duygularının çoğunu lekeliyor. Şiir işin başka türlü olmasını ister; ama inanılmak istenen hayalleri ekseriya hakikatler gelip yalanlar. Genç adamı, XIX. asrın gencini olduğundan başka türlü göstermeye imkân yoktur. Lucien de bu hesabını, güzel bir hissin, David'e karşı dostluğunun yararına olarak yaptığını sanmıştı.

Lucien, Louise'e uzun bir mektup yazdı, çünkü düşüncelerini kalemiyle ifade ederken, sözle ifade etmekten daha cüretli oluyordu. Üç defa temize çektiği on iki kâğıtta babasının zekâsını, ümitlerinin nasıl kaybolduğunu, ve bugün çekmekte olduğu korkunç sefaleti anlattı. Sevgili kızkardeşini bir melek ve büyük bir adam olmaktan önce kendisi için bir baba, bir kardeş, bir dost olan David'i istikbalin

bir Cuvier'si[1] halinde tasvir etti; ondan kendisi gibi David'i de evine kabul etmesini istemiyecek olursa, ilk iftihar vesilesi olan Louise'in sevgisine kendini lâyık görmiyecekti. David Séchard'a ihanet etmektense her şeyi feda etmeğe razıydı. David'in muvaffakıyetine şahit olmasını istiyordu. Gençlerin bir ret cevabını intihar tehdidiyle karşıladıkları, viodan üzerine çocukça muhakemeler yürüten asîl ruhların olmıyacak mantıklariyle konuşan o çılgınca mektuplardan birini yazdı; muharrir farkına varmadan kalbden kopup gelen sâf itiraflarla işlenmiş, kadınların pek sevdikleri bir lâf kalabalığı. Bu mektubu oda hizmetçisine verdikten sonra, Lucien, gününü provaları tashih etmek, bazı işleri görmek, matbaanın ufak tefek işlerine çekidüzen vermekle geçirmeye gelmiş, fakat David'e hiçbir şey açmamıştı. Kalbin hâlâ çocuk kaldığı günlerde, gençlerin böyle ulvi ketumlukları vardır. Hem kim bilir Lucien belki de, David'in kullanmasını bildiği o Phocion[2] baltasından korkmaya başlamıştı, belki de ruhun derinliklerine kadar nüfuz eden bir bakışın aydınlığından çekiniyordu. Chénier'nin şiirlerini okuduktan sonra, sanki bir doktorun yaranın üstüne parmağını basması gibi hissettiği bir sitemin tesiri altında sırrı kalbinden dudaklarına yükselmişti.

Şimdi, Angoulême'den Houmeau'ya doğru inerken Lucien'in dimağına ne türlü düşüncelerin hücum etmiş olduğunu bir tasavvur edin. O kibar kadın a-

[1] Büyük Fransız tabiat bilgini (1769-1832).

[2] Eski Yunanın meşhur bir hatibi ve generali. İsa'dan önce 400-317 sıralarında yaşamış, askerliği kadar sözlerinin kuvvetiyle de ün almıştır.

caba kızmış mıydı? David'i evine kabul edecek miydi? Büyük emeller peşinde koştuğu için bir tekme vurup onu tekrar Houmeau'daki çukuruna atmıyacaklar mıydı? Gerçi Louise'i alnından öpmeden önce, Lucien bir kıraliçeyi gözdesinden ayıran mesafeyi ölçebilirdi. Ama şimdi kendisinin ancak beş ayda geçtiği mesafeyi David'in bir hamlede alamıyacağını aklına getirmiyordu. Küçük insanlara karşı asîller muhitinin aforozu ne kadar mutlak olduğundan habersizdi, bu yolda ikinci bir teşebbüsün madam de Bargeton'u mahvedebileceğini bilmiyordu. Ya Louise bayağılaştığına kanaat getirip şehirden ayrılmak zorunda kalacak veya kendi sınıfının insanları, ortaçağda bir cüzamlıdan nasıl kaçarlarsa ondan öyle kaçacaklardı. Yüksek aristokrasi zümresi, hattâ kilise mensupları bile, Naïs bir hata işlerse, onu herkese karşı müdafaa ederlerdi; ama aşağı tabakadan insanlarla düşüp kalkmasını asla affetmezlerdi; çünkü iktidarda olanın kusurları mazur görülse bile, iktidardan çekildikten sonra onu mahkûm ederler. Halbuki David'i kabul etmek iktidardan çekilmek demek değil miydi? Lucien işin bu cephesini düşünmese bile, onun aristokrat insiyakları kendisini dehşete düşüren daha başka güçlükler hissettiriyordu. Duygu asaleti mutlaka hareketlerde de asaleti icabettirmez. Racine'in en asîl bir saray mensubuna benzemesine mukabil Corneille bir sığır celebini pek aydırırdı. Descartes'ta halis bir Felemenkli tüccar hali vardı. Montesquieu'ye omzunda tırmığı, başında gecelik takkesiyle rastlıyan Brède ziyaretçilerinin onu âdi bir bahçıvan sandıkları çok olmuştu. Edep ve erkân, yüksek bir doğuşun vergisi

değilse, anne sütiyle birlikte emilmiş veya damarlardaki kanla intikal etmiş bir bilgi değilse, tesadüflerin, bir şekil zarafeti, hatlarda bir kibarlık, bir ses edasiyle beslemesi gereken bir terbiyedir. Bütün bu ehemmiyetli küçük şeylerden David mahrumdu, halbuki tabiat bunları dostuna vermişti. Annesi tarafından asil olan Lucien'in ayakları bile, Franc'lar gibi çukur tabanlı idi, halbuki David Séchard'ın ayakları Welche'ler gibi düztabandı, hali tavrı matbaacı babasına çekmişti; Lucien, David'in üzerine yağacak alayları işitiyor, madam de Bargeton'un bıyık altından gülüşünü görür gibi oluyordu. Kardeşinden utanıyordu denemezdi ama bundan böyle aklına eseni yapmıyacağına ve ilerde enine boyuna düşüneceğine kendi kendine söz veriyordu. Hâsılı, şiir ve bağlılık saatinden sonra, iki dosta edebiyat sahasının yeni bir güneşle aydınlandığını göstermiş olan bir okumadan sonra, Lucien için siyaset ve hesap saati gelip çatmıştı. Houmeau'ya döndüğü zaman, yazdığı mektuba pişman olmuştu, elinden gelse onu geri alırdı; çünkü bir aralıktan cemiyetin merhametsiz kanunlarını görüyordu. Edinilmiş servetin beslenen emellerin gerçekleşmesine ne kadar yardımı dokunduğunu tahmin ettiğinden, büyük mertebeleri fetih için kullanacağı merdivenin ilk basamağından ayağını çekmek ona güç geliyordu. Sonra hissin en canlı çiçekleriyle süslenen sade ve sakin hayatı gözünün önüne geliyordu; ona pek asil bir duyguyla yardım eden, icabında uğrunda hayatını da feda etmekten çekinmiyecek olan David; düştüğü aşağı seviyede bütün kibarlığını muhafaza eden ve kendisini zekâsı nispetinde iyi kalbli

sanan annesi; kızkardeşi, kanaatkârlığı içinde pek sevimli kalmış olan bu kız, onun o pek temiz çocukluğu ve hâlâ kar gibi beyaz vicdanı; hiçbir rüzgârın henüz yapraklarını yolmadığı ümitleri, bütün bunlar hâtırasında yeniden çiçekleniyordu. O zaman, bir kadının lûtufları sayesinde yükselmektense aristokrasi veya burjuvaların sık saflarını muvaffakıyetlerinin silâhiyle delik deşik ederek öte yana geçmenin daha güzel olacağını düşünüyordu. Cemiyete kendinden önce hükmetmiş bunca insanlarınki gibi dehası er geç parıldıyacaktı; o zaman kadınlar onu sevecekti. Pek çok alelâde insanları büyük emeller peşinde koşturan on dokuzuncu asra büyük fenalığı dokunmuş olan Napoléon'un misalini hatırlıyan Lucien, böyle hesaplara giriştiği için kendi kendine kızarak bu düşüncelerinden vazgeçti. Lucien böyleydi işte, kötülükten iyiliğe, iyilikten kötülüğe aynı kolaylıkla giderdi. Ilım adamının inzivasına beslediği aşk yerine Lucien bir aydan beri üzerinde yeşil zemin üstünde sarı harflerle:

CHARDON *halefi* POSTEL *eczanesi*

ibaresinin okunduğu dükkânı gördükçe âdeta utanç duyuyordu. Bütün arabaların geçtiği bir yerde bu şekilde yazılı duran babasının adı gözlerini incitiyordu. Beaulieu de, madam de Bargeton'un kolunda, yukarı şehrin en kibar gençleri arasına karışmak üzere, zevksiz demir çubuklariyle küçük bir parmaklığın süslediği kapısından çıktığı gece, bu evle ikbali arasındaki uygunsuzluğa fena halde canı sıkılmıştı.

— Madam de Bargeton'u sevmek, yakında bel-

ki ona sahibolmak, sonra da gelip bu kümeste oturmak!

Dar geçitten avluya çıkarken işte bunu düşünüyordu; küçük avluda birçok kaynatılmış ot demetleri duvarlar boyunca yere yayılmıştı, çırak lâboratuvarın tencerelerini temizliyor, mösyö Postel, beline bir ahçı önlüğü dolamış, elinde bir boynuzlu imbik, bir yandan dükkânına göz atarken, bir yandan da kimyevi bir maddeyi tetkik ediyordu; ilâcına dikkatle bakıyorsa da kulağı çıngıraktaydı. Papatyaların, nanelerin, takdir edilmiş türlü bitkilerin kokuları, avluyu ve mütevazı meskeni dolduruyordu, bu meskene, gerili iki ipin trabzanın yerini tuttuğu, değirmenci merdiveni denilen düz bir merdivenden çıkılıyordu. Bunun üstünde de Lucien'in oturduğu tek çatı odası vardı.

Tam mânasiyle bir taşra dükkâncısı örneği olan mösyö Postel:

— Merhaba evlât, dedi. Nicesin bakalım? Şeker tortusu ile bir tecrübe yapayım dedim, ama babanız sağ olmalıydı ki aradığını bulsun. Yaman adamdı, doğrusu! Nakrise karşı bulduğu ilâcın sırrını bilseydim bugün ikimiz de altın babasıydık!

İyi kalbli olduğu kadar ahmak bir adam olan eczacı, gün geçmezdi ki, babasının keşfini gizli tutmasından yana yakıla bahsederek Lucien'in kalbine bir hançer sokmasın.

Dürüst Poster, ustasının dul karısiyle çocuklarına kaç defalar yardım etmiş olduğu için babasının yetiştirmesini daima hayırla anarken şimdi çok aşağılık bulmaya başlıyan Lucien kısaca:

— Ya, çok yazık oldu! dedi.

Mösyö Postel, elindeki şişeyi lâboratuvarın masasına bırakarak:

— Neniz var? dedi.

— Bana mektup geldi mi?

— Evet, mis gibi kokulu bir mektup! Tezgâhın üstünde gözümün yanında.

Madam de Bargeton'un mektubu eczane kavanozlarının arasında ha! Lucien dükkâna koştu.

Güzel bir ses aralık pencereden usulca:

— Çabuk ol, Lucien! Bir saattir yemeğin hazır, soğuyacak; diye seslendiyse de Lucien işitmedi.

Postel başını kaldırarak:

— Ağabeyinizin bir tuhaflığı var, matmazel, dedi.

Üstüne bir ressam fantezisinin çiçek bozuğu ve kıpkırmızı kocaman bir surat oturttuğu küçük bir konyak fıçısını andıran bu bekâr adamın, Ève'e bakarken takındığı teşrifatlı ve hoş tavır, selefinin kızını almayı düşündüğünü, fakat kalbinde aşkla menfaat arasında cereyan eden mücadeleye bir türlü son veremediğini belli ediyordu. Onun için Lucien'e sık sık söylediği cümleyi Lucien dönüp yanından geçerken ona bir kere daha tekrarladı: "Çok güzel bir kızkardeşiniz var, siz de hiç fena değilsiniz! Babanızın her işi mükemmeldi doğrusu."

Ève, siyah saçlı, mavi gözlü, uzun boylu bir esmerdi. Erkekçe bir karakterin izlerini taşımakla beraber, uysal, şefkatli ve hakikatli bir kızdı. Sâflığı, sadeliği, çalışmak mecburiyetine sükûnetle katlanışı, hiçbir dedikodunun dil uzatamadığı uslu akıllı hali, David Séchard'ın gönlünü çelmişti. Onun için, daha ilk görüşmelerinden beri, aralarında, gürültülü teza-

hürleri, acele itirafları olmıyan, Almanvari kapalı ve sade bir aşk doğuvermişti. İkisi de birbirini, sanki aralarında bu hislerinden gücenecek kıskanç bir koca varmış gibi, gizliden gizliye sevmişti. İkisi de sevgilerini, belki zarar vereceklerinden korktukları Lucien'den saklıyorlardı. David, Ève'in hoşuna gitmekten korkuyor, o da, yoksulluğunun sıkılganlığı içinde kapanıyordu. Onun yerinde hakiki bir işçi kız olsaydı pervasız davranırdı, fakat iyi terbiye görmüş ve sonradan fakir düşmüş bir kız olduğu için hazin talihine boyun eğiyordu. Görünüşte alçakgönüllü, aslında mağrur olan Ève, zengin sayılan bir adamın oğlu peşinde koşmak istemiyordu. O esnada, çiftliklerin artan fiyatlarından haberdar olanlar, Marsac bağına seksen bin frank kıymet takdir ediyorlardı, bol bol para tasarruf eden ve iyi mahsul alan, satmakta usta olan ihtiyar Séchard'ın her fırsat çıktıkça buna ilâve edecekleri de cabaydı. David, babasının serveti hakkında bir şey bilmiyen belki de tek insandı. Onun nazarında Marsac, 1810 da on beş veya on altı bin franga alınmış bir kulübeydi, senede bir defa, bağ bozumu zamanı oraya gider, babası onu bağ çubukları arasında gezdirirken, matbaacının hiçbir zaman görmediği ve aldırış da etmediği mahsulü metederdi. Yalnızlığa alışmış ve güçlüklerini mübalâğa ederek hislerini büsbütün büyülten bir âlimin aşkı teşvik görmeye muhtaçtı; çünkü David'in nazarında Ève, basit bir kâtibin nazarında asîl bir bayandan çok daha büyüktü. Taptığı kızın yanında hep beceriksiz ve endişeli bir hali olan, gelmeye can attığı gibi oradan kaçmaya da can atan matbaacı, aşkını ifade ede-

cek yerde bir sır gibi saklıyordu. Çok kere, akşamları, Lucien'e fikir danışacak bir vesile icadederek Le Mûrier meydanından kalkıp Porte-Palet'den geçerek Houmeau'ya kadar iniyordu; fakat demir çubuklu yeşil kapıya ulaşınca, çok geç gelmiş olmaktan veya herhalde yatmış olan Ève'e münasebetsiz görünmekten korkarak kaçardı. Bu büyük aşkın ancak pek ehemmiyetsiz vesilelerle kendini belli etmesine rağmen Ève bunu pekâlâ anlamıştı; David'in gözlerinde, sözlerinde, tavırlarındaki derin saygıya hedef olmaktan gururlanmadan iftihar duyuyordu; fakat matbaacının en büyük teshir vasıtası Lucien'e düşkünlüğüydü: Ève'in hoşuna gitmek için en iyi çareyi keşfetmişti. Bu aşkın sessiz hazlarının gürültülü sevişmelerden farkını anlatmak için, onu, tarhların parlak çiçekleri yanında kır çiçeklerine benzetmek gerekir. Sular üstünde yüzen mavi nilüferler gibi tatlı ve ince bakışlar, yaban güllerinin hafif kokularını andıran uçup gidici yüz ifadeleri, yosunların kadifesi kadar yumuşak büzünler; zengin, bereketli, değişmez bir toprakta doğan iki güzel ruhun çiçekleri. Ève, bu za'fın altında gizlenen kuvveti kaç kereler hissetmişti; gösterdiği bütün cesaretsizlikler için David'i o kadar takdir ediyordu ki en küçük bir hâdise ruhlarını daha sıkı bir şekilde birbirine bağlamalarına vesile olabilirdi.

Ève kapıyı açmıştı, Lucien açık bulduğu kapıdan bir şey söylemeden girdi, X şeklinde bir sehpa üstüne kurulmuş küçük bir masanın önüne oturdu. Örtüsüz olan sofranın üstüne çatalı bıçağı konulmuştu.

Fakir aileciğin topu topu üç kişilik gümüş takımı vardı. Ève hepsini sevgili ağabeysine ayırmıştı.

Ateşten indirdiği bir sahanı masaya koyduktan ve külâhını geçirip ispirto ocağını söndürdükten sonra:

— Nedir o okuduğun? dedi.

Lucien cevap vermedi. Ève, asma yapraklariyle zarif bir şekilde düzenlenmiş bir tabak aldı ve krema ile dolu bir çanakla birlikte sofraya koydu:

— Al, Lucien, sana çilek buldum.

Lucien okuduğuna o kadar dalmıştı ki, işitmedi bile. Ève, o zaman, hiç ses çıkarmadan gelip onun yanına oturdu; çünkü bir kızkardeş ağabeysinden teklifsiz muamele görmeye bayılır.

Ağabeysinin gözlerinde yaşların parladığını görünce:

— Ama, nen var, senin? dedi.

Lucien, kolunu beline dolayıp onu kendine çekerek şaşılacak bir coşkunlukla alnından, saçlarından, sonra ensesinden öperken:

— Hiç, hiç, Ève, dedi.

— Benden bir şeyler saklıyorsun.

— Peki söyliyeyim, beni seviyor!

Zavallı kızkardeş kızararak, somurtkan bir tavırla:

— Zaten beni değil, başkasını öptüğünü biliyordum, dedi.

Lucien, çorbasını kaşık kaşık atıştırırken:

— Hepimiz mesudolacağız, dedi.

Ève:

— Hepimiz mi? diye tekrarladı. David'in kapıl-

dığı aynı önsezinin tesiri altında "bizi daha az seveceksin." diye ilâve etti.

— Beni tanıyorsan, böyle bir şeye nasıl ihtimal verebilirsin?

Ève ağabeysinin elini sıkmak için elini uzattı; sonra boş tabağı, kızıl topraktan çorba kâsesini kaldırdı ve hazırladığı sahanı uzattı. Lucien yiyecek yerde madam de Bargeton'un mektubunu tekrar okudu, çekingen Ève mektubu göstermesini istemedi, ağabeysine saygısı o kadar büyüktü; mektubu kendisine göstermeye niyeti varsa, beklemeliydi; yoksa, ille göstermesini istiyebilir miydi? Bekledi. İşte o mektup.

"Dostum, size gösterdiğim yardımı ilim kardeşinizden ne diye esirgiyeyim? Benim nazarımda kabiliyetler eşit haklara sahiptirler; ama siz benim cemiyetimi meydana getiren insanların peşin hükümlerinden haberdar değilsiniz. Cehaletin aristokrasisini teşkil edenlere dimağın asaletini kabul ettiremeyiz. Onlara mösyö David Séchard'ı kabul ettirecek kadar kuvvetli olmasam da o zavallı insanları hatırınız için seve seve feda ederim. Bu, eski Yunanlıların hekatombos'ları[1] gibi bir şey olur. Ama, aziz dostum, zekâsı veya tavır ve hareketi hoşuma gitmiyecek bir kimsenin arkadaşlığını bana kabul ettirmek istiyeceğinizi tahmin etmem. Hakkımdaki iltifatlarınız dost gözlerinin ne kadar kolaylıkla yanıldığını bana gösterdi! Kabulümü bir şartla tahdidedersem bana gücenir misiniz? Arkadaşınızı görmek, kendim hüküm

[1] İlkçağda yüz hayvanı birden tanrılara kurban etme âdeti.

vermek, bizzat bir kanaat sahibi olmak, istikbaliniz hesabına, yanılıp yanılmadığınızı anlamak istiyorum. Sizin için bu anne itinasını göstermeye hakkım yok mudur, aziz şairim.

"Louise de Nègrepelisse"

Lucien, kibar âleminde hayır demeye varmak için evetin ve sonunda evet demek için hayırın ne kadar ustalıkla kullanıldığından habersizdi. Bu mektubu kendi hesabına bir zafer saydı. David, madam de Bargeton'a gidecek, orada dehasının bütün haşmetiyle parlıyacaktı. İnsanlar üzerinde nüfuzlu olduğuna kendisini inandıran bir zaferin sarhoşluğu içinde, o kadar gururlu bir tavır takındı, yüzünde o kadar ümit parladı ki kızkardeşi ağabeysine güzel olduğunu söylemekten kendini alamadı.

— Eğer aklı varsa seni muhakkak seviyordur bu kadın. O yüzden de bu akşam pek üzülecek, çünkü bütün kadınlar sana bin türlü cilveler yapacaklar. *Pathmos*'ta *Saint Jean*'ını okurken çok daha güzel görüneceksin. Ne olurdu bir fare olsaydım da oraya bir sokulabilseydim. Gel, annemizin odasında elbiselerini hazırladım.

Bu, yoksul fakat temiz ve tertipli bir odaydı. Beyaz perdelerle çevrili ceviz bir karyolanın ayakucunda basit bir yeşil halı seriliydi. Üstü tahta olan bir aynayla süslenmiş bir konsol ve ceviz sandalyeler mobilyayı tamamlıyordu. Şöminenin üstünde bir duvar saati, kaybolmuş eski refah günlerini hatırlatıyordu. Pencerede beyaz perdeler vardı. Duvarlar kurşuni çiçekli, kurşuni bir kâğıtla kaplıydı. Ève tarafından boyatıl-

mış ve parlatılmış döşeme temizlikten pırıl pırıldı. Odanın ortasında tek ayaklı yuvarlak bir masa vardı, masada yaldız çiçekli kırmızı bir tepsi üstünde Limoges porseleninden üç fincanla bir şekerlik görülüyordu. Ève bitişik küçük bir odada yatıyordu, burada dar bir karyola, eski bir koltuk ve pencere yanında bir dikiş masası vardı. Bir gemi kamarasına benziyen bu odanın darlığı havalanması için camlı kapının daima açık durmasını icabettiriyordu. Her tarafta göze çarpan yoksulluğa rağmen burada çalışkan bir hayatın tevazuu hissediliyordu. Anne ile iki evlâdını tanıyanlar için bu manzara rikkat verici bir ahenk arz ediyordu.

Lucien kıravatını bağlarken küçük avludan David'in sesi geldi. Ve bir lâhza sonra matbaacı, yetişmek için acele eden bir adamın hal ve tavriyle göründü.

Haris genç:

— David, muvaffakıyet! diye bağırdı! O beni seviyor! Sen de gideceksin.

Matbaacı mahcup bir tavırla:

— Hayır, dedi, gösterdiğin bu dostluktan dolayı sana teşekküre geldim. Bu hareketin beni uzun uzun düşündürdü. Lucien, benim hayatım artık durmuştur. Ben bütün duvarlarda, ilânların altında ismi okunan Angoulême'de kıralın matbaacısı David Séchard'ım. O sınıfa mensup insanların nazarında ben bir zanaatçı, hadi hadi bir tüccar diyelim; ama ne de olsa Beaulieu sokağında, Le Mûrier meydanı köşesinde dükkân işleten bir esnafım. Henüz ne bir Keller'in[1] servetine,

[1] Versailles bahçelerindeki heykellerin çoğunu dökmüş olan meşhur İsviçreli dökümcü.

ne de bir Desplein'in[1] şöhretine sahibim, zaten bu türlü kudretleri de asîller hâlâ inkâra kalkışırlar ya, yalnız şu hususta onlarla mutabıkım ki bir kişizadenin edep ve erkân bilgisine, hal ve tavrına sahibolmakdıkça böyle büyüklüklerin de bir kıymeti yoktur. Birdenbire böyle yükselişi haklı çıkaracak nem var? Hem burjuvaları, hem de kişizadeleri güldürürüm halime. Senin vaziyetin farklıdır. Bir başmürettibin hiçbir mükellefiyeti yoktur. Sen muvaffak olmak için gerekli bilgileri edinmeye çalışıyorsun, bugün gördüğün işi istikbalini öne sürerek mazur gösterebilirsin. Zaten yarın başka bir sahada yürüyebilir, hukuk, diplomasi tahsil edebilir, memuriyet alabilirsin. Hiçbir yerde kaydın kuydun yok. İçtimai bekâretinden faydalan, tek başına yürü, hiçbir şerefi tepme! Bütün zevklerin, hattâ insanı kibirlendiren zevklerin bile seve seve tadını çıkar. Mesudol, senin muvaffakıyetlerinle iftihar edeceğim, sen ikinci benliğim olacaksın. Evet, hayalim, fikren senin hayatını yaşamamı mümkün kılacaktır. Şenlikler, sosyete hayatının ihtişam ve entrikalarının verdiği süratle yükselme fırsatları senin olacak. Tüccarın kanaatkâr, çalışkan hayatı ve ilmin yavaş meşgaleleri de benim. (Ève'e bakarak.) Sen bizim aristokratımız olacaksın. Ayağın sürçtüğü zaman kolum sana destek olacak. Bir ihanete uğrıyacak olursan, kalblerimize sığınabilirsin, orada asla sönmiyen bir sevgi bulacaksın. İnsanların himayesi, lûtfu, iyi niyeti, iki kişi tarafından paylaşılırsa, usanç getirebilir, iki kişi olursak, birbirimize zararımız dokunur; sen önden git, icabederse beni peşine takıp götürür-

[1] O devrin meşhur bir cerrahı. İlerde bahsi geçecektir.

sün. Sana haset edecek yerde kendimi sana vakfedeceğim. Beni yalnız bırakmadansa, beni tepmedense, hâmin olan, belki de sevgilin olacak kadını feda etmeyi göze alman, bu basit ama mânaca pek büyük hareket, ya, işte bu Lucien, iki kardeş gibi olmasaydık da beni ebediyen sana bağlamaya kâfi gelirdi. En büyük payı kendine ayırmış gibi görünmekten ne nedamet duy, ne de tasa. Bu Montgomery'vari[1] taksim benim hoşuma gider. Hattâ bana az çok bir üzüntü mevzuu vermiş olsaydın bile, gene de ebediyen sana minnet duymam icabetmez miydi acaba? Bu sözleri söylerken Ève'e en sıkılgan bir nazarla baktı. Onun da gözleri dolmuştu. Her şeyi anlamıştı. David hayrette kalan Lucien'e dönerek: Sonra, dedi, sen yakışıklısın, güzel bir endamın var, her giydiğini kendine yakıştırıyorsun, sarı düğmeli mavi elbisen, sade nankin pantolonunla bir kişizadeyi andırıyorsun; bense o muhitin içinde bir amele gibi kalırım; beceriksiz, sıkılgan davranır, ya saçmasapan lâflar eder, yahut da hiç ağzımı açamam: sense isimler hususundaki köhne itikatlara uymak için annenin adını alarak Lucien de Rubempré diye anılabilirsin; ben David Séchard'ım ve daima öyle kalacağım. Gittiğim muhitte her şey senin lehinde ve benim aleyhimdedir. Sen orada muvaffak olmaya namzetsin. Kadınlar melek yüzüne hayran olacaklar. Öyle değil mi Ève?

[1] Montgomery: İngilterede II. Henry zamanında İskoçya muhafız kıtası komutanıydı, bir müsabakada kıralı yaralıyarak ölümüne sebeboldu. Sonraları Protestan şeflerinden biri oldu, Mareşal de Matignon tarafından esir edilerek boynu vuruldu. (1530-1574).

Lucien, David'in boynuna sarılarak onu öptü. Bu tevazu bir sürü şüpheleri, bir sürü güçlükleri ortadan kaldırıyordu. Hırs ve tamahın kendisine düşündürdüğü şeyleri dostluğun sevkiyle düşünmüş olan bir adama karşı muhabbeti nasıl artmazdı? Âşık ve haris tarafiyle yolundan bütün engellerin kalktığını hissediyor, genç ve dost kalbi sevinçle coşuyordu. Hayatta seyrek raslanan, bütün hazların usulca tatıldığı, bütün tellerin tok sesler çıkararak ihtizaza geldiği anlardan biri oldu bu. Fakat iyi kalbli dostunun gösterdiği temkin, Lucien'de, insanı her şeyi kendine mal etmeye sevk eden temayülü büsbütün tahrik ediyordu. Hepimiz, az çok, XIV. Louis gibi. "Devlet demek, ben demektir! deriz. Annesiyle, kızkardeşinin bütün sevgilerini ona hasretmeleri, David'in bağlılığı, bu üç insanın onu mesudetmek için gizlice bütün gayretlerini sarf etmelerine alışmış olmak, ona şımartılan bir çocuk gibi kötü huylar aşılıyor, onda asîl adamı içten içe kemiren ve madam de Bargeton'un, kızkardeşine, annesine, David'e karşı vazifelerini unutmaya teşvik ederek büsbütün körüklediği o hodbinliği doğuruyordu. Gerçi henüz bu raddeye gelmemişti; fakat hırs ve tamahın çevresini etrafında genişlettikçe, orada tutunmak için kendinden başka bir şey düşünmemek zorunda kalmasından korkulmaz mıydı?

Bu heyecan geçtikten sonra, David, Lucien'e, Pathmos'ta Saint Jean şiirinin fazla İncil havası taşıdığı için dinî şiirlere pek alışkın olmıyan bir muhitte okunmaya elverişli olmadığını hatırlattı. Charente'ın en müşkülpesent insanlarının huzuruna çı-

kacak olan Lucien endişelendi. David ona André Chénier'nin kitabını beraberinde götürmesini ve zevk almaları şüpheli olan bir şeyin yerine zevk duyacakları muhakkak olan bir şeyler okumasını tavsiye etti. Lucien mükemmel şiir okurdu, mutlaka hoşa gidecekti ve göstereceği tevazu da lehine olacaktı. Birçok gençler gibi, asilzadeleri kendileri kadar zeki ve faziletli insanlar sanıyorlardı. Henüz iflâs etmiş olmıyan gençlik, başkalarının kusurları hakkında insafsız davransa da, kendi muhteşem inanışlarından onların da nasibi olduğunu sanır. Raphaello'nun pek doğru söylediği gibi, anlamak demek kâbına erişmek demek olduğunu kabul etmek için insanın feleğin bir hayli çemberinden geçmesi icabeder. Umumiyetle şiiri anlamak için gerekli his Fransada pek nadirdir. Bu memlekette zekâ, coşkunluğun kutsi göz yaşlarının kaynağını çarçabuk kurutuverir, kimse ulvi güzelliklerin tarlasını muzır otlardan ayıklamak, derinliğini anlamak için iskandil etmek zahmetine girmez. Lucien, kibar âleminin cehalet ve soğukluklarını ilk defa nefsinde tecrübe edecekti! Şiir kitabını almak için David'e uğradı.

İki sevgili başbaşa kaldıkları zaman, David, hayatında duymamış olduğu bir mahcubiyet hissiyle ne yapacağını şaşırdı. Bin bir korku içinde, bir iltifatı hem arzu ediyor, hem de bundan çekiniyor, kaçmak istiyordu, çünkü iffet hissinin de türlü cilveleri vardır! Zavallı âşık, bir teşekkür bekler gibi görünecek bir söz söylemeye cesaret edemiyordu; aklına gelen bütün sözlerden başka manalar çıkabileceğini düşünüyor ve bir suçlu tavriyle boynunu bükerek duru-

yordu. Bu tevazuun ne türlü işkenceler içinde kıvrandığını tahmin eden Ève, bu sükûtun tadını çıkarmaktan hoşlanıyordu; fakat David, gitmek için şapkasını elinde evirip çevirmeye başlayınca gülümsedi.

— Mösyö David, dedi, geceyi madam de Bargeton'un evinde geçirmiyecekseniz beraberce geçirebiliriz. Hava güzel, Charente boyunca dolaşmaya gidelim, ister misiniz? Lucien'den bahsederiz.

David bu son derece sevimli genç kız önünde yere kapanmak ihtiyacını duydu. Ève, sesine umulmadık mükâfatlarla dolu bir eda vermişti; bu durumun güçlüğünü sesindeki muhabbetle halletmişti; teklifi bir iltifattan daha fazla bir şeydi, aşkın ilk lûtfuydu.

David'in bir hareketi üzerine:

— Yalnız birkaç dakika müsaade edin de giyineyim, dedi.

Bütün ömrünce şarkı nedir bilmemiş olan David, bir hava mırıldanarak dışarıya çıktı, bu hal sâf Postel'i hayrete düşürdü ve Ève'le matbaacının münasebetleri hakkında içinde büyük şüpheler uyandırdı.

Tabiatı icabı ilk intıbalara çok ehemmiyet veren Lucien'in üzerinde o gecenin ilk küçük hâdiseleri büyük bir tesir yaptı. Bütün tecrübesiz âşıklar gibi, o kadar erkenden geldi ki Louise daha salona inmemişti bile. Mösyö de Bargeton salonda yalnızdı. Evli bir kadını seven adam, saadetini nasıl ufak tefek sahtekârlıklara borçlu olduğunu ve kadınlar ne derece ileri gidebileceklerini bunlara bakarak kestirirler, Lucien, şimdiden bu yolda ilk adımlarını atmaya başlamış

bulunuyordu; fakat henüz mösyö de Bargeton'la karşı karşıya gelmemişti.

Bu kişizade, daha bunamamış zararsız bir hiçlikle, ne bir şey kabul etmek, ne de bir şey vermek istemiyen kurumlu budalalık arasına rahatça yerleşmiş o basit zekâlı insanlardan biriydi. Mensubolduğu muhite karşı vazifelerini müdrik bulunan ve onun hoşuna gitmeye gayret eden bir adamdı; tek ifade vasıtası olarak dansörün tebessümünü benimsemişti. Memnun olsun veya olmasın gülümserdi; hayırlı bir hâdise kadar bir felâket haberine de gülümserdi. Bu gülümseme mösyö de Bargeton'un bunlara kattığı ifade ile her şeye cevap teşkil ederdi. Doğrudan doğruya bir tasvipte bulunması mutlaka icabediyorsa, gülümsemesini cemilekâr bir gülüşle takviye eder, ancak pek mecbur kaldığı zaman ağzından bir söz çıkardı. Biriyle başbaşa kalmak, nebatlar gibi hareketsiz hayatında karşılaştığı tek güçlüktü. Böyle hallerde iç boşluğunun sonsuzluğu içinden bir şeyler bulup çıkarmak zorunda kalırdı. Çok kere, çocukluğunun sâf âdetlerine başvurarak meseleyi hallederdi. Yüksek sesle konuşur, hayatının en küçük teferruatından söz açardı; size ihtiyaçlarını, küçük duygularını anlatır ve bir fikir beyan ettiğini sanırdı. Ne yağmurdan bahsederdi, ne de havanın güzelliğinden; ahmakların işin içinden sıyrılmak için başvurdukları havadan sudan mevzulara rağbet etmezdi, hayatın en mahrem meşgalelerinden söz açardı:

— "Bu sabah madam de Bargeton'un hatırı için pek sevdiği dana etinden yedim de midem bozuldu, derdi. Bilirim bunu, her zaman başıma gelir! Neden

oluyor acaba?" veyahut: "Çıngırağı çalıp bir bardak şekerli su istiyeceğim, siz de ister misiniz?" yahut da: "Yarın ata bineceğim, kayınpederi ziyarete gideceğim." Lâfın uzamasına imkân vermiyen bu cümlecikler, muhatabın ağzından bir evet veya hayır çıkartır ve bahis böylece kapanırdı. Mösyö de Bargeton o zaman, tıknefes buldokları anıran burnunu batıra çevirerek ziyaretçisinden yardım dilerdi; " Ne dediniz?" demeye getiren bir tarzda kocaman tekeş gözleriyle size bakardı. Kendiliğinden konuşmaya can atan müziç adamlardan pek hoşlanırdı, onları dürüst ve ince bir dikkatle dinlerdi, bu huyunu pek beğenen Angoulême'in gevezeleri onun sinsi bir zekâsı olduğunu söyler ve kendisine haksızlık ettiklerini iddia ederlerdi. Hattâ başka dinliyecek kimse bulamayınca bu insanlar hikâyelerini veya yürüttükleri muhakemeyi bitirmek üzere, iltifatlı bir tebessümle karşılanacaklarından emin olarak kişizadenin yanına gelirlerdi. Karısının salonu daima dolu olduğu için orada umumiyetle rahat ederdi. En küçük teferruatla uğraşır: içeri girenin kim olduğuna bakar, gülümsiyerek selâmlar ve yeni geleni karısına götürürdü; gidecekleri kollar ve vedalarını ezelî gülümseyişle karşılıyarak onları uğurlardı. Suvare çok hareketli olduğu zamanlar herkesi bir tarafta meşgul görünce, mesut dilsiz, siyasi bir muhavereyi dinliyormuş gibi yaparak bir leylek gibi yüksek bacakları üstünde dikilir kalırdı; yahut da hiçbir şey anlamadan bir oyuncunun kâğıtlarını dikkatle seyrederdi, çünkü hiç oyun bilmezdi; daha olmazsa çubuğundan bir nefes çekerek ve nefesiyle hazmetmekte olduğu yemeğin soluğunu dışarı

vererek gezinirdi. Anaïs hayatının güzel tarafıydı, kendisine sonsuz hazlar verirdi. Karısı ev hanımı vazifesini görürken, o bir koltuğa yayılarak hayranlıkla onu seyrederdi; çünkü kendi hesabına konuşurdu: sonra cümlelerindeki incelikleri aramayı kendine zevk edinmişti; çok kere bunların mânasını söylendiklerinden çok sonra anlıyabildiği için, toprağa gömülmüşken sonradan patlıyan gülleler gibi geç kalmış gülümsemeleri olurdu. Zaten ona karşı saygısı hayranlığa varırdı. Herhangi bir hayranlık hayatta mesudolmaya kâfi gelmez mi? Zeki ve âlicenap bir insan sıfatiyle, Anaïs, kocasının idare edilmeye can atan bir çocuk kadar uysal tabiatlı olduğunu tahmin etmekle kendi meziyetleri hakkında yanılmamıştı. Tıpkı bir mantoya bakar gibi ona bakmıştı; onu temiz tutuyor, fırçalıyor, kaldırıyor, kolluyordu; bakıldığını, fırçalandığını; kollandığını gördükçe, mösyö de Barton, karısına bir köpek muhabbetiyle bağlanmıştı. Hiçbir zahmete mal olmıyan bir saadeti temin etmek ne kolay şeydir! Madam de Bargeton, kocasının güzel bir yemek yemekten başka bir zevki olabileceğine ihtimal vermediği için ona mükemmel sofralar hazırlatırdı; kocasına acırdı; ondan hiçbir zaman şikâyet etmemişti; bazı insanlar gururundan ilerigelen bu sükûtu anlamıyarak mösyö de Bargeton'un gizli birtakım meziyetleri olduğuna hükmediyorlardı. Zaten Anaïs onu askerî bir disiplin altına almıştı, bu adamın karısının arzularına itaati pasif bir itaatti. Karısı ona "Mösyö veya madam falancayı ziyarete gidin" derdi. O da nöbetini devir alan bir asker gibi giderdi. Onun için karısının önünde hep esas vaziyetinde ve kımıl-

damadan dururdu. Şu anda bu dilsiz elçiyi tâyin etmek bahis mevzuuydu. Lucien, bu eve daha yeni gidip gelmeğe başlamıştı, o itibarla bu akla sığmaz tabiatı örten perdeyi kaldırmış olmasına imkân yoktu. Koltuğuna gömülmüş her şeyi görüp anlıyormuş gibi bir hali olan, sükûtunu bir nevi vakar şekline bürüyen mösyö de Bargeton ona son derece azametli görünüyordu. Lucien hayali geniş olanların her şeyi büyütmeye veya bütün kalıplara bir ruh izafe etmeye hazır olmaları yüzünden onu granitten bir köşe taşı telâkki edecek yerde, tehlikeli bir sphinks yerine koydu ve kendisini pohpohlamaya lüzum gördü.

Bu adamı herkesin gösterdiğinden daha büyük bir saygı ile selâmlıyarak:

— İlk geliyorum, dedi.

Mösyö de Bargeton:

— Pek tabiî, dedi.

Lucien bu sözü, kıskanç bir kocanın bir iğnesi sayarak kızardı, bozulduğunu belli etmemiye çalışarak aynaya baktı.

Mösyö de Bargeton:

— Homeau'da oturuyorsunuz, dedi, uzakta oturanlar daima yakında oturanlardan evvel gelirler.

Lucien sevimli bir eda ile:

— Sebebi nedir acaba? dedi.

Mösyö de Bargeton:

— Bilmiyorum, cevabını vererek tekrar hareketsizliğine gömüldü.

Lucien:

— Düşünmek zahmetine girmediniz, dedi. Bir müşahededede bulunabilen insan sebebini de bulabilir.

Mösyö de Bargeton:

— Ha! dedi, nihai sebepler! Hah! Hah!...

Böylece kesilen konuşmayı yeniden canlandırmak için Lucien zihnini kurcaladı.

— Madam de Bargeton giyiniyordur herhalde? dedi ve bu sualin mânasızlığından ürperdi.

Koca tabiatiyle:

— Evet, giyiniyor, cevabını verdi.

Lucien, araları tavan tezyinatiyle süslenmiş iki çıkıntılı kirişe bakmak için gözlerini kaldırdı ve konuşma zemini olacak bir söz bulamadı; fakat o esnada kristal sarkıncaklariyle küçük avizenin üstünden tülünün kaldırılmış ve mumlar dikilmiş olduğunu görerek korkuya kapıldı. Kanapelerin örtüleri kaldırılmıştı ve kırmızı Çin kumaşının solmuş çiçekleri görünüyordu. Bu hazırlıklar fevkalâde bir toplantıya delâlet ediyordu. Şair kıyafetinin böyle bir toplantıya uygun düşüp düşmediğinden şüphelenmeye başladı, çünkü ayağında çizmeler vardı. Bir korku şaşkınlığı ile kalkıp XV. Louis devrinden kalma dal oymalı bir konsolu süsliyen bir japon vazosunu seyretmeğe gitti; sonra dalkavukluk etmezse bu kocanın hoşuna gitmiyeceğinden korktu ve acaba adamcağızın pohpohlanacak bir za'fı var mı, diye araştırmaya başladı.

Mösyö de Bargeton'a doğru yürüyerek:

— Şehirden nadiren ayrılıyorsunuz değil mi, efendim? dedi.

— Nadiren.

Sükût tekrar başladı. Mösyö de Bargeton, rahatını kaçıran Lucien'in en küçük hareketlerini tetik

duran bir kedi gibi gözetledi. İkisi de birbirinden korkuyordu.

Lucien:

— Buraya pek sık devam edişim acaba içinde şüpheler mi uyandırdı? diye düşündü. Çünkü bana karşı pek düşmanca bir hali var!

O anda, mösyö de Bargeton'un, gidip gelişlerini endişeli bakışlarla seyretmesinden fena halde keyfi kaçan Lucien'in talihine, sırtına bir livre geçirmiş olan ihtiyar uşak, mösyö du Châtelet'nin geldiğini haber verdi. Baron teklifsiz bir tavırla içeri girdi, dostu Bargeton'u selâmladı ve Lucien'e küçük bir baş eğmesiyle âşinalık etti, o sıralarda bu baş selâmı moda idi ama şair bunu maliyecilere lâyık bir küstahlıkta buldu. Sixte du Châtelet'nin ayağında göz kamaştırıcı beyazlıkta bir pantolon vardı, ayakkabının içine geçirilmiş bir ayak kayışıyle kalıbını muhafaza ediyordu. Zarif iskarpinleri ve iskoç ipliğinden çorapları vardı. Gözlüğünün siyah şeridi beyaz yeleğinin üstünde dalgalanıyordu. Siyah elbisesinin şekli ve dikilişi Pariste yaptırılmış olduğunu belli ediyordu. Tam mânasiyle eski maceralarının tahmin ettirdiği güzel adamdı; fakat yaş, ona zarafet sınırları içinde tutulması hayli müşkül, hallice bir göbek bağışlamıştı. Yolculuğunun sıkıntılarından ağarmış saçlarını ve favorilerini boyuyordu, bu da ona haşin bir ifade veriyordu. Eskiden çok nazik olan teni Hindistan'dan dönenlerin bakır rengini almıştı; fakat hali tavrı, muhafaza ettiği iddialı tarafiyle gülünç olmakla beraber, bir imparatorluk prensesinin sevimli emir kâtibine yaraşıyordu. Gözlüğünü aldı, Lucien'in Angoulême'de

yapılan nankin pantolonuna çizmelerine, yeleğine, mavi ceketine baktı, rakîbini tepeden tırnağa süzdü. Sonra "Memnun oldum." dermiş gibi gözlüğü kayıtsızca bir tavırla yeleğinin cebine koydu. Maliyecinin şıklığı altında ezilen Lucien, davetlilere şiirle canlanmış yüzünü gösterdiği zaman intikamını alacağını düşündü; ama gene de, mösyö de Bargeton'u kendisine düşman saymaktan ilerigelen huzursuzluğunu devam ettiren ciddî bir üzüntü duyuyordu. Baron, onun fakirliğini büsbütün küçük düşürmek için servetinin bütün ağırlığını Lucien'in üstüne yüklüyor gibiydi. Artık söz söylemesine hacet kalmadığını düşünen mösyö de Bargeton, iki rakîbin birbirlerini süzerken hiç ses çıkarmamalarına pek canı sıkıldı; fakat pek sıkıştığı zamanlar, susuzluğa karşı saklanan bir armut gibi, hemen başvurduğu bir suali vardı, işgüzar bir tavır takınarak bu suali ortaya atmaya lüzum duydu.

Du Châtelet'ye sordu:

— Eee, söyleyin bakalım, mösyö, ne var ne yok? Yeni bir havadis var mı?

Vergi müdürü, sinsi bir tavırla:

— Havadis mösyö Chardon'da, ona sorun? dedi.

Ve şakaklarından birinde bozulduğuna hükmettiği iri bir bukleyi kaldırarak, neşeli baron atıldı:

— Bize güzel bir şiir getirdiniz mi?

Lucien:

— Muvaffak olup olmadığımı anlamak için sizin fikrinizi almalıydım, cevabını verdi. Siz benden önce şiirle meşgul oldunuz.

— Adam sizde! Hatır için yazılmış hoşça bir-

kaç manzume, bir münasebet düşürüp kaleme alınmış şarkılar, musikinin değer verdiği güfteler, Buonaparté'nin (nankör adam[1]!) bir kızkardeşine hitaben yazdığım uzun bir manzum mektup, bu kadarcık şey gelecek nesillere intikal etmeye kâfi değildir!

Tam o sırada, madam de Bargeton itina ile hazırlanmış bir tuvaletin ihtişamı içinde göründü. Altında, bir gerdanlığın işlenmiş akiklerinin parıldadığı bir tül eşarp zarif bir şekilde boynuna atılmıştı. Kısa kollu, resimlerle süslenmiş muslin elbisesi güzel beyaz kollarında sıralanmış birçok bilezikleri göstermesine imkân veriyordu. Bu şatafatlı giyinişe Lucien bayıldı. Mösyö du Châtelet bu kralişeye çaplın bir tavırla mide bulandırıcı iltifatlarda bulundu, Lucien'in önünde övülmekten pek memnun olan Anaïs hazzından gülümsedi. Sevgili şairiyle sadece bakışmakla yetindi ve vergi müdürüne mahremiyetini kendisine yasak edecek gönlünü kıran bir nezaketle cevap verdi.

O sırada davetliler gelmeye başladılar. En başta piskoposla naibi göründüler. Bu iki ciddî ve heybetli adam arasında büyük bir tezat vardı: piskopos cenapları uzun ve zayıf, muavini kısa ve şişmandı. İkisinin de parlak gözleri vardı, fakat piskopos solgun yüzlüydü, naibinin yüzü ise en canlı bir sıhhatle kıpkırmızı idi. Her ikisi de hareketsiz ve durgundular.

---

[1] Bonaparte'ın asıl adı Korsika telâffuziyle Buonaparte idi, onu tezyif etmek istiyenler ismine kendisinin çıkardığı bu "u" harfini ilâve etmeyi ihmal etmezlerdi. Burada da Châtelet velinimetini küçük düşürüp kişizadelere yaranmak maksadiyle aynı şeyi yaptığı için Balzac onu ayıplıyor.

İkisi de ihtiyatlı görünüyordu, çekingen halleri ve sükûtları etrafındakileri yıldırırdı, çok zeki adamlar sayılırlardı.

İki kilise adamının ardından madam de Chandour'la kocası geldiler, bu son derece acayip insanlar, tanımıyanlara hayal mahsulü gibi görünecektir. Kendini madam de Bargeton'un rakîbi yerine koyan Amélie'nin kocası, Stanislas diye çağrılan mösyö de Chandour, kırk beş yaşında hâlâ inceliğini muhafaza eden, yüzü bir kalbura benziyen, sabık bir gençti. Kravatını daima öylesine bağlardı ki biri sağ kulağı hizasında, öteki salibinin kırmızı kurdelâsına doğru eğilmiş olarak iki tehditkâr uc arz ederdi. Frakının sarkan etekleri şiddetle tersine dönüktü. Çok açık yeleğinin aralığından kabarık, kolalı, bir sürü kıymetli taşlarla süslü iğnelerle tutturulmuş bir gömlek görünüyordu. Nihayet bütün kıyafetinde onu karikatürlere pek benzeten öyle mübalâğalı bir hal vardı ki onu görünce yabancılar gülümsemekten kendilerini alamıyorlardı. Stanislas dizlerine yapışık pantolonunun dalgalı hatlarını takibederek, bacaklarını, çizmelerinin ucunda muhabbetle duran bakışlarla okşıyarak, yeleğindeki düğmeleri bir bir sayarak, bir nevi memnuniyetle durmadan tepeden tırnağa kendini süzerdi. Kendini böyle seyretmeyi bitirdikten sonra, gözleri bir ayna arar, saçlarının kıvrımları durup durmadığını merak ederdi; parmaklarından birini yeleğinin cebine koyarak, geriye doğru eğilip kurumlu bir tavır takınarak kendisini nasıl bulduklarını anlamak için memnun gözlerle kadınlara bakardı. Bu horoz gibi kabarmalar, yakışıklı geçindiği aristokrat

sosyetesinde ona yarıyordu. Çok kere, sözlerine XVIII. asırda âdet olduğu üzere açık saçık cinaslar katardı. Bu kötü konuşma tarzı kadınlar arasında az çok muvaffakıyet temin ediyor, onları güldürüyor. Mösyö du Châtelet onu endişelendirmeye başlamıştı. Gerçekten, o kibirli vergiler müdürünün kayıtsızlığından tecessüsleri uyanan, onu durgunluğundan çıkarmanın imkânsız olduğunu iddia edermiş gibi haller almasından huylanan ve bezgin sultan tavırlarından fitil alan kadınlar, madam de Bargeton'un Angoulême Byron'una âşık olmasından beri ona daha düşkün olmuşlardı. Amélie şişman, beyaz tenli, siyah saçlı, beceriksizce düzenbaz, yüksek sesle konuşan, yazın tüylerle, kışın çiçeklerle yüklü başını bir tavus kuyruğu gibi açan kısa boylu bir kadındı; iyi konuşurdu ama cümleleri gizli tuttuğu nefes darlığı yüzünden hep birer ıslık sesiyle sona ermekten geri kalmazdı. Astolphe diye çağrılan iri yarı, kanlı canlı bir adam olan ziraat cemiyeti başkanı mösyö de Saintot, Elisa'nın kısaltılması olarak Lili diye anılan ve kuru bir fujere pek benziyen karısının peşinde içeri girdi. İnsana şahsında çocukça bir şeyler aratan bu Lili adı, çok ciddî, son derece sofu, müşkülpesent ve mızıkçı bir oyuncu olan madam de Saintot'nun tavır ve haline pek aykırı düşüyordu. Astolphe birinci sınıf bir âlim sayılırdı. Cehline pâyân olmamasına rağmen gene de bir ziraat lûgatinde *şeker* ve *eau-de-vie*[1] maddelerini yazmaktan geri kalmamıştı. Bu iki eseri baştanbaşa gazete makaleleriyle bu iki mamul üzerine ya-

[1] Rakı kıvamında sert ispirtolu içki.

zılmış eski kitaplardan aşırdığı bilgilerle meydana getirmişti. Bütün vilâyet halkı, onu modern ziraat hakkında büyük bir eserle meşgul biliyordu. Her gün öğleye kadar çalışma odasına kapanmasına rağmen on iki senede iki sahife bile yazamamıştı. Biri yanına gelecek olsa onu kâğıtlar karalar, kaybolmuş bir notu arar veya kalemini açarken bulurdu; ama çalışma odasında kaldığı bütün zamanını boş şeylerle geçirirdi: uzun uzun gazete okur, çakısiyle şişe tıpalarını oyar, el altı kâğıdına acayip resimler çizer, mânası bugünün hâdiselerine tatbik edilebilecek bir cümleye raslamak ümidiyle Cicero'nun kitabını karıştırırdı; sonra akşamları konuşmayı, bir punduna getirip "Cicero'da öyle bir sahife var ki günümüzün hâdiseleri için yazılmış sanırsınız" diyebileceği bir mecraya sokardı. Bunun üzerine o pasajı ezberden okuyarak dinliyenleri hayrete düşürür, bunlar kendi aralarında "doğrusu Astolphe bir bilgi kumkumasıdır" derlerdi. Bu garip hâdise şehirde ağızdan ağza dolaşır ve mösyö de Saintot hakkında sitayişli inanışları takviye ederdi.

Bu çiftten sonra mösyö de Bartas geldi, Adrien adiyle çağırılan bu adam bariton aryalarını söylerdi ve musiki üzerine büyük iddiaları vardı. Onun kendini beğenmişliği de nota üstüne kurulmuştu: evvelâ şarkı söylerken kendi sesine hayran kalmış, sonra musikiden bahsetmeye koyulmuş, nihayet bundan başka bir şeyi gözü görmez olmuştu. Musiki sanatı onda bir nevi sabit fikir haline gelmişti. Ancak musikiden bahsederken coşar, suvarelerde ta şarkı söylenmesi rica edilinciye kadar üzülüp dururdu. Her-

hangi bir aryayı şöyle bir böğürdü mü keyfi yerine gelirdi: kurum satar, iltifatları dinlerken ökçeleri üstünde dikilir, tevazu gösterirdi: ama gene de takdir toplamak için kümeleri dolaşır, sonra artık söylenecek bir şey kalmayınca, aryasının güçlüğü hakkında bir münakaşaya girerek veya bestekârı methederek gene musiki bahsini açardı.

Sepya resim kahramanı, dostlarının odalarını gülünç resimlerle berbat eden ve vilâyetin bütün albümlerini kirleten mösyö Alexandre de Brébion, mösyö de Batras'ya refakat ediyordu. Birbirlerinin karılarının kollarına girmişlerdi. Çekiştirici rivayetlere bakılırsa bu değiş tokuş hakikate uygundu. İki kadın, Lolotte (madam Charlotte de Brébion ve Fifine (madam Josephine de Batras), bir boyun atkısı, bir süs, en zıt birkaç rengin birbirine uydurulması gibi şeylerle aynı derecede meşgul olur, Parisli görünmek hevesiyle yanıp tutuşurlarken evlerini yüzüstü bırakırlardı. Ucuza mal edilmiş elbiselere, kuklalar gibi sımsıkı sarılmış olan bu iki kadının, üzerlerinde göze batacak kadar acayip renklerken bir sergi taşımalarına karşılık, kocaları da, birer sanatkâr sıfatiyle, kendilerini onlara görülecek bir manzara veren bir kalenderliğe bırakıyorlardı. Buruşuk frakları onlara küçük tiyatrolarda düğüne davet edilmiş kibarları temsil eden birer figüran halini veriyordu.

Salona girenler arasında en nev'i şahsına münhasır olanlardan biri de Senonches kontu oldu. Aristokrat usulü ile Jacques diye çağrılan bu adam büyük bir av meraklısı, kibirli, kuru, yanık benizli, bir yabandomuzu kadar sevimli, bir Venedikli kadar

müvesvis, bir Afrikalı gibi kıskanç bir adamdı. Evin dostu olup Francis adiyle anılan mösyö de Hautoy'nın sıkıfıkı ahbabıydı.

Madam de Senonches (Zéphirine) uzun boylu ve güzel bir kadındı ama müşkülpesent sayılmasına sebebolan bir karaciğer bozukluğu neticesi şimdiden yüzü sivilcelerle kaplıydı. İnce beli, mütenasip vücudu yapmacık kokan fakat sevilen bir kadının daima tatmin edilen aşkını ve kaprislerini tasvir eden edalı ve baygın tavırlar takınmasına imkân veriyordu.

Francis, Angoulême'de, Zizine de denilen Zéphirine'in yanında yaşamak için Valencia konsolosluğunu ve diplomasi mesleğindeki ümitlerini terk etmiş hayli münevver bir adamdı. Eski konsolos eviyle meşgul olur, çocuklarının tahsiliyle uğraşır, onlara yabancı dilleri öğretir ve tam bir sadakatle mösyö ve madam de Senonches'un mallarını idare ederdi. Asiller Angoulême'i, memurlar Angoulême'i ve burjuvalar Angoulême'i bu üç nüfuslu çiftin arasındaki su sızmaz ahenge dair hayli dedikodu yapmıştı ama, zamanla, bu üçüzlü evliliğin esrarı o kadar nadir ve o kadar güzel görünmüştü ki, mösyö de Hautoy evlenmeye kalkışsa büyük bir ahlâksızlık yapmış sayılacaktı. Zaten madam de Senonches'un kendisine nedimelik eden matmazel de la Haye adındaki vaftiz kızına karşı gösterdiği aşırı bağlılıkta endişe verici sırlar bulunmasından şüpheler uyanmaya başlamıştı; tarihlerde bazı zahirî imkânsızlıklar bulunmasına rağmen, Françoise de la Haye'le Francis de Hautoy arasında şaşılacak benzerlikler buluyorlardı. Jacques uzaklarda avlanmaya gittiği zamanlar her-

kes ondan Francis hakkında haber sorardı, o da karısından önce gönüllü kâhyasının ufaktefek rahatsızlıklarını anlatırdı. Kıskanç bir adamın bu derece gaflet göstermesi o kadar garip görünüyordu ki en yakın dostları onu alaya almaktan hoşlanıyor ve sırrı bilmiyenlere eğlendirmek için işi anlatıyorlardı. Mösyö du Hautoy, nefsine gösterdiği ihtimamlar yapmacığa ve çocukluğa benziyen zarafet budalası bir çıtkırıldımdı. Öksürüğü, uykusu, hazmı ve yemeğiyle meşgul olurdu. Zéphirine her işine yarıyan bu adamı pek nazik sıhhatii geçinecek hale koymuştu. Onu sarıp sarmalar, başına takkeler giydirir, ilâçlara boğardı; onu bir süs köpeği gibi türlü lâpalarla beslerdi, şu veya bu yemeği yemesine mâni olurdu; ona yelekler, kravatlar, mendiller işlerdi; onu nihayet o kadar güzel şeyler giymeye alıştırmıştı ki adamı bir nevi japon mâbuduna çevirmişti. Aralarında su sızmazdı: Zizine her vesile ile Francis'ye bakar, Francis de fikirlerini Zizine'in gözlerinde okuyormuş gibi bakışlarını oradan ayırmazdı. Birlikte ayıplar, birlikte gülümserdiler. En basit sözü söylemek için bile aralarında danıştıklarını sanırdınız.

O civarın en zengin emlâk sahibi, herkesin haset ettiği adam, Marki de Pimental'le karısı — ki birlikte gelirleri kırk bin frank iradı bulur ve kışı Pariste geçirirlerdi — köyden araba ile geldiler, komşuları Rastignac baronuyla karısını ve baronesin halasiyle kızlarını da beraberlerinde getirmişlerdi, bu iki kız, terbiyeli, fakir fakat tabiî güzellikleri daha çok belirten sade bir şekilde giyinmiş, pek hoş kızlardı. Davetlilerin hiç şüphesiz en seçkinleri olan bu

insanlar, soğuk bir sessizlik ve kıskançlıkla dolu bir saygı ile karşılandılar, hele madam de Bargeton'un onları ne kadar itina ile karşıladığını gördükleri zaman hasetleri büsbütün arttı. Bu iki aile, taşrada, dedikoduların üstünde kalan, hiçbir sosyeteye karışmıyan, sessiz bir inziva içinde yaşıyan ve saygı verici bir vakar muhafaza eden sayısı az insanlardandı. Mösyö de Pimental'le mösyö de Rastignac unvanlariyle çağrılırlardı; karıları ve kızlarının Angoulême'in yüksek sosyetesiyle hiçbir samimiyetleri yoktu, taşranın görgüsüz insanlariyle düşüp kalkmaya tenezzül etmiyecek kadar saray asılzadeleriyle karabetleri vardı.

Vali ile general en son geldiler. O sabah ipekböcekleri hakkındaki muhtırasını David'e getirmiş olan köy kişizadesi beraberlerinde idi. Bu, herhalde, büyük emlâk sahibi bir nahiye belediye başkanı olmalıydı; fakat kılığı kıyafeti cemiyet hayatiyle hiçbir âşinalığı olmadığını belli ediyordu: suvare kıyafeti içinde rahat edemiyor, ellerini nereye koyacağını şaşırıyor, konuşurken muhatabının etrafında dönüp dolaşıyor, kendisine söz söylenirken oturup kalkıyor, bir ev işi görmeye hazırmış gibi görünüyordu; kâh tazimkâr, kâh endişeli, kâh ciddî haller alıyordu, bir lâtifeye gülmeyi hiç ihmal etmiyor, söylenenleri bir köle tavriyle dinliyordu, bazan da kendisiyle alay edildiğini sanarak dilini yutuyordu. O gece, birçok defalar, muhtırası bir türlü aklından çıkmadığından, ipekböceğinden bahse kalkıştı; fakat talihsiz mösyö de Severac bir seferinde mösyö de Batras'ya çattı ve bu adam ona musikiden söz açtı, bir seferinde de mösyö de Saintot ona Cicero'yu zikretti. Suvarenin

ortasına doğru, zavallı belediye başkanı en nihayet bir dul kadın ve kiziyle anlaşabildi; bu madam ve matmazel du Brossart bu sosyetenin alâkaya değer simalarındandılar. Kısacası: asîl oldukları kadar fakirdiler. Kıyafetlerinde, gizli bir sefaletten haber veren bir süslenme iddiası vardı. Madam du Brossart kızını her fırsatta ve pek beceriksizce methederdi; enine boyuna olan bu kızın iyi piyano çaldığı söylenirdi: annesi evlenecek bütün bekârların zevklerini uluorta ona yamardı, sevgili Camille'ini ev bark sahibi etmek arzusiyle, aynı gece içinde Camille'in hem garnizonların göçebe hayatına bayıldığı, hem de topraklarını işleten çiftlik sahiplerinin sakin hayatından hoşlandığını iddia etmişti. Herkesin acımaktan zevk duyduğu, hodbinlik yüzünden kendilerine alâka gösterilen ve cemiyetin bahtsızları teselli için söylemekten hoşlandığı cümlelerin boşluğunu denemiş insanların soğuk, tatlı sert vakarını taşıyorlardı. Mösyö de Severac elli dokuz yaşındaydı, dul ve çocuksuzdu; onun için böcekhaneleri hakkında verdiği izahatı ana kız sofuca bir hayranlıkla dinlediler.

Annesi:

— Kızını hayvanları çok sever, dedi. Bu hayvancıkların yaptıkları ipek de kadınları alâkadar ettiği için, ne olur, müsaade buyurun da bir gün kızımı Severac'a getireyim, ipek mahsulünün nasıl toplandığını görsün. Camille o kadar zekidir ki anlatacağınız şeyleri bir hamlede kavrıyacaktır. Bir gün uzaklıklar karesinin ters orantısını anlayıvermesin mi?

Lucien'in şiirini okumasından sonra, mösyö de Severac'la madam du Brossart arasındaki konuşmayı

bu cümle şatafatla sona erdirdi. Evin yabancısı olmıyan birkaç kişi topluluğa teklifsizce karışmıştılar, bunların arasında sıkılgan, sessiz, sandukalar gibi süslenmiş, bu edebî ziyafete davet edildiklerinden memnun iki üç kişi evlâdı da vardı ki bunların en cüretlisi matmazel de la Haye'la çok konuştu. Bütün kadınlar ciddî ciddî bir daire halinde dizilip oturdular, erkekler de onların arkasında ayakta durdular. Boyanmış yüzlü, aykırı kıyafetli bütün bu acayip insanların meclisi, Lucien'in nazarında pek büyüdü. Bütün bakışların üzerinde toplandığını görünce kalbi çarptı. Angoumois vilâyetinin en meşhur simalarını karşılarken en gösterişli reveranslarını ve en zarif hareketlerini esirgemiyen sevgilisinin bütün teşviklerine ve bütün cesaretine rağmen bu ilk imtihanı geçirmesi kolay olmadı. Önceden tahmin edilmesi güç olmıyan, fakat henüz kibar âleminin usullerine alışmamış bir genci ürkütecek bir hâdise, duyduğu sıkıntıyı büsbütün artırdı. Göz ve kulak kesilmiş olan Lucien, Louise, mösyö de Bargeton, piskopos ve ev hanımına yaranmak istiyen birkaç kişi ona mösyö de Rubempré diye hitabederlerken kendisini ürküten bu kalabalığın ekseriyetinin mösyö Chardon dediğini duyuyordu. Meraklıların mânalı mânalı bakışlarından sıkılıyor, dudakların kıpırdanışından burjuva adının telâffuz edildiğini seziyordu; çok kere nezaketsizliğe yaklaşan o taşra toksözlülüğü ile hakkında önceden verilen hükümleri tahmin ediyordu. Bu beklenmedik devamlı iğnelenmeler temkinini büsbütün bozdu. İçini kemiren azaptan kurtaracak bir durum takınabilmek üzere okumaya başlıyacağı anı sabırsızlıkla bekliyordu; fakat Jac-

ques madam de Pimental'e son avını anlatıyordu; Adrien, matmazel Laure de Rastignac'a, yeni doğan musiki yıldızından, Rossini'den bahsediyordu; bir gazetede gördüğü yeni bir pulluğun tarifini ezberlemiş olan Astolphe, barona bunu izah ediyordu. Lucien, zavallı şair, bilmiyordu ki bütün bu kafalar, madam de Bargeton istisna edilirse, şiiri anlıyamazlardı. Heyecandan mahrum olan bütün bu insanlar, ne türlü bir eğlence ile karşılaşacaklarının farkında olmadan koşup gelmişlerdi. Palyaçoların boruları, zilleri ve davulları gibi halkı çeken kelimeler vardır. Güzellik, şöhret, şiir kelimeleri herkesi büyüliyen bir füsun taşırlar.

Herkes geldikten, karısının sopasını taşlara vura vura gezen bir kilise bekçisi gibi yolladığı mösyö de Bargeton'un bin bir ihtariyle konuşmalar güç belâ kesildikten sonra, Lucien, madam de Bargeton'un yanındaki yuvarlak masaya büyük bir helecan içinde oturdu. Değişmiş bir sesle, dinliyenleri hayal kırılışına uğratmamak için meçhul bir şairin yeni bulunmuş şaheserlerini okuyacağını haber verdi. André de Chénier'nin şiirleri daha 1819 da neşredilmiş olmakla beraber Angoulême'de hiç kimse André de Chénier'den bahsedildiğini işitmemişti. Herkes, bu başlangıcı, şairin onurunu korumak ve dinleyiciler sıkıntılı bir vaziyete düşürmemek için madam de Bargeton tarafından bulunmuş bir hile saydılar. Lucien ilkönce *Hasta Genç*'i okudu, şiir sitayişli fısıltılarla karşılandı; sonra *Kör*'ü okudu ve bu anlayışsız insanlar şiiri uzun buldular. Bu okuyuş esnasında Lucien, ancak değerli sanatkârların veya coşkunluk ve yüksek bir zekâ saye-

sinde onların seviyesine erişenlerin anlıyabilecekleri bir cehennem azabı içinde kaldı. Sesle ifadelendirmek kadar anlaşılmak için de şiir kutsi bir dikkat ister. Okuyanla dinliyenler arasında sıkı bir birlik hâsıl olmalıdır, yoksa hislerin kalbden kalbe akması imkânsız olur. Ruhlar arasında bu beraberlik eksik kaldı mı şair, cehennemin homurtuları arasında ilâhi söylemeye kalkan bir meleğin vaziyetine düşer. Halbuki çok zeki insanlar, kendi ihtisasları olan sahada, salyongoz gibi çepeçevre her yanı birden gördüğü gibi, bir köpek kadar koku alır ve bir köstebek kadar iyi işitir; etraflarında her şeyi görür, sezer, duyarlar. Nasıl bir bitki hoşlandığı veya hoşlanmadığı bir yerde çabucak dirilir veya kurursa musikici ile şair de beğenildiklerini veya anlaşılmadıklarını o kadar çabuk anlayıverirler. Oraya sırf karılarının hatırı için gelmiş olan ve aralarında işlerinden bahseden adamların sözleri Lucien'in kulaklarında, o hususi akustik sebebinden çınlıyordu; gine müthiş esniyen çenelerin, dişleri kendisini küçümsiyen sevimli boşluğunu da görüyordu. Tufanda havada kalmış o güvercin, gözlerinin konabileceği müsait bir köşe ararken, bu toplantıdan müspet birtakım işleri birbirine danışmak için faydalanacaklarını düşünmüş olan insanların sabırsız gözleriyle karşılaşıyordu. Laure de Rastignac'la iki üç genç ve piskopos istisna edilirse bütün davetliler sıkılıyorlardı. Gerçekten, şiirden anlıyanlar, şairin mısralarına tohum halinde koymuş olduğu şeyi ruhlarında geliştirmeye çalışırlar; fakat bu buz gibi dinleyiciler, şairin ruhunu içmeğe çalışmak şöyle dursun, onu dinlemiyorlardı bile. Bu yüzden Lucien öyle bir ye'se kapıldı ki göm-

leğini soğuk bir ter ıslattı. Louise'e döndüğü zaman onun ateşli bir bakışından okumasını tamamlamak cesaretini aldı; fakat şair kalbi bin bir yara ile kanıyordu. Belki de birtakım hokkabazlıklar göreceğini bekliyen cılız Lili, yanındakine:

— Bunu sahiden eğlenceli buluyor musunuz, Fifine, dedi.

— Bana fikrimi sorma, şekerim, biri bir şey okudu mu hemen gözlerim kapanıverir.

Francis:

— Umarım ki Naïs geceleri bize sık sık şiir dinletmeye kalkmaz. Yemekten sonra bir şey okunduğunu dinliyecek oldum mu, sarf etmek zorunda kaldığım dikkat hazmımı güçleştirir.

Zephirine alçak sesle:

— Zavallı kuzucuğum, dedi, bir bardak şekerli su için.

Alexandre:

— Pek güzel inşadediyor, dedi, ama whist oynamayı tercih ederim.

Kelimenin İngilizce mânası dolayisiyle[1] nükteli sayılan bu cevap üzerine birkaç oyun meraklısı okuyanın dinlenmeye ihtiyacı olduğunu iddia ettiler. Bu vesile ile, bir iki çift yan odaya sıvıştılar. Louise'in, sevimli Laure de Rastignac'ın ve piskoposun yalvarmaları üzerine Lucien, *Iambe*'ların ihtilâl aleyhtarı coşkunluğu sayesinde dikkati uyandırdı, inşadın hararetinden şevke gelen birçokları, anlamadan alkışla-

[1] Bir oyun ismi olan whist, İngilizcede susmak, susturmak, sus gibi mânalara da gelir.

dılar. Sert içkiler nasıl kaba damakları tahrik ederse bu türlü insanlar da bağıra çağıra okumanın tesiri altında kalırlar. Dondurma yenmek için bir an ara verildiği sırada Zephirine, Francis'yi kitabı görmeye gönderdi ve yanındaki Amélie'ye okunan şiirlerin başılı olduklarını söyledi.

Amélie, âşikâr bir memnuniyetle:

— Pek tabiî, dedi, mösyö de Rubempré bir matbaacının yanında çalışıyor. Lolotte'a bakarak ilâve etti: Güzel bir kadının elbiselerini eliyle dikmesi gibi bir şey.

Kadınlar:

— Şiirlerini kendisi basmış, diye söyleştiler.

— O halde ne diye mösyö de Rubempré ismini taşıyor, diye Jacques sordu. Ekmeğini eliyle kazanmak zorunda kalan bir kişizade ismini bırakmalıdır.

— Zaten bıraktı, ama asaletsiz ismini bırakıp asîl olan annesinin adını aldı.

Astolphe:

— Madem'ki bu şiirler basılmış, kendimiz okuyabilirdik, dedi.

Bu budalaca söz meseleyi büsbütün karıştırdı, nihayet Sixte du Châtelet gelip bu cahil insanlara başlangıçta haber verilen şeyin bir gösteriş hareketi olmadığını, bu güzel şiirlerin gerçekten de ihtilâlci Marie-Joseph Chénier'nin kıralcı kardeşine ait olduğunu anlatmak tenezzülünde bulundu. Angoulême sosyetesi, bu yüksek şiirden duygulanan piskopos, madam de Rastignac ve iki kızı bir yana bırakılacak olursa, kendisiyle alay ettiklerini sanarak bu hileden alındı. Boğuk bir mırıltı yükseldi; fakat Lucien bu-

nu işitmedi. Bir iç melodinin hâsıl ettiği sarhoşlukla bu çirkin âlemden uzaklaşmış, yüzleri âdeta bir bulut arkasından görerek, o melodiyi tekrarlamaya çalışıyordu. İntihar üzerine o gamlı şiiri, ulvi bir hüzünle dolu o eski tarzdaki şiiri; nihayet içinden:

Tes vers sont doux, j'aime à les répéter[1].

mısraı geçen parçayı okudu. En sonra Néère isimli idylle'le bitirdi.

Bir eli, farkında olmadan kıvrımlarını bozduğu bukleleriinde, öteki eli aşağı sarkmış, gözleri dalgın, salonun ortasında yapayalnız, tatlı bir hulyaya dalmış olan madam de Bargeton, hayatında ilk defa kendine has o âleme göçmüş olduğunu hissediyordu. Umumi arzuyu ona bildirmeyi üzerine alan Amélie'nin sözleriyle kendine gelince ne kadar canı sıkıldığını bir tasavvur edin.

— Naïs, biz mösyö Chardon'un şiirlerini dinlemeye gelmiştik, siz bize basılmış şiirler dinletiyorsunuz. Bu parçalar çok güzel ama, bayanlar, vatan sevgisiyle, yerli malını tercih edecekler.

Astolphe, vergiler müdürüne döndü:

— Fransız dili şiire pek elverişli değil, öyle bulmuyor musunuz? Ben Cicero'nun nesrini bin kere daha şiirli buluyorum.

Du Châtelet:

— Hakiki Fransız şiiri, hafif şiir, şarkılardır, cevabını verdi.

Adrien:

---

1 Şiirlerin tatlı, onları tekrarlamak hoşuma gidiyor.

— Şarkılar dilimizin musikiye çok elverişli olduğunu gösterir, dedi.

Zéphirine:

— Naïs'i baştan çıkaran şiirleri öğrenmeyi pek isterdim; dedi. Ama Amélie'nin isteğini karşılayış tarzına bakılacak olursa, bize bir nümune göstermeye niyeti yok galiba.

Francis:

— Bunları okumasını temin etmek kendi hesabına bir borçtur, cevabını verdi; çünkü bu işte bütün mazereti bu adamcağızın dehasından ibarettir.

Amélie, mösyö du Châtelet'ye:

— Siz bir vakitler diplomatlık ettiniz, temin edin bu işi, dedi.

Baron:

— Pek kolay, dedi.

Bu türlü oyunlara alışkın olan eski emir kâtibi piskoposa gitti ve onu öne sürmeyi becerdi. Piskoposun ricası üzerine, Naïs, Lucien'den ezbere bildiği kendi şiirlerinden birini okumasını rica etmek zorunda kaldı. Bu müzakerede çabucak muvaffak oluşu barona Amélie'nin baygın bir tebessümünü kazandırdı.

Amélie, Lolotte'a:

— Muhakkak ki şu baron zeki adam, dedi.

Lolotte, Amélie'nin, elbiselerini kendileri diken kadınlar hakkındaki sözünü unutmamıştı. Gülümsiyerek ona:

— İmparatorluk baronlarını ne zamandan beri tanır oldunuz? cevabını verdi.

Lucien, liseyi yeni bitirmiş bütün gençlerin buldukları bir başlık altında sevgilisine ithaf ettiği bir şiirle onu tanrılaştırmaya çalışmıştı. Bütün hoşa gitmek arzusu ile özendiği, kalbindeki sevgisinin bütün coşkunluğu ile süslediği bu şiir ona Chénier'nin şiirleriyle boy ölçüşebilecek tek eser gibi göründü. Kibirlice bir eda ile madam de Bargeton'a bakarak: "O kadına" diye başladı. Sonra bu iddialı parçayı okumak için kurumlu bir tavır takındı, çünkü madam de Bargeon'un eteği ardında, şairlik onurunun rahatladığını hissetmişti. O anda, Naïs, sırrını kadınların gözünden saklıyamadı. Bu muhite zekâsının bütün üstünlüğü ile hükmetmeye alışık olmasına rağmen Lucien hesabına titremekten kendini alamadı. Temkinini kaybetti, bakışlariyle âdeta müsamaha diler gibiydi; sonra aşağıdaki kıtalar okundukça gözlerini yere eğmeye ve memnuniyetini saklamaya mecbur oldu.

A ELLE[1]

Du sein de ces torrents de gloire et de lumière,
Où, sur des sistres d'or, les anges attentifs,
Au pied de Jéhova redisent la prière,
De nos astres plaintifs;

---

[1] Tercümesi: Dikkatli meleklerin Yahova'nın ayakucunda, altın çalgılarla, dertli yıldızlarımızın duasını tekrarladıkları, o şan ve ışık çağlıyanlarının koynundan, ekseriya, kumral saçlı bir Kerrubî meleği, alnında durakalan Tanrının pırıltısını gizleyip, gü-

Souvent un chérubin à chevelure blonde,
Voilant l'éclat du Dieu sur son front arrêté,
Laisse au parvis des cieux son plumage argenté,
Et descend sur le monde.

Il a compris de Dieu le bienfaisant regard:
Du génie aux abois il endort la souffrance,
Jeune fille adorée, il berce le vieillard;
Dans les fleurs de l'enfance;

---

müşlü tüylerini gök cennetlerinde bırakarak yeryüzüne iner. Tanrının hayırhah bakışını anlamıştır: muztarip dehanın aclarını dindirir, bu tapılan genç kız, ihtiyarı, gençlik çiçeklerinin ninnisiyle avutur; kötü insanların gecikmiş nedametlerini kaydeder; endişeli anneye, rüyasında, um! der. Ve kalbi sevinçle dolu, sefalet çekenlerin iç çekişlerini sayar. Bu güzel habercilerden yalnız bir tanesi bizim aramızdadır; âşık olan yeryüzü onu yolundan çevirdi; ama o ağlıyor, mahzun ve tatlı bir bakışla baba ocağı gök kubbeyi seyrediyor. Asîl soyunun sırrını bana açan alnının parlak beyazlığı değildir, gözlerinin şimşeği değil, Tanrısal faziletinin velût harareti değildir. Gözleri kamaşan aşkım, o kadar ışıltılarla onun kutsi cevherine karışmaya gayret etti ama müthiş melâikenin üstündeki nüfuz edilmez zırhiyle karşılaştı. Aman, aman, göklere doğru tekrar uçan parlak İsrafili görmesine mâni olun! Yoksa akşamları söylenen o sihirli şarkısını çabucak öğrenecektir! O zaman, gecenin tüllerini yırtarak, bir şafak huzmesi gibi, kardeşçe bir uçuşla yıldızlara eriştiklerini görürsünüz; ve bir alâmet bekliyerek uyanık duran denizci, ışıklı ayaklarının geçişini, ebedî bir fener gibi gösterecektir.

Il inscrit des méchants les tardifs repentirs;
A la mère inquiète, il dit en rêve: Espère!
Et, le coeur plein de joie, il compte les soupirs
Qu'on donne à la misère.

De ces beaux messagers un seul est parmi nous,
Que la terre amoureuse arrête dans sa route;
Mais il pleure, et poursuit d'un regard triste et doux,
La paternelle voûte.

Ce n'est point de son front l'éclatant blancheur,
Qui m'a dit le secret de sa noble origine,
Ni l'éclair de ses yeux, ni la féconde ardeur,
De sa vertu divine.

Mais par tant de lueur mon amour ébloui,
A tenté de s'unir à sa sainte nature,
Et du terrible archange il a heurté sur lui,
L'impénetrable armure.

Ah! gardez, gardez bien de lui laisser revoir,
Le brillant séraphin qui vers les cieux revole;
Trop tôt il en saurait la magique parole,
Qui se chante la soir!

Vous les verriez alors, des nuits perçant les voiles,
Comme un point de l'aurore, atteindre les étoiles,
Par un vol fraternel.

Et le marin qui veille, attendant un présage,
De leurs pieds lumineux montrerait le passage,
Comme un phare éternel.

Amélie, mösyö du Châtelet'ye işveli bir nazarla bakarak:

— Bu tekerlemeden bir şey anladınız mı? dedi.

Hiçbir şeye şaşmamayı âdet edinmiş erbap rolüne sadık kalmak istiyen adam bir can sıkıntısı haliyle:

— Liseden mezun olduğumuz zaman hepimizin az çok karaladığımız cinsten bir manzume, dedi. Eskiden Ossian[1] tarzında sisli puslu mevzulara rağbet ederdik. Malvina'lardan, Fingal'lerden, hayal meyal görülen tayflardan, başları üstünde bir yıldızla mezarlarından çıkan cengâverlerden dem vururduk. Bugün, o mevzu bozuntularının yerini Yahova'lar, melekler, İsrafil'in tüyleri, muazzam, sonsuz, ıssızlık, zekâ gibi kelimelerle birlikte tekrar moda haline konan bütün o cennet malzemesi aldı. Göller, Tanrının sözleri, şin, ateşin, nine, tenine gibi nadir ve çok aranmış kafiyelerle süslenmiş bir Hıristiyan pantheism'i. Bir de cihet değiştirdik: şimali bırakıp doğuya döndük: ama gene zifirî karanlıktan kurtulamadık.

Zéphirine:

— Şiir karanlık olsa da ilân-ı aşk bana pek açık görünüyor, dedi.

Francis de atıldı:

— Melâikenin zırhları da hayli hafif bir muslin elbisedir.

Madam de Bargeton yüzünden şiiri pek hoş bulmak nezaket icabı olmasına rağmen, kendilerini me-

[1] Morven kıralı Fingal'in oğlu olup III. asırda İskoçyada yaşamış bir saz şairi. Macpherson, 1760 da onun adı altında onun şiirlerinden ilham alarak yazdığı bir eser neşretti ve çok beğenildi.

lek yerine koyacak bir şairleri olmayışına fena halde içerliyen kadınlar, buz gibi soğuk bir tavırla: *çok iyi, güzel, mükemmel* diye mırıldanarak canları sıkılmış gibi bir tavırla kalktılar.

Lolotte, sevgili Adrien'ine müstebit bir eda ile:

— Beni seviyorsanız, ne şaire, ne de meleğine iltifat etmiyeceksiniz, dedi; o da itaat etmek mecburiyetinde kaldı.

Zéphirine, Francis'ye:

— Olup olacağı bir sürü lâf, dedi, halbuki aşk, fiil halinde bir şiirdir.

Stanislas, okşayıcı bir bakışla kendi kendisini tepeden tırnağa süzerek:

— Tam düşündüğüm şeyi söylediniz, Zizine, dedi, ama ben bu kadar incelikle ifade edemezdim.

Amélie, du Châtelet'ye:

— Şu Naïs'in burnunu kırmak için bilmem neler feda etmezdim, dedi; sanki bizlerden fazla bir şeyi varmış gibi kendine melâike dedirtiyor, babası eczacı, annesi hastabakıcı, kızkardeşi işçi olan, kendisi de bir matbaacının yanında çalışan bir adamla bizi aşağılatıyor.

Jacques:

— Babası solucan düşürmek için peksimet sattığına göre oğluna da yedirse fena etmezdi[1].

Stanislas, en sinir tavırlarından birini takınarak:

— Ne olacak, babasının zanaatına devam ediyor, dedi, bize verdiği şey ilâç gibi geldi bana, ilâç ol-

[1] *Vers* kelimesi Fransızcada hem mısralar (şiir), hem de solucanlar mânasına geldiği için burada, konuşan, hoş bir kelime oyunu yapıyor.

duğuna göre, başka bir şeyi tercih ederim.

Bir an içinde, Lucien'i aristokratça bir nükteyle küçük düşürmek için hepsi elbirliği etmişlerdi. Sofu kadın, Lili, bir çılgınlık yapmak üzere olan Naïs'in gözünü açmanın zamanı olduğunu söyliyerek bu hareketleri sevap sayıyordu. Bütün bu zekâsı kıt insanların, bir dramın sonunu merak eder gibi bir alâka gösterdikleri ve mânası ertesi günü anlaşılacak bir hâdise telâkki ettikleri bu fesadı muvaffakıyetle idare etmeyi diplomat yani Francis üzerine aldı. Sevgilisinin gözü önünde hakaretli bir sözden kudurabilecek olan genç şairle düello etmeye hiç de hevesli olmıyan eski konsolos, Lucien'i, intikam alınması imkânsız mukaddes bir kılıçla yere sermek lâzım geldiğini anladı. Lucien'e şiir söyletmek icabettiği zaman becerikli du Châtelet'nin kendisine vermiş olduğu örneği taklidetti. Lucien'in şiirinden zat-ı akdeslerinin duymuş olduğu zevke sözde iştirak ediyormuş gibi görünerek, gelip piskoposla görüştü; sonra Lucien'in annesinin, oğluna bütün yazılarının mevzularını veren son derece mütevazı pek olgun bir kadın olduğunu söyliyerek onu aldattı. Ayrıca Lucien'in çok düşkün olduğu annesinin methini duymaktan pek memnun kaldığını da ilâve etti. Bir kere bu fikri piskoposa telkin ettikten sonra Francis, Monsenyör'e söyletmek istediği kırıcı söze imkân hazırlıyacak olan fırsatı tesadüfe havale etti. Francis ile piskopos, ortasında Lucien'in bulunduğu halkaya geldikleri zaman, kendisine yudum yudum zehir içiren insanların dikkati büsbütün arttı. Salonların entrikalarından hiç haberi olmıyan zavallı şair madam de

Bargeton'a bakıp kendisine sorulan acemice suallere acemice cevaplar vermekten geri kalmıyordu. Hazır bulunanlardan çoğunun isim ve sıfatlarını bilmiyor, kendisine utanç duyduğu birtakım saçma saçma lâflar söyliyen kadınlara ne söyliyeceğini bilemiyordu. Lolotte, Adrien, Astolphe, Lili, Fifine gibi adlar taşıyanların ona kâh mösyö Chardon, kâh mösyö de Rubempré dediklerini duydukça bu Angoumois ekâbirinden kendini binlerce fersah uzakta hissediyordu. Şaşkınlığı o dereceye vardı ki Lili'yi bir erkek ismi sanarak o kaba mösyö de Senonches'a mösyö Lili diye hitabetti. Nemrut herif "mösyö Lulu mü?" diye öyle bir tavırla Lucien'in sözünü kesti ki madam de Bargeton kulaklarına kadar kızardı.

Mösyö de Senonches, alçak sesle:

— İnsan bu oğlancağızı evine kabul edip bize takdim eder mi, bu ne gaflet! dedi.

Zéphirine, madam de Pimentel'e alçak sesle fakat işittirecek bir tarzda:

— Madam la Markiz, dedi, mösyö Chardon'la, mösyö de Cante-Croix arasında büyük bir benzerlik bulmuyor musunuz?

Madam de Pimentel gülümsiyerek:

— Fevkalâde benziyorlar, dedi.

Madam de Bargeton, markize:

— Şan ve şöhretin öyle bir büyüsü vardır ki itiraf edilebilir. Büyüklüğe âşık olan kadınlar olduğu gibi küçüklüğe bayılanlar da bulunur, dedi, bu sözü söylerken Francis'ye bakıyordu.

Zéphirine anlamadı, çünkü konsolosunu çok bü-

yük buluyordu; fakat markiz, bu söze gülerek Naïs'in tarafını tutmuş oldu.

Mösyö de Pimentel, mösyö Chardon dedikten sonra kendini tutup mösyö de Rubempré diye hitabederek Lucien'e dedi ki:

— Bahtiyarsınız, mösyö, herhalde hiç canınız sıkılmaz, değil mi?

Lolotte, bir marangoza "Bir kutuyu ne kadar zamanda yaparsınız?" der gibi bir eda ile sordu:

— Hızlı mı çalışırsınız?

Lucien, bu balyoz darbesi altında sersemlemişti; fakat madam de Bargeton'un gülümsiyerek şu cevabı verdiğini duyunca başını kaldırdı: "Şekerim, şiir, mösyö de Rubempré'nin dimağında, avlularımızdaki otlar gibi bitmez."

Piskopos, Lolotte'a:

— Madam, dedi, Tanrının böyle bir ışıkla aydınlattığı asîl dimağlara ne kadar saygı göstersek azdır. Evet, şiir kutsi şeydir. Şiir demek ıstırap demektir. O beğendiğiniz kıtalar nice sessiz gecelere mal olmuştur! Hemen daima bedbaht bir hayat yaşıyan ve Tanrının hiç şüphesiz cennette peygamberleri yanında yer ayırmış olduğu şairleri muhabbetle selâmlayın. Elini Lucien'in başına koyarak: bu genç bir şairdir, dedi, bu güzel alnın üzerinde kaderin izini görmüyor musunuz?

Bu kadar asîl bir tarzda müdafaa edildiğini gören Lucien, biraz sonra en ağır darbeyi muhterem papazdan yiyeceğini bilmiyerek, piskoposa tatlı bir bakışla baktı. Madam de Bargeton, kendisine düşman olan etrafındakilere öyle muzaffer bir göz attı ki ba-

kışları, rakîplerinin kalbine bir hançer gibi battı ve onları büsbütün çileden çıkardı.

Bu ahmak kafalara altın asâsını indirdiğini umarak:

— Ah, Monsenyör, dedi, bayağı insanlar sizin zekânızdan da, imanınızdan da mahrumdurlar. Neler çektiğimizden haberleri yoktur, nasıl çalıştığımızı kimseler bilmez. Bizim dillerin en nankörünün koynundan teşbihlerimizi çıkarmak için çektiğimiz zahmeti, maden ocağından altın çıkaran madenci bile çekmez. Şiirin gayesi, fikirleri herkesin görüp anlıyabileceği en münasip noktaya getirmekse, şair, hepsini birden tatmin edebilmek için insan zekâlarının her çeşidini durmadan göz önünde bulundurmak zorundadır; iki düşman kuvvet olan mantıkla hisleri en canlı renklerin altında saklamak mecburiyetindedir; bir kelime içinde bütün düşünce dünyasını hissetmesi, koca felsefe sistemlerini bir tasvirle hulâsa etmesi icabeder; nihayet, bu şiirler öyle tohumlardır ki çiçekleri, kalblerde şahsî hislerin kazdığı tarhlar üzerinde açacaktır. Her şeyi anlatabilmek için her şeyi duymuş olmak lâzım değil midir? Şiddetle duymak da ıstırap çekmek değil midir? Onun için şiirler, düşünce ve cemiyetin geniş diyarlarında meşakkatli yolculuklardan sonra meydana getirilebilir. Richardson'un *Clarisse*'i, Chénier'nin *Camille*'i, Tibulle'ün *Delie*'si, Ariosto'nun *Angelica*'sı, Dante'nin *Francesca*'sı, Molière'in *Alceste*'i, Beaumarchais'nin *Figaro*'su, Walter Scott'un *Rebecca*'sı, Cervantes'in *Don Quichotte'u* gibi hayatları hakikaten insanlarınkinden daha

gerçek hale gelen insanları kendilerine borçlu olduğumuz eserler ölmez eserler değil midir?

Du Châtelet:

— Ya siz bize ne yaratıyorsunuz? diye sordu.

— Bu çeşit tasavvurlardan bahsetmek insanın kendisine bir deha beratı vermesi demek olmaz mı? Zaten böyle muhtesem eserler uzun bir hayat tecrübesine, insanların ihtiraslariyle menfaatleri üzerinde derin tetkiklere ihtiyac gösterirler, ben de böyle bir iddiada bulunamam: (etrafındaki halkaya intikam alıcı bir göz atarak) ama başlıyorum, dedi. Dimağ, yaratacağı şeyi uzun zaman....

Mösyö du Hautoy sözünü keserek:

— Doğurmanız hayli zahmetli olacak, dedi.

Piskopos:

— Kıymetli anneniz size yardım edebilir, dedi.

Ustaca hazırlanmış olan bu söz, beklenen bu intikam bütün gözlerde bir sevinç parıltısı tutuşturdu. Bütün dudaklar da aristokratça bir memnuniyet tebessümü dolaştı, sonradan gülmeye başlıyan mösyö de Bargeton'un ahmaklığı bu memnuniyeti arttırdı.

Madam de Bargeton:

— Monsenyör, bu kadar ince bir ifade bizim seviyemizi aşar, bayanlar söylemek istediğiniz şeyi anlamadılar, dedi ve bu söz, gülüşmeleri keserek şaşkın bakışları onun üzerine çevirtti. Bütün ilhamını mukaddes kitaptan alan bir şairin hakiki annesi kilisedir. Mösyö de Rubempré bize *Patmos'da Saint-Jean'ı Baltazar'ın ziyafeti*'ni okuyun da Monsenyör, Roma'nın

hâlâ Vergilius'un *Magna Parens*'i[1] olduğunu anlasınlar.

Naïs'in söylediği iki Lâtince kelimeyi duyunca kadınlar bakışıp gülümsediler.

Hayatın ilk safhasında, en yaman cesaretlerin bile yıldığı anlar olur. Bu darbe Lucien'i ilkönce suyun dibine göndermişti; fakat ayağını yere vurup suyun üstüne çıktı ve bu muhite hâkim olmaya ahdetti. Sırtına bin bir ok saplanmış boğa gibi bütün gayretini toplayıp dikilmişti, *Pathmos'ta Saint Jean*'ı inşadederek Louise'in arzusunu yerine getirecekti; fakat oyun masalarının ekserisi oyuncularını çekmişti, bunlar, şiirden duymadıkları zevki bulmak için eski itiyatlarına dönüyorlardı. Hem kırılmış bunca onurun intikamını tamamlamak için, Lucien'le madam de Bargeton'un yanından uzaklaşarak yerli şiire o menfi küçümsemeyi de göstermek lâzım gelmişti. Herkes bir işle meşgul görünüyordu: Biri gidip vali ile bir nahiye yolundan söz açtı, bir başkası musiki yaparak gecenin eğlencelerine biraz değişiklik getirmekten bahsetti. Angoûlême'in yüksek sosyetesi, şiir hususunda bir fikir yürütemiyeceğini düşünerek, Lucien hakkında Rastignac'larla Pimentel'lerin kanaatini öğrenmeyi çok merak ediyorlardı, birçok kimseler gidip onların etrafını aldılar. Bu iki ailenin vilâyetteki yüksek itibar ve nüfuzu büyük hâdiseler karşısında daima kabul edilirdi; herkes onları kıskanır, aynı zamanda gözlerine girmeye de çalışırdı, çünkü herkes bir gün onların himayesine muhtaç olabileceğini hesaplıyordu.

[1] Büyük akrabası. Yani şairlerin kıymet verdikleri mevzu.

Jacques, arazisinde avlandığı Markize:

— Şairimizi ve şiirlerini nasıl buldunuz? dedi.

Markiz gülümsiyerek:

— Taşraya göre hiç de fena değil, dedi, hem bu kadar güzel bir şairin elinden fena bir şey çıkamaz.

Herkes hükmü pek yerinde buldu, ve Markizin kastettiğinden çok daha kötüye çekerek sözünü başkalarına tekrarlamaya gittiler. O sırada du Châtelet'yi mösyö de Bartas'ya refakat etmeye çağırdılar, de Bartas Figaro'nun büyük aryasını katletti. Bir kere musiki kapısı açıldıktan sonra imparatorluk zamanında Chateaubriand'ın yazdığı şövalyeliğe ait romansı Châtelet'nin okumasını da dinlemek icabetti. Sonra sevgili Camille'inin kabiliyetini mösyö de Severac'a göstermek istiyen madam du Brossart'ın ısrariyle küçük kızlar tarafından çalınan dört elli parçalara sıra geldi.

Şairinin herkes tarafından hor görülmesinden alınan madam de Bargeton, küçümsemeye küçümseme ile mukabele ederek, musiki faslının devamınca hususi odasına çekildi. Farkında olmıyarak yaptığı târizdeki derin alayı muavinin izahı üzerine anlıyan piskopos da hatasını tamir etmek için peşinden gitti. Şiirin cazibesine kapılmış olan matmazel de Rastignac, annesinin haberi olmadan odaya sokuldu. Naïs, Lucien'i de beraberinde götürdüğü peyke minderli kanapesine otururken, kimse görüp işitmeden onun kulağına eğildi:

— Sevgili meleğim, seni anlamadılar ama...

Şiirlerin tatlı, onları tekrarlamak boşuma gidiyor.

Bu iltifatla teselli bulan Lucien, bir an için acılarını unuttu.

Madam de Bargeton onun elini tutup sıkarak:

— Ucuza mal olan şan ve şöhret yoktur, dedi. Istırap çekin, çekin dostum, büyük adam olacaksınız, acılarınız kazanacağınız ebediyetin bedelidir. Bir mücadelenin güçlükleri ile uğraşmayı ne kadar isterdim. Allah sizi hareketsiz ve mücadelesiz bir hayattan korusun, böyle bir hayata kartal kanatları için kâfi saha yoktur. Istıraplarınıza gıpta ediyorum, çünkü siz, bari siz yaşıyorsunuz. Kuvvetinizi harcıyacaksınız, bir zafer umuyorsunuz. Mücadeleniz şerefli olacak. Büyük kabiliyetlerin hükmettikleri şahane sahaya eriştiğiniz zaman kaderin nasipsiz bıraktığı zekâları, manevî bir azotun basıncı altında mahvolan, yaşamanın ne demek olduklarını daima bildikleri halde yaşamadan ölen, keskin gözleri olduğu halde bir şey görmiyen, burunları hassas olduğu halde ancak kokmuş çiçekler koklıyabilmiş olan biçareleri hatırlayın. O zaman ormanın bir ucunda, sarmaşıkların, obur, sık nebatların boğduğu, güneş tarafından okşanmaden, çiçek açmadan kuruyup giden ağacı terennüm edin. Bu korkunç derecede hüzünlü bir şiir, son derece fantastik bir mevzu olmaz mı? Asyanın gökleri altında doğmuş bir genç kızın veya bir çöl kızının batının soğuk memleketlerinden birine götürülmesi, orada sevgili güneşine hasret çeke çeke, sebebini anlatamadığı azaplar içinde kıvranarak aşktan ve soğuktan ölmesini tasvir etmek, bu ne ulvî bir eser olur! Bu, birçok hayatların bir timsalini teşkil ederdi.

Piskopos:

— Bu suretle Tanrıyı hatırlıyan ruhu tasvir etmiş olurdunuz, bu şiir evvelce yazılmış olacak,

Ezgiler ezgisi'nde buna benzer bir parçayı zevkle hatırlıyorum.

Naïs, Lucien'in dehasına sâf bir inancı ifade ederek:

— Bu eseri yazmaya girişin, dedi.

Piskopos:

— Fransa büyük bir kutsî şiirden mahrumdur, dedi. İnanın sözüme! Şöhret ve servet din uğrunda çalışacak istidatlı adamın olacaktır.

Madam de Bargeton yapmacıklı bir eda ile:

— Bu esere girişecektir, Monsenyor, dedi. Bu şiirin şimdiden gözlerinde bir şafak ışığı gibi belirdiğini görmüyor musunuz?

Fifine:

— Naïs bizi istiskal ediyor, dedi. Ne yapıyor acaba?

Stanislas:

— Duymuyor musunuz? dedi. Başı sonu olmıyan büyük büyük lâflarına başlamış gene.

Gitmek için kızını almaya gelen madam de Rastignac'ın ardından Amélie, Fifine, Adrien ve Francis, odanın kapısında göründüler.

Hususî odanın mahremiyetini bozduklarına pek memnun olan iki kadın:

— Naïs, dediler, ne olur, bize bir şeyler çalsanıza.

Madam de Bargeton:

— Yavrum, dedi, mösyö de Rubempré, *Patbmos'ta Saint Jean* şiirini bize okuyacak, Kitab-ı Mukaddes havasiyle dolu nefis bir şiir.

Fifine hayrette kalarak:

— Kitab-ı Mukaddes! diye tekrarladı.

Amélie ile Fifine, bu sözü bir alay mevzuu gibi getirerek salona döndüler. Lucien, ezberinde olmadığını ileri sürerek özür diledi. Tekrar salona geldiği zaman en küçük bir alâka bile uyandırmadı. Herkes oynuyor veya konuşuyordu. Şair, bütün füsunundan sıyrılmıştı, emlâk sahipleri onda işlerine yarıyabilecek bir taraf görmüyor, iddialı kimseler de cahilliklerini meydana vurabilecek bir kuvvet gibi ondan korkuyorlardı; piskopos muavinine göre bu yeni Dante'nin Beatrice'si olan madam de Bargeton'u kıskanan kadınlar, ona soğuk bir küçümseme ile bakıyorlardı.

Lucien, Beaulieu setleri boyunca, Houmeau'ya inerken (çünkü hayatta öyle anlar olur ki insan, yürümek suretiyle kafasında kımıldıyan fikirleri işlemek için en uzun yolu tercih eder):

— Demek kibarlar muhiti buymuş! diye düşündü.

Fena karşılanmış ihtiraslı bir ruhun duyması tabii olan kudurganlık, onu ümitsizliğe düşürmek şöyle dursun kendisine taze bir kuvvet vermişti. Orada tutunabilecek kuvvette olmadan insiyaklarının sevkiyle yüksek bir muhite erişen bütün insanlar gibi kibar sosyetede kalabilmek için her fedakârlığı göze almaya ahdediyordu. Yolda, kalbine saplanan zehirli okları bir bir çıkarıyor, kendi kendine yüksek sesle konuşuyor, karşısına çıkmış olan budalaları tersliyordu; kendisine sormuş oldukları ahmakça suallere nükteli cevaplar buluyor ve böylece iş işten geçtikten sonra aklı başına gelişine kızıyordu.

Dağın eteğinde dolambaçlı bir şekilde uzayan ve Charente kıyılarını takibeden Bordeaux yoluna vardığı zaman, ayışığında, Ève'le David'in, ırmak kena-

rındaki fabrika yanında bir kiriş üstünde oturduklarını görür gibi oldu ve bir patikadan onlara doğru indi.

Lucien, o işkenceye girmek üzere madam de Bargeton'un evine koşarken, kızkardeşi sık çizgili pembe bezden bir elbise, dikişli hasır şapkasını, küçük bir ipekli şalı alıp giyinmişti; bu sade kıyafet ona süslü bir hal veriyordu, doğuştan gelen büyüklükleri en ehemmiyetsiz süslere ayrı bir değer katan bütün insanlarda olduğu gibi. O yüzden, ne zaman işçi elbisesini üstünden çıkaracak olsa David onun karşısında müthiş sıkılırdı. Matbaacı, kendinden bahsetmeye azmetmiş olmasına rağmen Houmeau'dan geçmek üzere Ève'e kolunu verdiği zaman söyliyecek hiçbir şey bulamadı. Tanrının azameti karşısında müminlerin duyduğu saygılı korkuyu, seven insanlar da sevgilileri karşısında duymaktan kendilerini alamazlar. İki sevgili, Charente'ın sol yakasına geçmek üzere sessizce Sainte-Anne köprüsüne doğru yürüdüler. Bu sükûtu sıkıntılı bulan Ève, köprünün ortasında ırmağı seyretmek üzere durdu. Irmak oradan, baruthanenin inşa edildiği yere kadar uzun bir su sathı teşkil eder, batan güneş o sırada suların üstüne ışıktan parıltılı bir yol sermişti.

Ève, bir konuşma mevzuu arıyarak:

— Ne güzel gece! dedi, hava hem ılık, hem serin, her taraf çiçek kokuyor; gök muhteşem.

David teşbih yoliyle sözü sevgisine getirmeye çalışarak:

— Her şey kalbe hitabediyor, dedi. Seven insanlar, bir manzaranın değişikliklerinde, havanın şeffaf-

lığında, toprağın kokularında gönüllerindeki şiiri bulmaktan sonsuz bir haz duyarlar. Tabiat onların namına konuşur.

Ève gülerek:

— Ama dillerini de çözer, dedi. Houmeau'dan geçerken hiç konuşmuyordunuz. Biliyor musunuz ki ne yapacağımı bilemiyordum...

David, safiyetle:

— Sizi o kadar güzel buluyordum ki ağzımı açamıyordum, cevabını verdi.

Ève:

— Demek şu anda daha az güzelim? diye sordu.

— Hayır ama, sizinle başbaşa gezinmekten o kadar mesudum ki...

Şaşkın bir halde durdu ve Azizeler yolunun indiği tepelere baktı.

— Bu gezintiden biraz zevk duyuyorsanız pek memnun olurum, çünkü benim için feda ettiğiniz suvareye bedel size hoş bir gece geçirtmek isterdim. Madam de Bargeton'a gitmeyi kabul etmemekle, Lucien'in o talebiyle kendisini kızdırmayı göze alması kadar âlicenap bir harekette bulunmuş oldunuz.

— Hayır, âlicenap değil, akıllıca bir hareket deyiniz. Mademki şu gökkubbe altında yapayalnızız, Charente'ı çerçeveliyen sazlarla çitlerden başka şahidimiz yok, Ève'ciğim, müsaade buyurun da Lucien'in bugünkü gidişinden duyduğum endişelerden bazılarını size açayım. Ona söylediğim sözlerden sonra, bu endişelerim size, umarım ki, dostluk duygusunun ilham ettiği kurultular gibi gelecektir. Siz ve annesi, onu, hal ve vaziyetinin üstünde tutmak için elinizden ge-

leni yaptınız; ama, ihtiraslarını kamçılamak suretiyle acaba onu, ihtiyatsızca, büyük ıstıraplara mahkûm etmiş olmadınız mı? Arasına karışmaktan zevk duyduğu o kibar muhitte nasıl tutunacak? Onu bilirim ben! Çalışmayı değil de yalnız hasadı sevecek tabiattadır. Sosyete vazifeleri bütün zamanını alacak, halbuki servet namına zekâlarından başka bir şeyleri olmıyanların tek sermayeleri zamandır; Lucien beğenilmekten hoşlanır, o muhit para yetiştiremiyeceği arzularını tahrik edecek, para sarf edecek fakat kazanmıyacak; sonra onu, kendini büyük görmeye alıştırdınız; fakat kibarlar muhiti herhangi bir kabiliyetini kabul etmek için parlak muvaffakıyetler elde etmesini bekliyecektir. Edebî muvaffakıyetlerse ancak yalnızlık içinde ve inatçı çalışmalarla elde edilir. Madam de Bargeton, eteği dibinde geçireceği bunca günler karşılığında ağabeyinize ne verecek? Lucien, ondan herhangi bir yardım kabul etmiyecek kadar mağrurdur, halbuki onun, iki bakımdan yıkıcı olan soyetesine devam edemiyecek kadar fakir olduğunu biliyoruz. Kendisine çalışma zevkini kaybettirdikten, onda lüks zevkini, kanaatkâr hayatımızı hor görmeyi, zevk ve safa sevgisini, şair ruhlu insanların sefahati olan tembellik meylini geliştirdikten sonra bu kadın ergeç onu terk edecek. Evet, bu asil kadının Lucien'le bir oyuncak gibi oynamasından korkuyorum: ya onu samimiyetle seviyor ve ona her şeyi unutturacak, yahut da sevmiyor ve onu bedbaht edecek, çünkü Lucien onun için deli oluyor.

Ève, Charente barajında durarak:

— Beni ürkütüyorsunuz, dedi. Fakat annem zahmetli işini görecek kuvveti buldukça ve ben sağ kaldıkça, çalışmamızın temin edeceği para Lucien'in masraflarına ihtimal yeter ve âtîbalinin başlıyacağı zamanı beklemesini mümkün kılar. Hiçbir zaman benim gayretim eksilmiyecek, çünkü sevilen bir insan uğrunda çalışmak düşüncesi (Ève bunları söylerken coşmuştu) çalışmanın bütün acılığını ve sıkıntılarını giderir. Eğer zahmet denilebilirse çektiğim zahmetlere kimin uğrunda katlandığımı düşünerek mesudoluyorum. Evet, hiç korkmayın, Lucien'in kibar âlemine devam etmesini temin edecek kadar para kazanacağız. Onun istikbali oradadır.

David:

— Felâketi de orada, diye atıldı. Dinleyin beni Ève'ciğim. Daha mahsulü eserlerin ağır ağır işlenmesi, büyük bir hazır servete veya fakir bir hayatın her şeye göz yuman kalenderliğine ihtiyaç gösterir. İnanın sözüme! Lucien, sefaletin mahrumiyetlerinden o kadar yılar, ziyafetlerin kokusunu, muvaffakiyetlerin dumanını o kadar derinden içine çekmiştir ki, gururu madam de Bargeton'un hususi odasında o kadar büyümüştür ki düşmektense her çareye başvurmaktan çekinmiyecektir ve çalışmanızın kazancı hiçbir zaman onun ihtiyaçlariyle mütenasip olmıyacaktır.

Ève, büyük bir yeis içinde:

— Demek hakiki bir dost değil mişsiniz! dedi, öyle olsaydı, böyle şevkımızı kırmazdınız.

David:

— Ève, Ève, diye cevap verdi, Lucien'in kardeşi olmak isterdim. Ancak siz bana bu sıfatı verebilirsiniz, o

sıfat ki fedakârlıklarınızı destekliyen kutsi sevgiyle, fakat hesaplı ve temkinli davranarak kendimi ona vakfetmek hakkını bana verecek ve onun da benden her şeyi kabul etmesini mümkün kılacak. Eve, sevgili yavrum, Lucien'i, çekinmeden faydalanabileceği bir servet sahibi edin. Bir kardeşin kesesi kendi kesesi demek değil midir? Lucien'in yeni vaziyeti dolayısiyle neler düşünmüş olduğumu bir bilseydiniz! Madam de Bargeton'un konağına devam etmek niyetindeyse zavallı çocuk benim başmürettibim olmamalı, Houmeau'da oturmamalı, siz işçi kalmamalısınız, anneniz işini bırakmalıdır. Karım olmaya razı olursanız bütün güçlükler halledilmiş olur: Avlunun dibinde sundurmanın üstünde ona bir daire yaptırıncıya kadar Lucien evimin ikinci katında oturabilir, belki de babam eve ikinci bir kat ilâvesine razı olur. Böylece ona kaygısız bir hayat, müstakil bir hayat hazırlamış olurduk. Lucien'e yardım etmek arzusu bana kendim için gösteremiyeceğim bir gayret verir; fakat kendimde bu bağlılığa salâhiyet görmeme müsaade edecek sizsiniz. Belki günün birinde Paris'e gider, ancak orada kendini gösterebilir, kabiliyetlerini takdir ettirip para kazanabilir. Paris'te hayat pahalıdır, onun orada yaşamasını temin için üçümüzün elbirliği fazla gelmez. Hem sizin de, annenizin de bir desteğe ihtiyacınız olmıyacak mı? Eve'ciğim, Lucien'in hatırı için benimle evlenin. Onun hayrı uğrunda ve sizi memnuedebilmek için göstereceğim gayretleri görerek sonraları belki beni seversiniz. İkimiz de zevkleri mütevazı insanlarız, çok şeye ihtiyacımız olmıyacak; Lucien'in saadeti bizim büyük gayemiz, ser-

vet, his, heyecan, nemiz varsa koyacağımız hazine de onun kalbi olacak!

Bu büyük aşkın kendini ne kadar küçülttüğünü görerek duygulanan Ève:

— Biz birbirimizin dengi değiliz, dedi. Siz zenginsiniz, ben fakirim. Böyle bir engele göz yummak için insanın çok sevmesi lâzım.

David büyük bir üzüntü içinde:

— Demek henüz beni kâfi derecede sevmiyorsunuz? dedi.

— Ama belki babanız mâni olur...

David:

— Yok, yok, dedi, eğer iş yalnız babamın rızasına kaldıysa karım oldunuz demektir. Ève, Ève'ciğim! şu anda omuzundaki hayat yükünü öyle hafiflettiniz ki; anlatamıyacağım, anlatmasını beceremiyeceğim bir sürü hislerle doluydu kalbim. Beni biraz olsun sevdiğinizi söyleyin sade, bütün düşüncelerimi size açmak için bana cesaret vermiş olacaksınız.

Ève:

— Vallahi, beni çok mahcup ediyorsunuz, dedi; ama mademki hislerimizi birbirimize açıyoruz, hayatımda hiçbir zaman sizden başka bir erkeği düşünmüş olmadığımı söyliyebilirim. Sizi bir kadının, ait olmaktan iftihar duyacağı bir erkek olarak gördüm, istikbalsiz biçare bir işçi kız olduğum için, kendi hesabıma bu kadar büyük bir saadeti ummaya cesaret edemedim.

David:

— Yeter, yeter, dedi ve yanına gelmiş oldukları barajın destek direği üstüne oturdu, çünkü bir müd-

Bu uzun ve zahmetli devirde yalnız sizin tatlı ve aziz arkadaşlığınız beni avutabilir, sizi ve Lucien'i zengin etmek arzusu bana sebat ve metanet verecek.

Êve, sözünü keserek dedi ki:

— Sizin, zavallı babacığım gibi, kendisine bakacak bir kadına ihtiyacı olan muhterilerden olduğunuzu tahmin etmiştim.

— Demek beni seviyorsunuz! Ah! Çekinmeden söyleyin bana bunu, ben ki isminizde aşkımın bir sembolünü gördüm. Êve (Havva) yeryüzünün tek kadınıydı, Âdem için maddeten, benim için mânen bu bir hakikatti. Aman Yarabbi! Beni seviyor musunuz?

Êve, hislerinin büyüklüğünü tasvir etmek istermiş gibi kelimeyi uzatarak:

— Evet, dedi.

— Ya! Öyleyse gelin şuraya oturalım, diyerek Êve'i bir kâğıthanenin çarklarının altında duran uzun bir direğe doğru götürdü. Bırakın da gecenin havasını teneffüs edeyim, kurbağaların sesini dinliyeyim, sular üstünde titreşen ayın ışıklarını hayranlıkla seyredeyim; her tarafında saadetimi yazılı gördüğüm ve ilk defa olarak sevgiyle aydınlanmış, sizin vücudunuzla güzelleşmiş bir halde, bütün ihtişamiyle karşıma çıkan bu tabiatı içime nakşedeyim. Êve, sevgilim! Kaderin bana bahşettiği katışıksız ilk saadet anı bu! Lucien'in benim kadar mesudolduğundan şüpheliyim.

Avuçlarında Êve'in elini nemli ve titrek hissedince David'in gözünden bir damla yaş süzülerek bu elin üstüne düştü.

Êve, nazlı bir sesle:

— O sırrı öğrenemez miyim? dedi.

detten beri hep aynı yerde çılgınlar gibi durmadan gidip geliyorlardı.

Êve, kadınların kendilerine ait bir insana karşı duydukları o pek sevimli endişeyi ilk defa olarak belirtti:

— Neniz var? dedi.

David:

— Sadece mesudum, dedi. İnsan önünde saadetle dolu bir hayat görünce zihni âdeta kamaşıyor, kalbi duracak gibi oluyor. Neden en mesudolan benim? diye bir hüzün ifadesiyle ilâve etti. Ama sebebini biliyorum.

Êve, David'e, izahat bekliyen işveli ve şüpheli bir nazarla baktı.

— Êve'ciğim, verdiğimden çok alıyorum da ondan. Onun için sizi daima beni sevdiğinizden fazla seveceğim, çünkü ben sizi sevmekte daha haklıyım: Siz bir melek'siniz, ben'se insanım.

Êve gülümsiyerek:

— Ben o kadar âlim değilim, dedi. Sizi seviyorum...

— Lucien kadar mı?

— Karınız olmayı kabul edecek kadar, size kendimi vakfedecek ve hayatta, başlangıçta biraz müşkül olacak hayatımızda size hiçbir sıkıntı vermemiye çalışacak kadar.

— Êve'ciğim, ilk gördüğüm günden beri sizi sevdiğimi fark ettiniz mi?

— Sevildiğini fark etmiyecek kadın var mıdır?

— Müsaade edin de sözde servetimin size duyurduğu vesveselerin ne kadar yersiz olduğunu ha-

ber vereyim. Ben fakirim, Ève'ciğim. Evet, babam, beni yoksul düşürmekten zevk aldı, göstereceğim çalışkanlığa bel bağladı, birçok velinimetler gibi davrandı. Bir gün zengin olursam ancak sizin sayenizde olacağım. Bu, seven bir adamın sözü değil, duşunen bir kafanın fikridir. Size kusurlarımı bildirmeliyim, servet kazanmak zorunda olan bir adam için pek büyük sayılacak kusurlarım vardır. Tabiatım, itiyatlarım, hoşuma giden şeyler beni ticaret ve alışveriş işlerine elverişsiz kılıyor. Halbuki ancak bir iş görmek suretiyle zengin olabiliriz. Bir altın madeni keşfetmek belki elimden gelir ama, iş onu işletmeye geldi mi son derece beceriksizimdir. Fakat ağabeyinizin hatırı için en küçük işlerle uğraşmaktan çekinmiyen, çok tutumlu olan, hakiki tüccarlara has sabırlı dikkate sahibolan siz, benim ektiğim hasadı toplıyacaksınız. Hayli zamandan beri kendimi ailenizin bir ferdi saydığım için vaziyetimiz diyeyim, beni o kadar düşündürüyor ki pek çok gecelerimi ve günlerimi bir servet fırsatı araştırmakla geçirdim. Kimya sahasındaki bilgilerimle ticaret hayatının ihtiyaçları üzerindeki müşahedelerim beni kârlı bir keşfin izi üstüne getirdi. Henüz size bu hususta bir şey söyliyemem, işin yavaş yürüyeceğini tahmin ediyorum. Belki daha birkaç sene sıkıntı çekeceğiz: fakat sonunda aradığım sınai usulü bulacağım, bunu arıyan yalnız ben değilim, eğer başkalarından evvel bulmak bana nasibolursa çok zengin olacağız. Lucien'e bu hususta bir şey açmadım, çünkü coşkun tabiatı işi bozardı, ümitlerimi hakikat haline koyar, lort gibi yaşamaya koyulur, belki de borca girerdi. Onun için bu sırrı açmayın.

— Buna hakkınız var, çünkü büyük bir ehemmiyet almaya namzet olan bu meseleyle babanız da meşgul olmuştu. Bakın anlatayım. İmparatorluğun yıkılması pamuk çamaşırların kullanılmasını çok artıracaktır[1], çünkü pamuk, ketene nazaran daha ucuzdur. Bugün kâğıt hâlâ keten ve kenevir paçavrasiyle yapılıyor; fakat bu maddeler pahalıdır ve pahalılığı Fransız matbaacılığının ister istemez alacağı geniş hareketi geciktiriyor. Paçavra istihsalini artırmaya imkân yoktur. Paçavra, kullanılmış çamaşırlardan meydana gelir, bir memleketin nüfusu ancak muayyen bir miktar paçavra verebilir. Bu miktar yalnız doğumun artmasiyle çoğalabilir. Bir memleketin nüfusunda hatırı sayılır bir değişikliğin vukua gelmesi için bir çeyrek asır geçmesi ve yaşayışta, ticarette veya ziraatte büyük inkılâplar olması lâzımdır. Kâğıtçılığın ihtiyaçları Fransa'nın paçavra istihsalinin iki misline, üç misline, çıkacak olursa, kâğıt fiyatlarının pahalılanmaması için, kâğıt imalâtında paçavradan başka bir şey kullanmak lâzımdır. Bu muhakeme, burada cereyan eden bir hâdiseye istinadediyor. Keten ve kenevir paçavrasiyle kâğıt imal edenlerin sonuncusu olan Angoulême kâğıthaneleri, pamuğun hamura gitgide artan bir nispette girdiğini görüyorlardı.

Bu hamur kelimesinin mânasını bilmiyen genç işçi kızın bir suali üzerine, David Séchard ona kâğıtçılık hakkında izahat verdi. Maddî varlığını matbaaya olduğu kadar kâğıda da borçlu olan bir eser-

[1] İmparatorluk zamanında İngilizlerin ablukası yüzünden yabancı memleketlerden pamuk gelemiyordu.

de bu izahat yersiz düşmese gerektir; fakat bu aşıkla sevgilisi arasındaki bu uzun istidradın hulâsa edilmesi daha doğru olur.

Harikulâdelikte, temel vazifesini gördüğü matbaacılıktan geri kalmıyan kâğıt, çok zamandan beri Çin'de mevcutken, gizli ticaret yollarından Küçük Asya'ya gelmiş; burada 750 senesi sıralarında, bazı rivayetlere göre, dövülüp hamur haline getirilen bir pamuk kâğıdı kullanılıyormuş, pahası pek yüksek olan parşömenin yerine başka bir şey koymak zarureti, *bombycien kâğıdını* (doğuda pamuk kâğıdına bu adı verirlerdi) taklidederek paçavra kâğıdını, bir rivayete göre 1170 te Bâle'de göçmen Rumlar, bir başka rivayete göre de 1301 de Padova'da Pax isminde bir İtalyan bulmuş. Böylece kâğıt yavaş yavaş ve nasıl olduğu bilinmeden tekemmül etti; ama şurası muhakkak ki daha VI. Charles devrinde Pariste oyun kâğıtlarının hamuru yapılıyordu. Ölümsüz Faust'lar, Coster'ler ve Guttemberg'ler *KİTAB'ı* ihtira ettikleri zaman o devrin birçok büyük sanatkârları gibi meçhul kalmış zanaatkârlar kâğıtçılığı matbaacılığın ihtiyaçlarına uygun bir hale koydular. Pek gürbüz ve pek sâf XV. asırda muhtelif ebaddaki kâğıt çeşitleriyle harflere verilen isimler, zamanın safiyetinin izlerini taşırlar. Meselâ Raisin, Jésus, Colombier, Pot kâğıdı, Écu, Coquille, Couronne adları, salkım, İsa'nın sureti, taç, écu, çörnlek, yani kâğıdın ortasına konulan filigranlar dolayısiyle verilmiştir, nasıl ki, Napoléon zamanında da, kâğıda kartal filigranı kondu ve Büyük-Kartal denilen kâğıt meydana geldi. Bunun gibi harflere Cicero, Saint-Augustin, Gros Canon adlarının

verilmesi de bu harflerin ilkönce dua kitaplarının, dinî eserlerin, Cicero'nun kitaplarının basılmasında kullanılması yüzünden olmuştur. *İtalik*, Venedik'te Alde'ler tarafından icadedildi: ismi de buradan gelir. Boyu hudutsuz olan mekanik kâğıdın icadından önce en büyük boylar Grand-Jésus ve Grand-Colombier idi; bu sonuncusu haritalarla resimlerden başka bir şeye kullanılmazdı. Çünkü matbaa kâğıtlarının boyları matbaa makinelerinin tablasının boyuna tâbiydi. David'in bunları anlattığı sırada, 1799 sıralarında Denis Robert d'Essonne'un bobin kâğıdını imal etmek üzere bir makine icadetmiş olmasına ve sonradan Didot-Saint-Léger'nin bu kâğıdı tekemmül ettirmeye çalışmasına rağmen Fransa'da bobin kâğıdı henüz bir hayal gibi görünüyordu. Ambroise Didot tarafından icadedilen vélin kâğıdı 1780 den sonra meydana çıkmıştır. Bu kısa tarihçe apaçık ispat eder ki sanayi ve zekânın bütün büyük başarıları, tıpkı tabiatın eserleri gibi, son derece büyük bir yavaşlıkla ve farkına varılmıyan taazzuvlarla husule gelmiştir. Bugünkü olgunluğuna erişmek için yazı ve hattâ belki dil, matbaacılık ve kâğıtçılık kadar uzun bocalamalar geçirmiştir.

Matbaacı sözünü bitirirken:

— Paçavracılar, bütün Avrupada paçavraları, eski çamaşırları toplarlar ve her çeşit dokumaların eskilerini satın alırlar. Çeşitlerine göre ayrılan bu paçavralar, kâğıthanelere mal satan toptancı paçavracıların depolarına yığılır. Bu ticaret hakkında bir fikir vermek için size şunu söyliyeyim ki, mamazel, Léorier de l'Isle'in daha 1776 da babanızı düşündüren

meselenin halline çalışmış olduğu Buges ve Langlé depolarının sahibi banker Cardon, 1814 te Proust isminde biriyle, on milyon livrelik, yani takriben dört milyon franklık bir hesapta iki milyon ağırlığında paçavra hatası bulunduğu iddiasiyle dâvalaşıyordu. Kâğıt fabrikası bu paçavraları yıkar ve beyaz bir hamur haline koyar, ve bu hamur, tıpkı bir ahçı kadının elekten geçirdiği salça gibi forma denilen ve içi, ortasında kâğıda adını veren fligranın bulunduğu madenî bir kumaşla kaplı bir demir çerçeveye dökülür. Kâğıdın boyu formanın büyüklüğüne tâbidir. Daha ben Didot'larda çalıştığım sıralarda bu mesele ile uğraşıyorlardı ve hâlâ da uğraşmaktadırlar. Çünkü babanızın bulmaya çalıştığı ileri usul bu zamanın en büyük zaruretlerinden biridir. Sebebi de şu: keten ve kenevirin dayanıklığı, pamuğa kıyaslanınca, bunları daha ucuza getirirse de, fakirler, daima ceplerinden muayyen bir miktar para çıkarmak gerektiğine göre, çok vermekterse az vermeyi tercih ederler ve bu *voe victis!* sebebinden büyük zararlara uğrarlar. Burjuva sınıfı da fakirden farksız hareket eder. Bu suretle keten çamaşır eksilmiştir. Nüfusun beşte dördünde ketenin yerini pamuğun almış olduğu İngilterede artık pamuk kâğıdından başka bir kâğıt yapılmaz olmuştur. Evvelâ çabuk yırtılmak gibi bir mahzuru olan bu kâğıt su içinde o kadar süratle erir ki, pamuk kâğıdından yapılmış bir kâğıt bir çeyrek saat suda kalsa hamur haline gelir, halbuki eski bir kâğıt iki saat kalsa gene mahvolmaz. Eski kitabı kurutursunuz, kâğıdı sararıp solmakla beraber yazılar gene okunur, eser, ziyan olmaz,

Öyle bir devre geliyoruz ki servetler eşitleşerek azaldığından herkes fakirleşecek; ucuz çamaşırlar ve ucuz kitaplar arıyacağız, nasıl ki büyük tabloları asacak yer bulamadıklarından küçükleri aranmaya başlanıyor. Gömlekler ve kitaplar dayanıksız olacak, işte bu kadar. Her tarafta mamullerin sağlamlığı azalıyor. Onun için halledilecek bu dâva edebiyat bakımından, ilim ve siyaset bakımlarından son derece ehemmiyetlidir. Bir gün benim çalıştığım odada Çin'de kâğıdın yapılmasında kullanılan maddeler hakkında hararetli bir münakaşa cereyan etti. Orada, kullanılan ham maddeler sayesinde, kâğıtçılık, daha başlangıçta, bizimkinde bulunmıyan bir mükemmelliğe erişmiştir. Hafifliği, inceliği yüzünden bizim kâğıtlardan pek üstün olan Çin kâğıdı o sıralarda, zihinleri çok meşgul ediyordu, çünkü bu kıymetli vasıflar Çin kâğıdının sağlamlığına engel teşkil etmiyordu. Sonra bütün inceliğine rağmen bu kâğıt hiç de şeffaf değildi. Çok okumuş bir musahhih (Pariste musahhihler arasında âlimlere rastlanır: Fourier ve Leroux şu anda Lachevardière müessesesinde musahhihtirler!); o sırada musahhih olan Saint-Simon kontu, münakaşa esnasında yanımıza geldi. Bize, Kempfer ve du Halde'in dediklerine göre Çinlilerin, bizim gibi tamamen nebati bir maddeden *broussonatia*'dan kâğıt yaptıklarını söyledi. Bir başka musahhih Çin kâğıdının başlıca hayvani bir maddeden, Çin'de pek bol olan ipekten yapıldığını iddia etti. Benim önümde bahse tutuştular. Didot'lar Institut'nün matbaacıları oldukları için, tabiatiyle münakaşa bu âlimler cemiyetinin âzalarına bildirildi. Ha-

kem tâyin edilen, imparatorluk matbaasının eski müdürü mösyö Marcel, iki musahhihi Arsenal kütüphanesi müdürü Abbé Grozier'ye havale etti. Abbé Grozier'nin verdiği hükümle her iki musahhih de bahsi kaybettiler. Çin kâğıdı ne ipekle, ne de *broussonatia* ile yapılıyormuş; hamuru, dövülen bambo elyafından hâsıl oluyormuş. Abbé Grozier'de bir Çin kitabı vardı; resimli olan, aynı zamanda teknik bilgilerden bahseden bu kitapta kâğıdın imalini bütün safhalariyle gösteren birçok resimler vardı, bize çok iyi resmedilmiş bir kâğıt imalâthanesinin köşesinde yığın halindeki bambu kamışlarını gösterdi. Lucien bana, babanızın, büyük adamlara has bir sezişle, çamaşır eskilerinin yerine son derece harcıâlem nebati bir maddeyi, Çinlilerin lifli kamışları kullanmaları kabilinden yerli mahsullerden birini koymayı düşündüğünü söyleyince, seleflerimin giriştikleri bütün tecrübeleri tasnif ettim ve nihayet bu meseleyi tetkika koyuldum. Bambo bir sazdır: tabiî ben de memleketimizin sazlarını düşündüm. Çinde el emeğinin bir kıymeti yoktur. Orada bir gündelik üç meteliğe gelir: onun için Çinliler, formadan çıkardıktan sonra kâğıtlarını, tabaka tabaka, kızdırılmış beyaz porselen taşların arasından geçirerek tazyik eder ve kâğıda, onu dünyanın en iyi kâğıdı haline koyan o parlaklığı, o sağlamlığı, hafifliği, o saten yumuşaklığını verirler. İşte Çinlilerin elle yaptıkları bu işi bir makineye gördürmek lâzım. Çinin, el emeğinin ucuzluğu sayesinde temin ettiği aşağı fiyatları makine vasıtasiyle elde etmek mümkündür. Ucuz fiyata Çin kâğıdı âyarında kâğıt yapmaya muvaffak olursak kitapların ka-

lınlığını yarıdan fazla azaltabiliriz. Bizim vélin kâğıtlarımızla iki yüz elli libre çeken ciltli bir Voltaire külliyatı, Çin kâğıdına basılırsa elli libre bile tutmıyacaktır. Bu da şüphesiz ki bir muvaffakıyet olacaktır. Eşyanın ve insanların küçülmesi meskenlere varıncıya kadar her sahaya yayıldığı bir devirde kütüphanelere ayrılabilecek yer meselesi gitgide halli güçleşen bir mesele olacaktır. Pariste büyük konaklar, büyük evler ergeç yıkılacaktır; yakında babalarımızın inşaatına elverişli servetler ortada kalmıyacak. Dayanıksız kitaplar imal etmek çağımız için ne büyük bir ayıptır! Daha on sene geçsin, Holânda kâğıdı, yani keten paçavrasından yapılan kâğıt tamamen imkânsız hale gelecektir. İşte âlicenap ağabeyiniz babanızın birtakım lifli nebatları kâğıt imalinde kullanmak hususundaki fikrini bana açtı, görüyorsunuz ki muvaffak olursam, bu muvaffakıyette sizin de... O esnada Lucien kızkardeşinin yanına geldi ve David'in cömertçe teklifini yarıda bıraktı.

— Bu geceyi güzel bulup bulmadığınızı bilmem ama, ben fena bir gece geçirdim, dedi.

Ève, ağabeysinin yüzündeki heyecanı fark ederek sordu:

— Ah, Lucien'ciğim, ne oldu?

Öfkeli şair, bu dost kalblere içini dolduran düşünceleri dökerek, üzüntülerini anlattı. Ève'le David, ses çıkarmadan Lucien'i dinlediler ve büyüklük kadar küçüklüğe de delâlet eden bu teessür çağlıyanından azap duydular.

Lucien sözünü bitirirken:

— Mösyö de Bargeton, herhalde yakında bir ha-

zımsızlığın alıp götüreceği bir ihtiyardır, işte o zaman ben o kibirli muhite hükmedeceğim, madam de Bargeton'la evleneceğim! Bu gece onun gözlerinde benim sevgimden aşağı kalmıyan bir aşk okudum. Evet, nasıl içimden yaralandığını hissetti; kederlerimi yatıştırdı; güzel ve zarif olduğu kadar âlicenap ve asîl bir kadın o! Hayır, sevgime asla ihanet etmiyecektir!

David, alçak sesle Ève'e:

— Ona rahat bir hayat temin etmenin zamanı değil midir? dedi.

Ève sessizce David'in kolunu sıktı, o da sevgilisinin düşüncesini anlıyarak tasarladığı projeleri hemen Lucien'e anlatmaya koyuldu. İki sevgili nasıl kendileriyle meşguldülerse, Lucien de tıpkı öyle yalnız kendini düşünüyordu, öyle ki mesut kararları için ondan rızasını almaya acele eden Ève'le David, madam de Bargeton'un âşığı, kızkardeşiyle David'in evleneceklerini öğrenince nasıl bir şaşkınlık geçirdiğini fark etmediler. Kendisi yüksek bir mevkie erişince kızkardeşini asîl bir kocaya vermeyi, bu suretle de ihtiraslarını kudretli bir ailenin alâkasiyle desteklemeyi aklından geçiren Lucien, bu evlenmeyi, kibarlar âlemindeki muvaffakıyetlerine yeni bir engel telâkki etti.

— Madam de Bargeton, madam de Rubempré olmaya razı olsa bile, hiçbir zaman David Séchard'ın yengesi olmak istemez! Bu cümle, Lucien'in kalbini bir kıskaç içine alan düşüncelerin açık ve sarih bir formülüdür. Louise'in hakkı var! İstikbalin adamlarını aileleri asla anlamıyorlar, diye acı acı düşündü.

Mösyö de Bargeton'un ölümü üzerine olmıyacak hayaller kurduğu bir sıraya raslamamış olsaydı bu evlenme haberi onu hiç şüphesiz ki sevince gark edecekti. Bugünkü halini düşünerek, güzel ve servetsiz bir genç kızın, Ève Chardon'un âkıbeti ne olabileceğini araştırarak, bu evlenmeye umulmadık bir saadet nazariyle bakacaktı. Fakat şimdi, gençlerin *eğer*lerin, *şayet*lerin sırtına binerek bütün engelleri aştıkları o altın masal âlemlerinden birinde yüzüyordu. Biraz evvel cemiyete hükmettiği hulyasını kurmuştu, şair bu kadar çabuk hakikatın koynuna düştüğü için üzülüyordu.

Ève'le David, Lucien'in, David'in gösterdiği büyük âlicenaplık karşısında duygulandığı için sustuğunu sanıyorlardı. Bu iki asil ruhlu insana göre, sessiz bir kabul hakiki bir dostluğa delâlet ederdi. Matbaacı tatlı ve muhabbetli bir belâgatle bu dört kişilik ailenin kavuşacağı saadeti tasvire başladı. Ève'in itiraz nidalarına rağmen, evin birinci katını bir âşığın lüksiyle döşeyip dayadı; sâf bir hüsnüniyetle Lucien için ikinci katı ve madam Chardon için sundurmanın üstünü inşa etti, madam Chardon'a karşı bir evlât bağlılığıyle itina göstermek istiyordu. Nihayet aileyi o kadar mesut ve kardeşini o kadar bağımsız tasvir etti ki, David'in sesi ve Ève'in okşamalariyle büyülenen Lucien, yolun gölgeliklerinde, sakin ve parlak Charente ırmağı boyunca, gecenin yıldızlı kubbesi altında ve ılık havası içinde yüksek sosyetenin alnına geçirmiş olduğu can yakıcı diken tacını unuttu. Mösyö de Rubempré nihayet David'i anlıyabildi. Değişken tabiatı çok geçmeden ona her zamanki

temiz, çalışkan ve burjuva hayatına döndürdü; bu hayatını daha güzelleşmiş ve kaygısız gördü. Aristokrat muhitin gürültüsü kulaklarından gitgide uzaklaştı. Nihayet Houmeau'nun taş döşeli sokaklarına gelince, ihtiraslı adam kardeşinin elini sıktı ve mesut sevgililerin hislerine iştirak etti.

David'e:

— Allah vere de baban bu evlenmeye güçlük çıkarmasa? dedi.

— Bana ne kadar az ehemmiyet verdiğini bilirsin! Adamcağız sade kendi için yaşar; ama yarın onu görmeye Marsac'a gideceğim, hiç olmazsa ihtiyacımız olan inşaatı yapması için kandırmalıyım.

David, kardeşle kızkardeşe madam Chardon'un evine kadar refakat etti ve gecikmeye hiç tahammülü olmıyan bir adam acelesiyle ondan kızını istedi. Annesi kızının elini alıp sevinçle David'in eline koydu ve cesaretlenen âşık, sözlüsü bulunan genç kızı alnından öptü, Ève de kızararak ona gülümsedi.

Annesi, Tanrının takdisini yalvarıyormuş gibi gözlerini göğe kaldırarak:

— Fakir insanlar böyle kız verir, dedi. Sonra, David'e döndü. Cesursunuz, yavrum, dedi, biz mahrumiyet içindeyiz ve yoksulluğumuzun sâri olmasından korkarım.

David, ciddî bir tavırla:

— Zengin ve mesudolacağız, dedi. Şimdiden siz artık hastabakıcılığı bırakacak, kızınız ve Lucien'le beraber gelip Angoulême'de oturacaksınız.

O zaman üç çocuk, şaşıran annelerine cazip projelerini anlatmaya başladılar, insanların daha ekme-

den bütün mahsulleri toplamaktan, bütün saadetleri tatmaktan hoşlandıkları o çılgınca aile sohbetlerinden birine giriştiler. David'i kapı dışarı etmeleri icabetti; bu gecenin bitmesine gönlü hiç razı olmıyacaktı. Lucien müstakbel enişteşini Porte-Palet'ye kadar geçirdiği zaman saat biri vuruyordu. Bu fevkalâde gidiş gelişlerden hayrete düşen zavallı Postel, pancurunun ardında ayakta bekliyordu; pencereyi açmıştı ve bu saatte Ève'in evinde ışık gördüğü için "Chardon'larda neler oluyor acaba?" diye düşünüyordu. Lucien'in geri döndüğünü görünce:

— Evlât, dedi, ne oldu size Allah aşkınıza? Bana bir ihtiyacınız var mı?

Şair:

— Hayır, efendim, cevabını verdi; ama dostumuz olduğunuz için size işin içyüzünü söyliyebilirim: annem kızkardeşimi David Séchard'a verdi.

Postel, maamafih Chardon'u istememiş olduğuna yanarak, cevap vermeden birdenbire pencereyi kapayıverdi.

David, Angoulême'e dönecek yerde Marsac yolunu tuttu. Gezine gezine babasının bağına gitti ve güneş doğarken eve bitişik bağına vardı. Âşık genç, bir badem ağacının altında, bir çitin üstünde yükselen ihtiyar Ayı'nın başını gördü.

David:

— Merhaba, baba, dedi.

— Vay, sen misin, oğlum. Hangi rüzgâr attı bu saatte seni bu yollara? Oğluna küçük bir kafesli kapıyı göstererek: şuradan gir, dedi. Bağ çubuklarımın hepsi çiçekte, bir kök bile donmadı! Bu sene arpent

başına yirmi fıçıdan fazla alacağım; amma ne de güzel gübreledim ya!

— Baba, size mühim bir meseleden bahsetmeye geldim.

— Ya! E nasıl bizim makineler bakalım! Herhalde ağırlığınca para kazanıyorsundur?

— Kazanacağım, baba, amma şimdilik daha zengin değilim.

— Burada bağı gübreliyorum diye herkes beni ayıplıyor. Burjuvalar, yani marki, kont, falanca filânca, şarabın kalitesini düşürdüğümü iddia ediyorlar. Tahsil neye yarıyor sanki? Aklımızı körletmekten başka. Dinle! Bu adamlar arpent başına yedi, bazan sekiz fıçı mahsul alırlar ve fıçısını altmış franktan satarlar ki, bereketli senelerde topu topu arpent başına dört yüz frank eder. Ben yirmi fıçı mahsul alırım ve otuz franktan satarım, yekûn altı yüz frank! Budala olan kim? Kalite! Kalite! Kaliteden bana ne? Markizlerin olsun kaliteleri! Kalite benim için paradır. Ne diyordun?

— Baba, evleniyorum, sizden şunu istemeye geldim ki...

— İstemiye mi? Neyi! Hiçbir şey, evlâdım. Evlenecekse evlen. Rızamı veriyorum; amma sana başka bir şey vermeye gelince, tek meteliğim yok. İşçi masrafları beni mahvetti! İki senedir işçi masrafı, vergi masrafı, türlü türlü masraflar, hükümet elimizde ne varsa alıyor, varımız yoğumuz hükümete gidiyor! İşte iki senedir zavallı bağcıların hali harap; bu sene mahsul fena olmıyacak, mendebur fıçılar şimdiden on bir franga düştü! Bütün kazandığımızı fıçıcı-

ya vereceğiz. Ne diye bağ bozumundan önce evlenmeye kalkarsın?..

— Baba, sizden sade rızanızı almaya geldim.

— Ha! O zaman iş değişir. Sormak gibi olmasın ama kiminle evleniyorsun?

— Matmazel Ève Chardon'u alıyorum.

— O da kim? Kimdir, neyin nesidir?

— Houmeau eczacısı rahmetli mösyö Chardon'un kızı.

— Houmeau'dan kız alıyorsun ha? Senin gibi bir burjuva! Angoulême'de de kiralın matbaacısı! İşte tahsil ve terbiyenin neticesi! Gelin de evlâtlarınızı liseye yazdırın.

İhtiyar bağcı oğluna nazlı bir eda ile yaklaşarak:

— Bu kız herhalde çok zengin olacak, öyle değil mi? Houmeau'dan kız aldığına göre herhalde çok parası olmalı! Öyleyse birikmiş kiralarımı ödersin. Biliyor musun ki oğlum iki sene üç aylık kira birikti, iki bin yedi yüz frank eder, fıçının parasını ödemek için tam zamanında imdadıma yetişecek. Oğlum olmasaydın senden faiz istemek hakkım olurdu; ne de olsa iş başka, dostluk başka; ama faizini sana bırakıyorum. Eh! Söyle bakalım, kaç para getiriyor?

— Annem size ne kadar getirdiyse o kadar.

İhtiyar bağcı: "Demek topu topu on bin frank!" diye bağıracaktı ama oğlundan annesinin hesabını gizlemiş olduğunu hatırladı ve bağırdı: "On parası yok!"

— Annemin serveti, zekâsı ve güzelliğiydi.

— Bunları pazara çıkar da kaç para getirdiğini bir gör! Allah müstahakını versin, babalar evlâtlarından hiç hayır görmiyecekler mi! David, ben evlendiğim zaman servet namına başımda bir kâğıt külâhla iki kolumdan başka bir şeyim yoktu, biçare bir Ayı idim; fakat sana *verdiğim* o güzel matbaaylа, işin ve bilgilerinle sen şehirden bir burjuva kızı, otuz kırk bin franklık serveti olan bir kadınla evlenmelisin. Vazgeç bu sevdadan, seni ben evlendireyim! Buradan bir fersah ötede otuz iki yaşında dul bir değirmenci kadın oturur, yüz bin franklık emlâki var; işte tam sana göre bir kısmet. Onun arazisini Marsac'la birleştirebilirsin, çünkü bitişiktir! Ah! Ne güzel bir arazimiz olurdu ve onu ne iyi idare ederdim! Baş işçisi Courtois ile evleneceği söyleniyor, sen ondan üstünsün! Ben değirmeni idare ederdim, o da Angoulême'de boy gösterirdi.

— Baba, ben söz verdim...

— David, ticarete senin hiç aklın ermiyor, bu gidişle iflâs edeceksin. Evet, bu Houmeau'lu kızla evlenecek olursan, seninle hesaplaşacağım, kiralarımı ödemen için seni mahkemeye vereceğim, çünkü sonunu iyi görmüyorum. Ah! Zavallı makinelerim! Makinelerim! Sizi yağlamak, bakmak ve işletmek için para lâzımdı size. Bu felâketten beni ancak iyi bir mahsul teselli edebilir.

— Baba, bana öyle geliyor ki bugüne kadar size bir sıkıntı vermedim...

Bağcı atıldı:

— Ama kiralarını da vermedin.

— Sizden evlenmeme rızanızdan başka evinizin ikinci katını yaptırmanızı ve sundurmanın üstünde bir daire inşa ettirmenizi de istemiye gelmiştim.

— Hava alırsın, meteliğim yok, pekâlâ biliyorsun. Hem paramı sokağa atmaya niyetim yok, bu inşaat ne getirir bana? Sabah sabah kalkmış benden bir kıralı iflâs ettirecek inşaat istiyorsun. İsmin David olsa da bende Süleyman'ın hazineleri yok. Ayol, deli misin sen? Oğlumu sütnine haline getirmişler.

Sözünü keserek David'e bir bağ çubuğunu gösterdi:

— İşte üzüm verecek bir çubuk. Babalarının ümitlerini boşa çıkarmıyan evlâtlar işte bunlar: gübresini verirsiniz, size para getirirler. Ben seni liseye koydum, seni âlim yapmak için dünyanın parasını sarf ettim, gidip Didot'ların yanında zanaat öğrendin; bütün bu alâyişlerin neticesi bana, bir metelik drahoması olmıyan Houmeau'lu bir kızı gelin getirmek! Tahsil etmemiş, gözümün önünde kalmış olsaydın, sözümden dışarı çıkmaz. Bugün, değirmeni hesaba katmadan yüz bin franklık serveti olan değirmenci kadınla evlenirdin. Demek aklımca bu güzel hareketinden dolayı mükâfat olarak sana saraylar yaptıracağım ha?... Sanki oturduğun evde iki yüz senedir sade domuzlar oturdu, Houmeau'lu kız orada yatamıyor, ise bak! Kıraliçe mi bu mübarek?

— Pekâlâ, baba, ikinci katı kendi hesabıma inşa ederim, oğul babayı zenginleştirmiş olur. Ne kadar acayip olsa da görülmemiş şey değildir.

— Nasıl, evlâdım, demek inşaat yapacak paran var da kiralarını ödemeye gelince yok, öyle mi?

Kurnaz tilki seni, babana hile yaparsın, demek!

Bu suretle ortaya atılan meselenin halli güç oldu, çünkü adamcağız oğlunu, babalık vazifesini yapıyormuş gibi görünürken bir yandan da bir şey vermemesini mümkün kılacak bir vaziyete soktuğuna pek memnundu. David, babasından evlenmesine sadece rıza göstermesinden, baba evinde lüzum göreceği bütün inşaatı yapmak müsaadesinden başka bir şey koparamadı. İhtiyar Ayı, bu muhafazakâr baba timsali, oğlundan kiralarını istememek ve onun belli etmek ihtiyatsızlığında bulunduğu birikmiş paralarını elinden almamak lûtfunda bulundu. David mahzun döndü: Bir felâket halinde babasının yardımına güvenemiyeceğini anlamıştı.

Piskoposun sözüyle madam de Bargeton'un cevabı bütün Angoulême'de çalkanıyordu. Olup bitenler en ufak teferruata varıncıya kadar öylesine değiştirilmiş, şişirilmiş, tellenip pullanmıştı ki şair günün kahramanı haline gelmişti. Bu dedikodu kasırgasının koptuğu yüksek sosyeteden burjuva muhitine de birkaç damla düşmüştü. Lucien, madam de Bargeton'a gitmek üzere Beaulieu'den geçerken birçok gençlerin kendisine nasıl hasetli bir dikkatle baktıklarını fark etti ve koltuklarını kabartan birkaç cümle işitti.

Lucien'in mektep arkadaşı olup noter kâtipliği eden, Lucien'in kendisine karşı hâmi tavrı takındığı Petit-Claud adında çirkin bir delikanlı:

— Ne mesut genç! diyordu.

Şiir okuma salonunda hazır bulunmuş olan bir kibar çocuğu:

— Evet, şüphesiz, yakışıklı genç, kabiliyetli de, üstelik madam de Bargeton onun için deli oluyor.

Louise'i yalnız bulacağı saati sabırsızlıkla beklemişti. Artık mukadderatına hükmeden bu kadına kızkardeşinin evlenmesini kabul ettirmek lâzımdı. Bir gün evvelki suvareden sonra Louise belki daha muhabbetli davranacaktı ve bu muhabbet bir saadet anına fırsat hazırlıyabilirdi. Yanılmamıştı: madam de Bargeton onu öyle bir hiş gösterişiyle karşıladı ki bu hal acemi âşığa sevgisinin hayli artmış olduğunu sandırdı. Louise güzelim sarı saçlarını, kollarını başını bir gün evvel o kadar ıstırap çekmiş olan şairin buselerine bıraktı!

— Okurken yüzünün aldığı mânayı bir görseydin, dedi.

O gece kanape üstünde Louise, bir taç geçirdiği alına önceden inciler dizen ter damlalarını beyaz eliyle silerken ona, dille bir okşama olan, sen diye hitaba başlamıştı.

— Güzel gözlerinde şimşekler çakıyordu! Dudaklarından kalbleri şairlerin ağzına bağlıyan altın zincirler çıktığını görüyordum. Bana Chénier'yi baştanbaşa okursun, sevgililerin şairi o. Artık ıstırap çekmiyeceksin, istemiyorum! Evet, sevgili meleğim, sana bir vâha hazırlıyacağım, orada zaman zaman çalışkan, yumuşak, gevşek, düşünceli şair hayatını yaşıyacaksın; fakat kazanacağınız zafer taçlarını bana borçlusunuz, bu benim için hisseme düşecek ıstırapların asîl tazminatı olacak. Zavallı yavrum, bu muhit senin gibi beni de kırıp geçirecek, o, paylaşamadığı bütün saadetlerin intikamını alır. Evet, beni

hep kıskanacaklar, dün farkında olmadınız mı? Bu kan emici sinekler, soktukları yerlerden fışkıracak kanı sömürmek için nasıl da koşup geldiler; ama ne mesudum! Yaşıyorum! Hayli zamandan beri kalbimin bütün telleri böyle ihtizaza gelmemişti!

Louise'in yanaklarından yaşlar aktı, Lucien onun elini tuttu ve cevap makamında uzun uzun öptü. Bu şairin gururunu annesi, kızkardeşi ve David'den sonra şimdi de bu kadın okşuyordu. Etrafında herkes üzerine çıkacağı muhayyel kaideyi durmadan yükseltmekle meşguldü. Dostlarının teşvikleri gibi düşmanlarının hinciyle de beslenen büyük emelleriyle, seraplarla dolu bir sahada yürüyordu. Genç muhayyileler bu türlü öğmelere ve düşüncelere o kadar çabuk kapılırlar. Yakışıklı, istikballi bir gence yaranmak için herkes o kadar gayret sarf eder ki böyle tesirlerden kurtulmak için insanın bir hayli soğuk ve acı ders görmesi icabeder.

— Güzel Louise'im, demek benim Beatrice'm olmayı kabul edeceksin, ama sevilmesine müsaade eden bir Beatrice?

Louise yere eğili güzel gözlerini kaldırdı ve bir melek gülümseyişiyle söylediklerini tekzibederek dedi ki: — Eğer buna lâyık olursanız... İlerde! Mesut değil misiniz? Yalnız kendine ait bir kalbe sahib olmak! Anlaşılacağından emin olarak her şeyi söyliyebilmek, saadet bu değil midir?

Lucien, isteği yerine getirilmemiş bir âşığın hafif somurtuşuyla:

— Evet, dedi.

Madam de Bargeton alay ederek:

— Çocuk! dedi. Sahi, bana söyliyecek bir şeyiniz yok mu? Geldiğin zaman pek düşünceli bir halin vardı, Lucien'im.

Lucien, sevgilisine, sıkılgan bir tavırla, David'in kızkardeşini, kızkardeşinin de David'i sevdiğini, evlenmelerinin kararlaştığını anlattı.

Louise:

— Zavallı Lucien, dedi, sanki evlenen kendisiymiş gibi azarlanmaktan, döğülmekten korkuyor! Bunda ne fenalık var? diyerek ellerini Lucien'in saçlarından geçirdi. Sen ailenin içinde bir istisnasın, ailenden bana ne? Babam hizmetçisiyle evlenecek olsa pek umurumda olur mu? Yavrucuğum, iki sevgilinin bütün aileleri kendilerinden ibarettir. Şu dünyada Lucien'den başka bir düşündüğüm var mı? Büyük adam ol, şan ve şöhret kazanmasını bil, işte bize lâzım olan!

Bu hodbince cevap, Lucien'i dünyanın en mesut insanı yaptı. Lucien'in dünyada yapayalnız olduklarını ona ispat için ileri sürdüğü çılgınca delilleri dinlediği sırada mösyö de Bargeton içeri girdi. Lucien kaşlarını çattı ve şaşırmış göründü; Louise ona bir işaret etti, onlarla yemeğe kalmasını ve oyuncularla mûtat ziyaretçiler gelinciye kadar kendisine André Chénier'den şiirler okumasını rica etti.

Mösyö de Bargeton:

— Yalnız onu değil, beni de memnun etmiş olacaksınız, yemekten sonra bir şey okunduğunu dinlemek pek hoşuma gider, dedi.

Mösyö de Bargeton tarafından hoş tutulan, Louise tarafından nazlatılan, hizmetçilerden efendi-

lerinin gözdelerine karşı gösterdikleri saygı ile muamele gören Lucien, intifa hakkı kendisine verilen bir servetin bütün faydalarını benimsiyerek Bargeton'lar konağında kaldı. Salon misafirlerle dolduğu zaman, mösyö de Bargeton'un ahmaklığı ile Louise'in aşkından o kadar kuvvet aldı ki mütehakkim bir tavır takındı; güzel sevgilisi de bu halini teşvik etti. Naïs'in etrafındakiler üzerinde kazanmış olduğu ve ona paylaştırmaktan hoşlandığı istibdadın tadını çıkardı.

Nihayet o gece bir kasaba kahramanı rolünü oynamaya gayret etti. Lucien'in bu yeni tavır ve hareketini görünce bazı kimseler, eski bir tâbirle, madam de Bargeton'la işi pişirmiş olduğuna hükmettiler. Mösyö du Châtelet ile gelmiş olan Amélie, kıskançlarla hasetçilerin toplandıkları bir köşede bu büyük felâketi teyidediyordu.

Châtelet:

— Asla ayak basamıyacağını sandığı bir muhitte bulunmaktan koltukları kabarmış bir gencin kibrinden Naïs'i mesul tutmayın, dedi. Görmüyor musunuz ki bu Chardon, kibar bir kadının nazik sözlerini bir sevgi alâmeti sayıyor, hakiki aşkın muhafaza ettiği sükûtu, güzelliği, gençliği, istidadı ile hak ettiği teveccühlü sözlerden ayırdetmesini henüz bilmiyor! Kadınlar bize telkin ettikleri bütün arzulardan mesul tutulacak olurlarsa pek acınacak bir vaziyete düşmüş olurlardı. Çocuğun âşık olduğuna şüphe yok, ama Naïse'e gelince...

Hain Amélie:

— Ah! Naïs mi, diye tekrarladı, Naïs bu sevgiden pek memnun. Onun yaşında bir kadına bir delikanlının aşkı pek cazip gelir! Onun yanında insan gençleşir, yeniden genç kız olur. Genç kızların çekingenliğini, tavırlarını benimser, gülünç olacağını düşünmez. Bir baksanıza? Bir eczacının oğlu, madam de Bargeton'un evinde, ev sahibi tavrı takınıyor.

Adrien şakrak bir sesle:

— Aşk bu türlü farkları tanımaz, dedi.

Ertesi günü Angoulême'in istisnasız bütün evlerinde, de Rubempré *lâkaplı* mösyö Chardon'la madam de Bargeton arasındaki samimiyetin derecesi konuşuluyordu.

Bütün kabahatleri ancak bir iki defa öpüşmekten ibaret olduğu halde, kibarlar muhiti onları en günahkâr saadetle itham ediyordu. Madam de Bargeton, saltanatının cezasını çekiyordu. Sosyetenin garipliklerı arasında, hükümlerindeki kaprisi ve müşkülpesentliğindeki çılgınlığı fark etmediniz mi? Öyle insanlar vardır ki onlar için her şey mübahtır. En olmıyacak şeyleri yapabilirler; ne yapsalar onlara yakışır, herkes onların hareketlerini mazur görmek için birbiriyle yarışır. Ama bazı kimselere karşı da sosyete inanılmaz bir sertlik gösterir: onlar doğru yoldan ayrılmamak zorundadırlar, asla yanılmıyacak, zaıf göstermiyecek, hattâ herhangi bir gaf yapmıyacaklardır; tapılan öyle heykellere benzerler ki kış bir parmaklarını düşürecek veya burunlarını kıracak olsa, hayranları onları derhal kaidelerinden indirirler; hiçbir insanca hareketlerine müsaade edilmez, daima ilâhî ve kusursuz kalmak mecburiyetindedirler. Ma-

dam de Bargeton'un Lucien'e tek bir bakışı Zizine'le Francis'nin on iki yıllık saadetlerine bedeldi. İki sevgilinin bir el sıkışmaları, üzerlerine Charente'ın bütün yıldırımlarını yağdıracaktı.

David, Paris'ten, gizlice biriktirdiği ufak bir para getirmişti, bunu evlenmesinin gerektirdiği masraflarla babasının evine ilâve edeceği ikinci katın inşası için saklıyordu. Bu evi büyütmek kendi hesabına çalışmak demek değil miydi? Er geç ev onun olacaktı, babası 78 yaşındaydı. Matbaacı, bu eski evin çatlak duvarlarına fazla yüklenmemek için Lucien'in dairesini direkler üstüne oturttu. Güzel Ève'in hayatını geçireceği birinci katı zarif bir şekilde süsleyip döşemekten zevk duydu. İki dost için bu, bir saadet ve neşe devresi oldu. Taşra hayatının cılız nispetlerinden usanmış ve beş franklık bir parayı muazzam bir meblâğ haline koyan bu sıkı tutumdan yorulmuş olmasına rağmen, Lucien sefaletin hesaplarıyla mahrumiyetlerine hiç şikâyet etmeden tahammül etti. Kasvetli melânkolisi, yerini ümidin sevinçli ifadesine bırakmıştı. Başının üstünde bir yıldızın parıldadığını görüyordu; zaman zaman hazımsızlığa uğrıyan ve öğle yemeğinin hazımsızlığını akşam yemeğinin geçireceği bir hastalık saymak gibi isabetli bir *mani*si olan mösyö de Bargeton'un mezarı üstünde saadetini bina ederek güzel bir ömür süreceğini hayal ediyordu.

Eylûlün başına doğru, Lucien artık başmürettip değildi, mösyö de Rubempré idi ve küçük Chardon'un Houmeau'da oturduğu o sefil çatı odasına nazaran mükellef bir dairede oturuyordu; artık Houmeau'lu değildi, yukarı Angoulême'de yaşıyor, haftada üç dört

defa akşam yemeğini madam de Bargeton'un evinde yiyordu. Piskopos kendisine dostluk gösterdiği için piskoposluğa girip çıkabiliyordu. Meşgul olduğu iş onu en yüksek şahsiyetler arasına çıkarıyordu. Sonra da günün birinde Fransa'nın meşhurları arasında yer alacaktı. Şüphesiz, güzel bir salonda, sevimli bir yatak odasında ve zevkle döşenmiş bir çalışma odasında gezinirken, annesiyle kızkardeşinin bin bir zahmetle kazandıkları ücretlerden her ay otuz frank çekmenin utancını avutabiliyordu; çünkü iki seneden beri üzerinde çalıştığı *IX. Charles'in Tirendazı* isimli tarihî romanla *Papatyalar* isimli bir şiir kitabının adını bütün edebiyat âlemine tanıtacağı, annesine, kızkardeşine, David'e karşı borçlarını ödemesini mümkün kılacak kadar para getireceği günün uzak olmadığını düşünüyordu. Kendini şimdiden yüksek mevkilerde görerek, istikbalde isminin ağızlarda dolaşmasına kulak vererek o fedakârlıkları bugün asîl bir emniyetle kabul ediyordu: sefaletine dudak büküyor, son mahrumiyetlerinin tadını çıkarıyordu. Ève'le David, kardeşlerinin saadetine kendi saadetlerinden fazla kıymet veriyordu. İşçilerin, birinci mobilyalarını, boyanmasını, duvar kâğıtlarını tamamlamak için istedikleri mühlet yüzünden evlenme gecikiyordu. Çünkü Lucien'in dairesi daha önce hazırlanmıştı. Lucien'i tanıyan biri bu fedakârlığa hayret etmezdi: öyle sevimli bir gençti ki! Öyle nazlı tavırları vardı ki! Sabırsızlığını ve arzularını o kadar zarafetle ifade etmesini bilirdi ki! Her zaman daha ağzını açmadan dâvasını kazanırdı o. Bu tehlikeli imtiyaz birçok gençleri kurtarsa bile daha çoğu-

nun başını yer. Güzel bir gençliğin telkin ettiği ihtimamlara alışmış olan, kibar muhitinin, kendisini duygulandırarak içinde bir his uyandıran dilenciye sadaka verir gibi hoşuna gidenlere gösterdiği hodbince himayeden koltukları kabaran bu koca oğlanlardan çoğu bu teveccühü istismar edecek yerde sade zevkini çıkarmakla yetinirler. İçtimai münasebetlerin mâna ve maksadı üzerinde yanılarak daima güleryüz gördüklerini sanırlar ama bu güleryüz aldatıcıdır; günün birinde, sosyete onları yaşlı aşifteler ve ihtiyar sefiller gibi bir salonun kapısında ve bir sokağın köşesinde bıraktığı zaman, çıplak, dımdızlak, değersiz ve parasız kalakalırlar. Zaten Ève de bu gecikmeyi istemişti, genç çifte lûzumu olan şeyleri tedarik ederken tutumlu davranmaya çalışıyordu. Kızkardeşinin çalıştığını gördükçe "Ah ne olurdu ben de dikiş bilseydim!" diyen bir kardeşten iki sevgili neyi esirgiyebilirdi. Hem ciddî ve basiretli David bu fedakârlığa ortaklık etmişti. Bununla beraber, Lucien'in madam de Bargeton'un evinde kazandığı muvaffakıyetten sonra Lucien'de vukua gelen değişiklikten ürkmüştü; burjuva hayatını hakîr görmesinden korkuyordu. Kayın biraderini tecrübe için David'in arasıra onu sakin aile saadetleri ile yüksek sosyetenin eğlencelerinden birini tercih etmek mevkiinde bıraktığı olmuştu, Lucien'in bu koltuk kabartıcı zevkleri kendileri uğrunda feda ettiğini görünce "Onu hiçbir zaman baştan çıkaramıyacaklar!" diye haykırmıştı. Çok kereler üç arkadaşla madam Chardon, taşra hayatına has eğlence âlemleri tertîbettiler: Angoulême civarında ve Charente boyundaki korularda dolaşı-

yorlardı; David'in çırağının kararlaşmış bir saatte muayyen bir yere getirdiği nevalelerle çimenler üstünde karın doyuruyor, sonra, üç frank bile harcamadan, geceleyin, biraz yorgun bir halde dönüyorlardı. Sayılı günlerde, *restaurât* adını taşıyan ve Paris meyhanesi ile taşra meyhanesi arası bir nevi kır lokantası olan yerlerde yemek yedikleri zaman masraflarını beş franka kadar çıkarıyorlardı ve bu parayı David ile Chardon aralarında paylaşıyorlardı. Lucien, bu kır gezintilerinde, madam de Bargeton'un evinde duyduğu zevkleri ve mükellef kibar sofralarını unuttuğu için, David kendisine son derece minnettar oluyordu. O zaman Angoulême'in büyük adamını her biri ayrı ayrı kutlamak istiyordu.

İşte bu şartlar içinde, müstakbel evlilerin hemen hiçbir eksiği kalmadığı bir anda, David'in, gelinini beğenip evin düzelmesinin gerektirdiği muazzam masraflara iştirak edeceğini umarak babasını nikâha davet etmek üzere Marsac'a gittiği sırada, bir kasabada her şeyi altüst eden hâdiselerden biri oldu. Du Châtelet, Lucien'le Louise için ihtiras ve cimrilikle karışık inatçı bir kinle, rezalet çıkarmak üzere fırsat kollıyan ve mahrem hayatlarına burnunu sokan bir hafiye idi. Sixte, madam de Bargeton'u, Lucien'le rabıtasını apaçık ortaya koyarak kendi kendini mahvedecek bir mevkie düşürmek istiyordu. Madam de Bargeton'un mütevazı bir sırdaşı rolünü oynuyordu, fakat Minage sokağında Lucien'i takdir etse bile başka her yerde yerin dibine batırıyordu. Lucien, ihtiyar perestişkârından artık sakınmıyan Naïs'in evine yavaş yavaş her istediği saatte girip çıkmak hakkını kazan-

mıştı. Fakat iki sevgili hakkında tahminlerinde fazla ileri gitmişti, halbuki sevgileri, Louise'in ve Lucien'in buna pek esef etmelerine rağmen plâtonik kalıyordu. Gerçekten öyle sevdalar vardır ki başlangıç noktaları hatalıdır veya isterseniz isabetlidir diyelim. İki insan his mücadelelerine girişir, harekete geçecek yerde söz söyler, ve bir kuşatmaya girişecek yerde meydanda savaşırlar. Böyleleri, çok kere, arzularını boşuboşuna yoratak, kendi kendilerinden bezginlik duyarlar. O zaman iki sevgili, düşünmek, birbirleri hakkında hüküm vermek için kendilerine vakit bırakırlar. Çok kere, bayrak açarak, şatafatla, her şeyi kırıp geçirecek bir kuvvetle savaşa girişen ihtiraslar sonunda, zafersiz, süngüsü düşük, boşuna kopardıkları gürültülerin utancı içinde tin tin yerlerine dönerler. Bu mukadder âkıbetlerin sebebi bazan gençliğin sıkılganlığı ve sevda işlerinde acemi olan kadınların savsaklamalarıdır, çünkü bu şekilde karşılıklı aldatmalar, ne filiyatın erbabı olan çapkınların, ne de sevda entrikalarına alışmış hoppa kadınların başına gelir.

Zaten taşra hayatı da aşkın tatmin edilmesine pek aykırıdır ve sevdanın hissî mücadelelerini kolaylaştırır; ama bunca sevgilileri birbirine bağlıyan muhabbet işlerine karşı çıkardığı engeller de ateşli ruhları tehlikeli aşırılıklara sevk eder. Bu hayat o kadar sıkı bir hafiyelik esasına dayanır, iç hayatı o kadar şeffaf kılar, fazilete zarar vermeden teselli eden mahremiyeti öyle şiddetle reddeder, en temiz münasebetler orada o kadar mânasız yere suçlandırılır ki, birçok kadınlar bütün masumiyetlerine rağmen lekelenir. Hal böyle olunca, içlerinden bazıları bütün

acılarını çektikleri bir günahın saadetlerinden kendilerini mahrum ettiklerine içerlerler. Uzun gizli mücadeleleri sona erdiren aşikâr vakıaları tenkid eden veya ayıplıyan cemiyet, işin bu neticeye varmasında kendisinin de dahli olduğunu düşünmez; fakat sebepsiz yere iftiraya uğramış bazı kadınların çıkardıkları sözde rezaletlere karşı söylemediğini bırakmıyan birtakım kimseler, onları ihtiraslarını meydana vurmaya sevk eden sebepleri asla düşünmemişlerdir. Madam de Bargeton da, ancak haksız yere itham edildikten sonra düşmüş olan birçok kadınların o garip vaziyetinde kalacaktı.

Aşkın başlangıcında, engeller tecrübesiz insanların gözünü korkutur; iki sevgilinin karşılaştıkları engellere Liliput'luların Gulliver'i bağladıkları bağlara pek benziyordu. Bunlar sudan fakat pek çok tekrarlandığı için her türlü hareketi imkânsız kılan ve en şiddetli arzuları sindiren şeylerdi; meselâ, madam de Bargeton her zaman herkesi evine kabule mecburdu. Lucien'in geldiği saatlerde kapısını başkalarına kapıyacak olsa, söylemedik lâf bırakmazlardı, Lucien'le birlikte kaçmış olsa daha fazlasını yapamazdı. Doğrusu, onu, şairin çok alıştığı için pek benimsediği o küçük odada kabul ediyordu; fakat kapılar kasten açık bırakılıyordu. Fazilete aykırı hiçbir şey olmuyordu. Mösyö de Bargeton, karısının Lucien'le başbaşa kalmak istiyeceğini aklına bile getirmeden evinde bir sinek gibi dolaşıp duruyordu. Ondan başka bir engel bulunmasa Louise pekâlâ kocasını bir yere gönderebilir veya bir işle meşgul edebilirdi; fakat ziyaretlerden bir türlü baş alamıyordu, hem uya-

nan merak ölçüsünde ziyaretler de artmıştı. Taşralar muzip huyludurlar, yeni doğan sevgilere rahat vermemekten hoşlanırlar. Hizmetçiler, eskiden edinmiş oldukları ve saklanacak bir şeyi olmadığı için hanımlarının ses çıkarmadığı bir alışkanlıkla çağırılmadan ve geldiklerini haber vermeden girip çıkarlardı. Evinin iç düzenini değiştirmeye kalkışmak bütün Angoulême halkının şüphelendiği aşkını itiraf etmek demek olmıyacak mıydı? Madam de Bargeton kapısından dışarı ayağını atacak olsa bütün kasaba halkı öğrenirdi. Lucien'le başbaşa şehir dışında dolaşmaksa bir felâket olurdu: onunla evine kapanması ehvenişerdi. Lucien, gece yarısından sonra, madam de Bargeton'la yalnız kalacak olsa ertesi gün tefe koyarlardı. Böylece, içeride de, dışarda da, madam de Bargeton daima herkesin gözü önünde yaşıyordu. Bu tafsilât bütün taşra hayatını tasvir eder: orada itiraf edilmiyen günahlar işlenemez.

Tecrübe sahibi olmadan kendilerini bir sevdaya kaptıran bütün kadınlar gibi, vaziyetinin güçlüklerini bir bir fark ediyordu; bunlardan ürküyordu. O zaman korkusu iki sevdalının başbaşa kaldıkları en güzel saatleri dolduran o âşıkane konuşmalar üzerinde tesirini gösteriyordu. Ustalıklı bir vesile ile kırlara çekilen birçok kadınların yaptıkları gibi gidecek bir çiftliği yoktu madam de Bargeton'un. Böyle herkesin içinde yaşamaktan bıkan, tatlı zevklerinden ziyade acı bir boyunduruğu olan bu istibdattan usanç getiren Louise, Escarbas'yı düşünüyor ve babasını görmek için oraya gitmeyi tasarlıyordu.

Châtelet onların bu kadar mâsum olduklarına inanmıyordu. Lucien'in madam de Bargeton'un evine geldiği saatleri kolluyor ve az sonra civarın en boşboğaz adamı olan mösyö de Chandour'u beraberine alarak oraya gidiyordu. Bu kadar inatla tesadüfü kollıyarak bir baskın yapmak ümidiyle eve girerken hep Chandour'u öne sürerdi. Oynatmak istediği dramın bütün aktörlerini idare etmek üzere tarafsız kalmak istediği için rolü ve plânının muvaffakıyeti daha güçtü. O yüzden koltukladığı Lucien'le basiretten mahrum olmıyan madam de Bargeton'u gafil avlamak için, vaziyet icabı kıskanç Amélie'ye alâka gösteriyordu. Louis'le Lucien'i daha iyi gözetlemek için, birkaç günden beri mösyö de Chandour'la kendi arasında iki sevgili hakkında bir münakaşa çıkarmaya muvaffak olmuştu. Du Châtelet madam de Bargeton'un Lucien'le alay ettiğini, bir eczacının oğluna tenezzül etmiyecek kadar mağrur ve asîl olduğunu iddia ediyordu. Böyle inanmaz gibi görünüşü çizdiği plâna uygun düşüyordu, çünkü kendini madam de Bargeton'un müdafii gibi göstermek istiyordu. Stanislas ise Lucien'in, ümitleri boşa çıkmış bir âşık olmadığını ileri sürüyordu. Amélie de işin içyüzünü öğrenmek istediğini söyliyerek münakaşayı kızıştırıyordu. Her biri kendine göre deliller gösteriyordu. Du Châtelet ile Stanislas mükemmel müşahedelerle görüşlerini haklı çıkarmaya çalışarak hararetli hararetli konuşurlarken, çok kere, kasabalarda âdet olduğu üzere, Chandour'ların samimî bir ahbabı çıkageliyordu. İki taraftan her birinin yanındakine "Siz ne buyurursunuz?" diye sorarak taraftar araması tabiî

mümkün olamazdı. Bu münakaşa madam de Bargeton'la Lucien'i devamlı surette göz önünde tutuyordu. Nihayet bir gün, du Châtelet, mösyö de Chandour'la birlikte Lucien'in bulunduğu bir sırada ne zaman madam de Bargeton'un evine gitseler, şüpheli münasebetlere delâlet edecek hiçbir alâmet görmediklerini, oda kapısının açık durduğunu, hizmetçilerin gidip geldiklerini, aşkın güzel günahlarına atfedilebilecek hiçbir esrarlı vaziyetle karşılaşmadıklarını söyledi. Hayli budalaca bir adam olan Stanislas, ertesi günü ayaklarının ucuna basa basa içeri girmeyi tasarladı, hain Amélie de onu bu hususta teşvik etti.

Ertesi gün de Lucien için, gençlerin o beceriksiz âşık rolüne artık devam etmemiye ahdettikleri günlerden biri oldu. Lucien, vaziyetine, alışmıştı. Angoulême kıraliçesinin kutsal odasında ilkönce utana sıkıla bir iskemleye ilişmiş olan şair, şimdi müşkülpesent bir âşık oluvermişti. Kendisini Louise'in dengi sayması için altı ay kâfi gelmişti, böyle olunca da ona hükmetmek istiyordu. Evinden çıkarken akıllıca hareket etmemiye, hayatını ortaya koymaya, ateşli bir belâgatin bütün çarelerine başvurmaya, aklının başında olmadığını, bir şey düşünemediğini, bir satır yaza madığını söylemeye karar veriyordu. Bazı kadınlar kararlaşmış tasavvurlardan nefret ederler ki bu da inceliklerine yakışan bir haldir, bir heyecan anına kendilerini bırakırlar ama danışıklı döğüşlü işlere gelemezler. Zorla kabul ettirilen bir zevki umumiyetle kimse istemez. Madam de Bargeton, Lucien'in alnında, gözlerinde, yüz ifadesinde tavırlarında, verilmiş bir kararı açığa vuran o heyecanlı hali fark

etti, bunu biraz inat olsun diye yapmışsa biraz da asîl bir aşk anlayışiyle hareket etmişti. Şımartılmış bir kadın sıfatiyle şahsına mübalâğalı bir kıymet verirdi. Onun nazarında madam de Bargeton bir hükümdar, bir Beatrice, bir Laure'du[1]. Tıpkı ortaçağda yaptıkları gibi, kendini edebî bir turnuvanın şansına bırakıyordu, ona sahibolmayı hak etmesi için Lucien'in birçok zaferler kazanması, *Ulvî Çocuğu*[2], Lamartine'i, Walter Scott'u, Byron'u gölgede bırakması lâzımdı. Asîl kadın, aşkını yaratıcı bir cevher telâkki ediyordu. Lucien'e telkin ettiği arzular onun şan ve şöhret kazanmasına vesile olmalıydı. Bu kadın Don Quichotte'luğu aşka saygılı bir kutsallık veren bir histir, ondan faydalanır, onu yüceltir, ona şeref verir. Yedi sekiz sene Lucien'in hayatında Dulcinée[3] rolünü oynamaya azmetmiş olan madam de Bargeton, birçok taşra kadınları gibi, kendisini, âdeta kölenin, arkadaşını tecrübe edebileceği uzun bir sadakat karşılığında satmak istiyordu.

Lucien, henüz kendilerini serbest hisseden kadınların güldükleri, ancak sevilen kadınları üzen büyük bir hoşnutsuzlukla mücadeleye girişince, Louise vakarlı bir tavır takındı ve şatafatlı kelimelerle doldurduğu uzun nutuklarından birine başladı; sonunda:

---

[1] Petrarca'nın şiirleriyle ölümsüz kıldığı güzel kadın.

[2] Victor Hugo.

[3] Don Quichotte eserinde La Manche şövalyesinin hayalinde yücelterek âşık olduğu kadın.

— Lucien, bana bunu mu vadetmiştiniz? dedi. Bu kadar tatlı bir hale sonraları hayatımı zehirliyebilecek olan bir nedameti katmayınız. İstikbali bozmayınız! Ve gururla söylüyorum, bugünün tadını kaçırmayınız! Kalbim yalnız sizin değil mi? Daha ne istiyorsunuz? Sevilen bir kadının en güzel imtiyazı âsabı susturmakken, aşkınız onun tesiri altında mı kalacak? Beni ne sanıyorsunuz? Sizin Beatrice'iniz değil miyim? Sizin için kadından daha başka bir şey değilsem bir kadın bile olamıyorum demektir.

Lucien köpürdü:

— Sevmediğiniz bir adama ancak bu sözleri söyliyebilirdiniz.

— Düşüncelerimin hakiki bir aşkla ne kadar dolu olduğunu hissetmezseniz hiçbir zaman bana lâyık olmıyacaksınız.

Lucien onun ayaklarına kapanıp ağlıyarak:

— Aşkıma mukabele etmek zahmetinden kurtulmak için ondan şüphe eder görünüyorsunuz, dedi.

Zavallı çocuk daha uzun bir müddet cennetin kapısında kalacağını anlayınca ciddî olarak ağladı. Gözlerinden akan yaşlar gururu kırılmış şair yaşları, istediği oyuncağı elde edemediğine yanan bir çocuğun yaşlarıydı.

— Beni hiçbir zaman sevmediniz, diye haykırdı.

Bu coşkunluktan koltukları kabaran Louise:

— Siz ne söylediğinizi bilmiyorsunuz, dedi.

Saçları perişan olan Lucien:

— Benim olduğunuzu ispat edin bana öyleyse, dedi.

Tam o esnada Stanislas işittirmeden geldi, Lucien'i, âdeta yere yıkılmış bir halde, gözleri yaşlı, başı Louise'in dizine dayalı vaziyette gördü. Kâfi derecede mânalı olan bu tablodan memnun kalan Stanislas salonun kapısında duran du Châtelet'nin üstüne doğru birdenbire geriledi. Madam de Bargeton derhal atıldı, ama iki hafiyeye yetişemedi, rahatsız etmiş insanlar gibi alelâcele çekilip gitmişlerdi.

Hizmetçilerine sordu:

— Kimdi o gelenler?

İhtiyar uşağı:

— Mösyö de Chandour'la mösyö du Châtelet, cevabını verdi.

Louise, odaya, uçuk bir benizle, titriyerek döndü. Lucien'e:

— Sizi o vaziyette gördülerse mahvoldum, dedi.

Şair:

— İsabet! diye haykırdı.

Naïs, sevgiyle dolu bu hodbinlik çılgınlığına gülümsedi. Taşrada böyle bir hâdise, anlatılış tarzı yüzünden büsbütün vahim bir mahiyet alır. Bir anda herkes öğrendi ki Lucien, Naïs'in dizlerine kapanmış bir vaziyette yakalanmıştı. Mösyö de Chandour, bu meselenin kendisini günün kahramanı yapmasından memnun, büyük hâdiseyi evvelâ gidip Mahfilde anlattı, sonra ev ev dolaşıp tekrarladı. Du Châtelet, her gittiği yerde, kendisinin bir şey görmediğini bilhassa kaydediyordu. Fakat kendini böylece işin içinden sıyırmakla Stanislas'ı konuşmaya tahrik etmiş oluyor, tafsilâtını ballandıra ballandıra anlatmasını temin ediyordu; Stanislas, kendini pek nükte-

dan bularak, her anlatışında yeni yeni teferruat ilâve ediyordu. O gece, bütün sosyete Amélie'nin evine koştu; çünkü, her anlatanın Stanislas' ı taklidetmesi yüzünden Angoulême'in asiller muhitinde akşama doğru en mübalâğalı söylentiler dolaşıyordu. Kadınlarla erkekler hakikati öğrenmek için sabırsızlanıyorlardı. Rezalet, sapıklık, diye en çok kıyametleri koparırarak elleriyle yüzlerini kapıyan kadınlar da aksi gibi Amélie, Zephirine, Lolotte, yani hepsi de az çok gayrimeşru saadetlerin günahını taşıyan kimselerdi. Zalim hikâye türlü değişikliklerle tekrarlanıyordu.

— Ah! Şu zavallı Naïs, biliyor musunuz? diyordu bir kadın. Ben inanmıyorum, tertemiz bir mazisi var; mağrur kadınlar, mösyö Chardon'un olsa olsa hamisi olabilir. Ama dedikleri hakikatse çok acırım doğrusu.

— Ne kadar acınsa yeridir, çünkü müthiş gülünç oluyor; Jacques'ın taktığı isimle anayım, mösyö Lulu'nün annesi yerindedir. Bu şairciğin yaşı yirmi ikiden fazla olamaz; Naïs'se, lâf aramızda, kırkını boylamıştır.

Châtelet:

— Bana kalırsa mösyö de Rubempré'nin o vaziyette bulunuşu Naïs'in masum olduğunu isbat eder, dedi. İnsan bir defa elde ettiği bir şeyi tekrar istemek için diz çökmez.

Francis, şakacı bir tavırla:

— Belli olmaz, dedi ve bu söz üzerine Zéphirine ona tekdir edici bir göz işaretinde bulundu.

Salonun bir köşesinde gizli bir komite teşkil edenler Stanislas'a:

— Anlatsanıza bize, işin aslı nedir? diye ısrar ediyorlardı.

Stanislas, nihayet açık saçık sözlerle dolu bir hikâye uydurmuştu, ve öyle işaretler ve pozlarla anlatıyordu ki vaziyetin vahimliğini büsbütün artırıyordu.

— İnanılmıyacak şey, diye tekrarlıyorlardı.

— Öğle vakti, diyordu, bir kadın.

— Herkesten umardım da Naïs'ten dünyada bunu ummazdım.

— Ne yapacak şimdi?

Sonra bitmez tükenmez tefsirler, tahminler alır yürürdü!.. Du Châtelet, madam de Bargeton'u müdafaa ediyordu, fakat o kadar beceriksizce müdafaa ediyordu ki dedikodu ateşini söndürecek yerde körüklüyordu. Angoumois vilâyeti olympos'unun en güzel meleğinin böyle düşmesinden çok üzülen Lili, piskoposluğa giderek iki gözü iki çeşme havadisi anlattı. Bütün şehir baştanbaşa bu dedikodu ile çalkanmaya başlayınca halinden memnun olan du Châtelet, madam de Bargeton'un evine gittti; orada bir whist masasından başka kimsecikler yoktu; Naïs'ten diplomatçasına başbaşa konuşmak üzere odasına çekilmelerini istedi. İkisi de küçük kanapeye oturdular.

Du Châtelet:

— Bütün Angoulême'in neyle meşgul olduğunu herhalde biliyorsunuzdur, dedi.

Madam de Chardon:

— Hayır, dedi.

— Öyleyse, sizi bundan habersiz bırakamıyacak kadar dostunuzum. Kendini rakîbiniz telâkki etmek

küstahlığında bulunan Amélie'nin çıkarmış olacağı dedikodulara son verecek vaziyette olmanız için size her şeyi söyliyeceğim. Bu sabah şu Stanislas maymunu ile birlikte sizi ziyarete geliyordum, o birkaç adım ileriden yürüyordu (oda kapısını göstererek), oraya geldiği zaman sizi mösyö de Rubempré ile, içeri girmesine imkân vermiyecek bir vaziyette gördüğünü iddia ediyor; dehşete düşmüş bir halde, bana doğru geldi, ne olduğunu anlamama vakit bırakmadan beni de beraberinde sürükledi; böyle çekilişinin sebebini söylediği zaman Beaulieu'deydik. Eğer vaktinde öğrenmiş olsaydım, bu meseleyi sizin lehinize aydınlatmak için yerimden kımıldamazdım; ama bir kere sokağa çıktıktan sonra tekrar size dönmek artık bir işe yaramıyacaktı. Şimdi, Stanislas ister ters görmüş olsun, ister haklı olsun, *yanılmış olması elzemdir.* Naïs'ciğim, bir ahmağın hayatınızla, şerefinizle, istikbalinizle oynamasına müsaade etmeyin; onu derhal susturun. Buradaki vaziyetimi bilirsiniz? Herkesle iyi geçinmek mecburiyetinde olmakla beraber size tamamiyle sadıkım. Size ait olan bir insanım, emredin, istediğinizi yapayım. Benim sevgimi reddettiniz ama kalbim daima sizin olacaktır, sizi ne kadar sevdiğimi her fırsatta ispat edeceğim. Evet, hiçbir mükâfat ummadan, hattâ haberiniz olmadan dahi size hizmet etmekten zevk duyduğum için, sadık bir hizmetkâr gibi size nezaret edeceğim. Bu sabah, salonun kapısında olduğumu ve bir şey görmediğimi her tarafta söyledim. Hakkınızda söylenenleri kimden öğrendiğinizi sorarlarsa beni ileri sürün. Açıkça müdafaanızı üzerime almaktan iftihar duyarım; ama, söz aramızda, mösyö de Barge-

ton, Stanislas'tan hesap sorabilecek tek adamdır... Şu küçük Rubempré bir çılgınlık etmiş olsa bile, bir kadının şerefi, bir şaşkının ayaklarına kapanması üzünden lekelenmemelidir. İşte ben bunu söyledim.

Naïs, bir baş eğmesiyle du Châtelet'ye teşekkür etti ve düşünceli bir halde kaldı. Taşra hayatından tiksinecek derecede usanç getirmişti. Du Châtelet bu babsi açar açmaz Parisi düşünmüştü. Madam Bargeton'un sükûtu, kurnaz hayranını müşkül bir vaziyette bırakmıştı.

— Tekrar ediyorum, dedi, emrinize âmâdeyim.

Naïs:

— Teşekkür ederim, cevabını verdi.

— Ne yapmak niyetindesiniz?

— Bakalım.

Uzun bir sükût.

— Şu küçük Rubempré'yi bu kadar mı seviyorsunuz?

Madam de Bargeton muhteşem bir gülümseyişle cevap verdi ve odasının perdelerine bakarak kollarını kavuşturdu. O şüpheli dedikodulara aldırmadan partilerini oynamaya gelen dört sadık ihtiyarla Lucien gittikten sonra, madam de Bargeton, yatmaya hazırlanarak, karısına rahatlık dilemek üzere ağzını açan kocasını durdurdu. Ciddî bir tavırla:

— Buraya gelin, dostum, dedi, size söyliyeceklerim var.

Mösyö de Bargeton, karısının peşinden küçük odaya gitti.

Naïs:

— Mösyö, dedi, mösyö de Rubempré'ye karşı hâmilik alâkamı ileri götürmekle ihtimal hata ettim, bu şehrin ahmak insanları gibi bizzat kendisi de bu alâkama yanlış mâna verdi. Bu sabah Lucien, bana aşkını itiraf ederek burada ayaklarıma kapandı. Tam o çocuğu yerden kaldırdığım sırada Stanislas içeri girdi. Her hal ve şartta bir kişizadenin bir karşı karşı göstermesi lâzım gelen nezaket kaïdelerini hiçe sayarak, bu adam, o sırada benden lâyık olduğu muameleyi gören o çocukla beni fena bir vaziyette yakaladığını iddia etmiş. Bu sersem genç çılgınlığının sebebiyet verdiği iftiraları öğrenmiş olsaydı, bilirim onu, gidip Stanislas'a hakaret eder ve onu kendisiyle vuruşmaya zorlardı. Böyle bir hareket aşkını herkese itiraf etmek demek olurdu. Karınızın günahsız olduğunu size söylememe hacet yok; fakat kabul edersiniz ki onu mösyö de Rubempré'nin müdafaa etmesi sizin için de, benim için de şeref kırıcı bir şey olur. Hemen şimdi Stanislas'a gidin, hakkında söylediği hakaretli sözlerden dolayı kendisinden ciddî surette hesap sorun; çok sayıda ve ehemmiyetli şahitlerin huzurunda sözünü geri almadıkça meselenin örtbas edilmesine razı olamazsınız. Böyle davranmakla bütün şerefli insanların takdirini kazanmış olacaksınız, böylece çelebi bir adam, kibar bir adam gibi hareket etmiş ve saygını hak etmiş olacaksınız. Gentil'yi atla Escarbas'ya yollıyacağım, babam şahidiniz olsun; yaşlıdır ama, bir Nègrepelisse'in şerefiyle oynıyan o kuklayı ayaklarının altına alıp çiğniyecek adamdır. Silâhın

intihabı size aittir, tabanca ile düello edin, mükemmel nişancısınız.

Bastonu ile şapkasını alan mösyö de Bargeton:

— Gidiyorum, dedi.

Duygulanan karısı:

— Pekâlâ, dostum, dedi; erkek dediğin böyle olmalı. Siz asîl bir adamsınız.

Madam de Bargeton, öpmesi için kocasına alnını uzattı, o da pek memnun ve müftehir, öptü. Bu koca çocuğa karşı âdeta annelik şefkatine benzer bir his duyan bu kadın, kocasının ardından cümle kapısının kapandığını duyunca gözlerinden bir damla yaşın akmasına mâni olamadı.

— Ne kadar seviyor beni! dedi. Zavallı adam canına düşkündür, ama benim uğrumda hiç acımmadan can vermeye hazırdır.

Mösyö de Bargeton, ertesi günü bir adamın karşısında yer almak, kendisine çevrilen tabancanın namlusunu seyretmek mevkiinde kalacağına yanmıyordu; yalnız bir şey canını sıkıyordu ve mösyö de Chandour'un evine giderken bu düşünceyle titriyordu. Ne diyeceğim? diye düşünüyordu. Münasip sözleri Naïs bana hazırlamalıydı! Gülünç düşmiyecek birkaç cümle bulmak için kafasını yorup duruyordu.

Fakat mösyö de Bargeton gibi, zekâlarının kıtlığı ve solda sıfır oluşları yüzünden muhafaza ettikleri bir sükût içinde yaşıyan insanlar; büyük hâdiseler karşısında hiç güçlük çekmeden ciddiyet ve ehemmiyet kazanırlar. Az konuştukları için fazla saçmalamazlar; sonra, ne söyliyeceklerini o kadar çok düşünürler ki kendilerinden hiç emin olmadıkları için

sözlerini bir hayli tartarlar ve Balaam'ın eşeğini dile getiren[1] vaziyeti andıran şartlar içinde meramlarını mükemmel ifade ederler. Mösyö de Bargeton da yüksek bir insan gibi hareket etti. Ona Pythagores okulundan bir filozof nazariyle bakanların kanaatini haklı çıkardı. Stanislas'ın evine gece saat on birde girdi ve orada bir sürü insanla karşılaştı. Gidip sessizce Amélie'yi selâmladı ve herkese alık alık gülümsedi, bu tebessüm, o günkü hal ve şartlar içinde derin bir istihza taşıyormuş gibi göründü. O zaman, bir fırtına yaklaştığı sıralarda tabiatta görüldüğü gibi, derin bir sessizlik oldu. Geri dönmüş olan Châtelet, mösyö de Bargeton'la Stanislas'ı ayrı ayrı mânalı bakışlarla süzdü. Hakaret gören koca, ev sahibine nazik bir tavırla yaklaştı.

Du Châtelet, bu ihtiyarın her zaman yatmış olduğu bu saatte yapılan bu ziyaretin mânasını anladı: bu zayıf kolu harekete getiren herhalde Naïs'ti; ve Amélie ile sıkı fıkı oluşu evin işlerine müdahale hakkını kendisine verdiği için, kalktı, mösyö de Bargeton'u bir kenara çekti ve ona sordu: "Stanislas'la konuşmak mı istiyorsunuz?"

---

[1] Mukaddes kitaba göre Balaam bir kâhindir. Maap hükümdarı Balak kendisini İsrail oğullarını lânetlemeye göndermiş. Balaam bir dişi eşeğe binerek onlara doğru yola çıkmıştı. Fakat yolda elinde yalın kılıçla bir melek eşeğin önüne çıkmış, o da kaçmaya başlamış, eşek birdenbire dile gelerek sertliğinden dolayı sahibine çıkışmış. O zaman Allah, Balaam'ın gözlerini açmış: o da lânetlemeye gönderildiği kavme hayır dua etmiş.

Kendi namına konuşmayı üzerine alabilecek bir aracı bulduğuna sevinen adamcağız:

— Evet, dedi.

Madam de Bargeton'u dul bırakabilecek, aynı zamanda kavganın sebebi olan Lucien'le evlenmesine de imkân vermiyecek olan bu düellodan pek memnun kalan vergiler müdürü:

— Öyleyse Amélie'nin yatak odasına gidin, dedi.

Du Châtelet, mösyö de Chandour'a:

— Stanislas, dedi, Bargeton herhalde Naïs hakkında söylediğiniz şeyler yüzünden sizden hesap sormaya geldi. Karımızın odasına gelin, ikiniz de kibar davranın. Hiç gürültü çıkarmayın, çok nazik görünmeye çalışın, yani İngiliz vakarının bütün ciddiyetini takının.

Bir lâhza içinde Stanislas'la du Châtelet, Bargeton'un yanına geldiler.

Hakarete uğrıyan koca:

— Mösyö, dedi, madam de Bargeton'u, mösyö de Rubempré ile şüpheli bir vaziyette yakaladığınızı iddia ediyormuşunuz, öyle mi?

Bargeton'un korkulacak bir adam olmadığını sanan Stanislas alaycı bir tarzda:

— Mösyö Chardon'la, diye tekrarladı.

Mösyö de Bargeton:

— Öyle olsun, dedi. Bu sözleri şu anda evinizde bulunan misafirlerin huzurunda yalanlamadığınız takdirde bir şahit seçmenizi rica ederim. Kayınpederim, mösyö de Nègrepelisse, sabah saat dörtte sizi almaya gelecek. Hazırlıklarımızı yapalım, çünkü bu

mesele ancak söylediğim şekilde halledilebilir. Ben tabancayı intihabediyorum, zira hakarete uğrıyan benim.

Mösyö de Bargeton, yolda bu cevabı gevelemişti: bu, hayatında söylediği en uzun sözdü, bunları hiç heyecanlanmadan, büyük bir sadelikle söyledi. Stanislas'ın benzi attı ve içinden "sanki ne görmüştüm ki?" diye düşündü. Fakat, sözlerini bütün şehrin huzurunda, şakadan anlamaya niyeti olmadığı anlaşılan bu dilsiz adamın önünde yalanlamak utanciyle, yakıcı elleriyle boğazına sarılan korku, o iğrenç korku arasında, uzak tehlikeyi yakınına tercih etti.

Aralarının bulunabileceğini düşünerek mösyö de Bargeton'a:

— Pekâlâ. Yarın görüşürüz, dedi.

Üç adam salona döndüler, herkes onların yüzlerini tetkik etti: du Châtelet gülümsüyordu, mösyö de Bargeton sanki kendi evindeymiş gibi hiç istifini bozmuyordu; ama Stanislas sapsarı kesilmişti. Bu halini görünce bazı kadınlar görüşmenin mevzuunu tahmin ettiler. Şu: "Düello edecekler" sözü kulaktan kulağa dolaştı. Oradakilerin yarısı Stanislas'ın haksız olduğuna hükmettiler, benzinin sarılığı ve tavrı yalancılığını meydana vuruyordu; öteki yarısı da mösyö de Bargeton'un tavr ü hareketini takdir ettiler. Du Châtelet ciddî ve esrarlı bir hal almıştı. Mösyö de Bargeton kısa bir müddet yüzleri tetkik ettikten sonra çekildi. Châtelet, Stanislas'ın kulağına eğilip:

— Tabancalarınız var mı? dedi. Bu söz adamı tepeden tırnağa titretti.

Amélie her şeyi anladı ve baygınlık geçirdi, kadınlar hemen onu yatak odasına götürdüler. Müthiş bir gürültü oldu, herkes bir ağızdan konuşuyordu. Adamlar salonda kaldılar ve mösyö de Bargeton'un haklı olduğunu söylediler.

Mösyö de Saintot:

— Adamcağızdan böyle bir hareket bekler miydiniz? dedi.

İnsafsız Jacques:

— Ne olacak, dedi, gençliğinde orduda en iyi nişancılardan biriydi. Babam, de Bargeton'un başarılarından sık sık bahsederdi.

Francis, Châtelet'ye:

— Adam sizde! dedi, birbirinden yirmi adım mesafeye korsunuz, ellerine de süvari tabancaları verirsiniz, kurşunlar boşa gider, dedi.

Herkes çıkıp gittikten sonra Châtelet, her şeyin yolunda gideceğini, altmış yaşında bir adamla otuz altı yaşında bir adam arasında bir düelloda üstünlük gençte olduğunu söyliyerek Stanislas'la karısını teskin etti.

Ertesi sabah, Lucien, Marsac'tan babasını getirmeden dönen David'le kahvaltı ederken, madam Chardon telâşla içeri girdi.

— Hey, Lucien, haberin var mı, çarşıda bile herkes ondan bahsediyor? Mösyö de Bargeton, bu sabah saat beşte mösyö de Chandour'u âdeta cansız yere sermiş, düello mösyö Tulloye'nun çayırında yapılmış, bu isim üzerine cinaslar yapıyorlar. Galiba mösyö

de Chandour dün seni madam de Bargeton'la beraber gördüğünü söylemiş.

Lucien:

— Yalan! Madam de Bargeton mâsumdur, diye haykırdı.

— Olup bitenleri arabasının üstünden seyreden bir köylü anlatıyordu. Mösyö de Nègrepelisse, mösyö de Bargeton'a şahitlik etmek için daha sabahın üçünde gelmiş; mösyö de Chandour'a damadı bir felâkete uğrarsa intikamını bizzat alacağını söylemiş. Süvari alayının subaylarından biri tabancalarını vermiş, mösyö de Nègrepelisse bunları birkaç el ateş ederek tecrübe etmiş. Mösyö du Châtelet, tabancaların denenmesine itiraz edecek olmuş ama hakem olarak seçtikleri subay, çocuk gibi davranmak istemiyorlarsa, işe yarar tabancalardan faydalanmak icab edeceğini söylemiş. Şahitler, iki hasmı, yirmi beş adım mesafeyle karşı karşıya getirmişler. Sanki bir gezintiye gelmiş gibi telâşsız olan mösyö de Bargeton önce ateş etmiş ve mösyö de Chandour'un boynuna bir kurşun yerleştirmiş. Hastane cerrahı, mösyö de Chandour'un ölünciye kadar eğri boyunlu kalacağını demin söylemiş. Bu düellonun neticesini sana haber vereyim dedi, madam de Bargeton'a gitmemelisin, Angoulême'de görünmemelisin, çünkü mösyö de Chandour'un dostları seni düelloya davet edebilirler.

O esnada, mösyö de Bargeton'un oda uşağı Gentil, matbaa çırağının kılavuzluğu ile içeri girdi ve Louise'den getirdiği mektubu Lucien'e verdi.

"Dostum, Chandour'la kocam arasındaki düellonun neticesini herhalde öğrenmişsinizdir. Bugün hiç

misafir kabul etmiyoruz; ihtiyatlı olun, ötede beride görünmeyin, bana karşı duyduğunuz muhabbet namına sizden bunu istiyorum. Bu hazin günde yapılacak en iyi şey, bu hâdise yüzünden büyük bir üzüntü içinde bulunan ve size söylenecek bir sürü şeyi olan Beatrice'nizi görmeye gelmek olmaz mı dersiniz?"

David:

— İsabet ki nikâhımız öbür gün kıyılacak; böylelikle madam de Bargeton'un evine daha seyrek gitmek için sana bir fırsat çıkıyor, dedi.

Lucien:

— David'ciğim, cevabını verdi, bugün kendisini görmeye gitmemi istiyor; ona itaat etmek lâzım geldiğini sanıyorum, bugünkü şartlar içinde ne yapmam icabettiğini o bizden iyi takdir eder.

Madam Chardon sordu:

— Burada hazırlıklar bitti demek?

Her şeyin yepyeni ve taptaze bir manzara aldığı birinci kattaki değişiklikleri göstermekten memnun olan David:

— Gelin de görün, dedi.

Portakal çiçekleriyle gelin duvağının hâlâ ev hayatının havasını doldurduğu, taze bir aşkın her şeyde kendini belli ettiği, her tarafı beyaz, temiz ve çiçekli olan genç çiftlerin evlerinde görülen o tatlı ruh, buraya hâkimdi.

Madam Chardon:

— Eve, bir prenses gibi yaşıyacak, dedi; ama siz çok para harcamışsınız, çılgınlıklar yapmışsınız!

David, cevap vermeden gülümsedi, çünkü madam Chardon, zavallı âşığı acı acı düşündüren gizli

bir yaraya parmağını basmıştı: yapılan işler tahmin ettiği masrafları o kadar aşmıştı ki, sundurma üstünü yaptıracak parası kalmamıştı. Kaynanası, ona tahsis etmek istediği daireye daha uzun zaman kavuşamıyacaktı. Bu türlü vaitler âdeta muhabbetin gururu gibi bir şeydir, âlicenap insanlar böyle bir va'di yerine getirememekten büyük bir üzüntü duyarlar. Kendisi için giriştiği fedakârlıkları öğrenerek Lucien müteessir olmasın diye David sıkıntıda olduğunu belli etmemek için elinden geleni yapıyordu.

Madam Chardon:

— Ève'le arkadaşları da boş durmadılar, diyordu. Çeyiz, ev çamaşırları, bepsi hazır. Bu kızlar onu öyle seviyorlar ki kendisine hiç haber vermeden şilteleri beyaz dimi ile kaplayıp etrafına pembe zıh geçirdiler. Çok güzel oldu! İnsanın evleneceği geliyor.

Gençlerin hiç akıl etmedikleri türlü şeyleri David'in evine temin etmek için ana kız bütün biriktirilmiş paralarını harcamışlardı. Onun evi ne kadar lüks döşediğini bildiklerinden (Limoges'dan bir porselen tabak takımı ısmarlandığından bile bahsediliyordu) kendi getirecekleri şeylerin David'in aldıklarına uygun düşmesine çalışıyorlardı. Aşk ve cömertlik hususundaki bu küçük mücadele, Angoulême'in o zamanki hali gibi geri bir şehirde lüks sayılacak bir burjuva refahının bütün alâmetleri arasında, genç evlileri daha aile hayatlarının başlangıcında sıkıntıya düşürecekti. Lucien, annesiyle David'in mavi beyaz kumaşlariyle güzel mobilyasını evvelce görmüş olduğu yatak odasına girmeleri üzerine, madam de Bargeton'un evine gitmek üzere sıvıştı. Naïs'i kocasiyle

birlikte sofrada buldu, sabah gezintisinden iştahı açılan mösyö de Bargeton, olup bitenlere hiç aldırmadan yemeğini yiyordu. İhtiyar köy asilzadesi, mösyö de Nègrepelisse, eski Fransız zadegânının bir kalıntısı olan ve insanın üzerinde tesir yapan bu adam, kızının yanındaydı. Gentil, mösyö de Rubempré'nin geldiğini haber verince, ak saçlı ihtiyar, kızının beğendiği erkek hakkında hükmünü vermek istiyen bir babanın nüfuz edici bakışiyle onu süzdü. Lucien'in aşırı güzelliği, üzerinde öyle tesir yaptı ki ona tasvibedici bir bakışla bakmaktan kendini alamadı; fakat kızının bu rabıtasını aşktan ziyade bir gönül eğlencesi, devamlı bir sevgiden ziyade bir heves telâkki ediyordu. Öğle yemeği sona ermek üzereydi. Onun için Louise kalkabildi, babasiyle mösyö de Bargeton'u sofrada bırakarak, Lucien'e kendisini takibetmesini işaret eti.

Hem mahzun, hem de neşeli bir sesle:

— Dostum, dedi, ben Paris'e gidiyorum, babam, Bargeton'u Escarbas'ya götürecek, ben dönünciye kadar orada misafir edecek. Nègrepelisse'lerin büyük kolunu teşkil eden d'Espard'lar vasıtasiyle hısmımız olan ve Blamont-Chauvry ailesinin kızı bulunan madam d'Espard, şu anda gerek kendisi, gerekse akrabaları itibariyle çok nüfuzlu bir mevkie sahiptir. Bizi hor görmemek tenezzülünde bulunursa, onunla sıkı bir rabıta kurmak istiyorum; itibarı sayesinde bize, de Bargeton için bir mevki temin edebilir. Ricalarım sayesinde belki onu saraya Charente mebusu olarak kabul ettirebiliriz, bu suretle burada tâyini işi kolaylaşmış olur. Mebus olması Paris'te girişeceğim teşeb-

büslerde işimize yarar. Hayatımızdaki bu değişikliği bana ilham eden sensin, yavrucuğum. Bu sabahki düello beni bir müddet için evimi kapamak zorunda bırakıyor, çünkü bizim aleyhimize Chandour'ların tarafını tutanlar bulunacaktır. Böyle bir vaziyet karşısında, hem de küçük bir şehirde, kinlerin yatışmasına zaman bırakmak için bir müddet ortadan kaybolmak şarttır. Fakat ya muvaffak olacağım ve bir daha Angoulême'in yüzünü görmiyeceğim, yahut da muvaffakıyetsizliğe uğrıyacağım ve bütün yazıları Escarbas'ta ve kışları Paris'te geçirmek fırsatını Paris'te beyliyeceğim. Kibar bir kadın ancak böyle yaşıyabilir, bu hayatı benimsemekte çok geciktim . Bu gün bütün hazırlıkların tamamlanmasına kâfi gelecektir, yarın gece yola çıkacağım, siz de beraber gelirsiniz, değil mi? Siz önden gidersiniz. Mansle'la Ruffec arasında sizi arabama alırım, bir müddet sonra da Paris'te oluruz. Üstün insanlar orada yaşarlar, sevgilim. İnsan ancak akranları arasında rahat ediyor, böyle bir muhit bulamayınca daima ıstırap çekiyor. Hem, fikir âleminin merkezi olan Paris muvaffakıyetlerinizin sahnesi olacak! Aranızdaki mesafeyi çabuk aşınız! Fikirlerinizin taşrada paslanmasına meydan vermeyin, XIX. asrı temsil edecek olan büyük insanlarla hemen münasebet tesis edin. Saraya ve hükümete yakınlaşın. Küçük bir şehirde sararıp solan bir istidadı, mevki ve itibar arayıp bulamaz. Hem saysanıza bana taşrada meydana getirilmiş güzel eserleri! Halbuki tam tersine o ulvî ve fakir Jean-Jacques'ı[1], bakın,

[1] Jean-Jacques Rousseau.

o manevî güneş nasıl çekiyor, o güneş ki rekabetleri kızıştırmak suretiyle zekâları coşturacak şöhretleri yaratır. Her devirde meydana çıkan yüksek sanatkârlar zümresi arasında yer almak için acele etmeli değil misiniz? Genç bir istidadın yüksek sosyete tarafından aydınlatılmaya ne kadar ihtiyacı olduğunu tasavvur edemezsiniz. Sizi madam d'Espard'ın salonuna kabul ettireceğim; bu salona kimse kolay kolay giremez, orada bütün büyük şahsiyetleri, nazırları, elçileri, meclisin hatiplerini, en nüfuzlu âyân azâsını, zengin veya meşhur o insanları göreceksiniz. İnsan genç, güzel ve deha sahibi olduktan sonra pek becerıksiz olmalı ki onların alâkasını çekemesin. Büyük kabiliyetlerin küçük duyguları yoktur, onlar size yardım edeceklerdir. Herkes sizi yüksek bir mevkide gördükten sonra, eserleriniz sonsuz bir değer kazanacak. Sanatkârlar için halledilecek büyük dâva kendini göstermesini bilmektir. Orada karşınıza, sinekürler, kıral hazinesinden tahsis edilecek bir maaş gibi bin bir fırsat çıkacak. Burjuvalar, edebiyatla güzel sanatlara yardım etmekten öyle hoşlanırlar ki! Onun için hem dinî şair, hem de kıralcı şair olun. Hayırlı bir iş görmüş olacağınız gibi servet de yaparsınız. Mevkileri, mükâfatları veren, yazarların ikbalini temin eden muhalefet mi, liberalizm midir? Siz de doğru yola sapın ve bütün deha sahibi insanların geldikleri yere gelin. Sırrımı öğrendiniz, çok ketum davranın ve peşimden gelmeye hazırlanın.

Âşığının sessiz kalışına hayret ederek: Yoksa istemiyor musunuz? diye sordu. Paris'i şöyle bir gözünün önüne getirivermekten şaşkına dönmüş olan

Lucien bu cazip sözleri işitince, ona öyle geldi ki gûya o zamana kadar dimağının yalnız yarısı çalışmıştır. Şimdi öteki yarısı meydana çıkıyor gibiydi, fikirleri o kadar genişliyordu: kendisini, Angoulême'de bir bataklığın dibinde, taşının altında duran bir kurbağaya benzetti. Bütün taşra insanlarının muhayyilesinde bir Eldorado gibi görünen Paris, gözlerinin önünde, altın elbisesiyle başı şahane elmaslarla süslü, kollarını istidatlara açmış bir halde belirdi. Meşhur şahsiyetler onu kardeşçe kucaklıyacaklardı. Orada her şey dehaya gülümserdi. Orada ne yazarı küçük düşürmek için iğneli sözler söyliyen kıskanç asılzade taslakları, ne de şiire karşı ahmakça bir lâkaydi vardır. Şairlerin eserleri oradan fışkırıyor, orada değerleri ödenip gün ışığına çıkarılıyordu. *IX. Charles'ın Tirendaz*'ının ilk sahifelerini okuduktan sonra kitapçılar kasalarını açacak ve ona "ne kadar istiyorsunuz?" diyeceklerdi. Gene pek iyi anlıyordu ki vaziyet icabı onları karı koca haline getirecek bir yolculuktan sonra, madam de Bargeton tamamiyle onun olacak, birlikte yaşıyacaklardı.

Bu "Yoksa istemiyor musunuz?" sualine bir damla göz yaşı ile cevap verdi, Louise'i belinden yakaladı, bağrına bastı ve ateşli öpüşlerle ensesini dalga dalga morarttı. Sonra birdenbire aklına bir şey gelmiş gibi durdu ve "Aman Yarabbi, kızkardeşim öbür gün evleniyor!" diye haykırdı. Bu çığlık asîl ve temiz çocuğun son nefesi oldu. Genç kalbleri ailelerine, ilk dostlarına, bütün ilk duygularına bağlıyan rabıtalar, müthiş bir balta darbesi yiyecekti.

Kibirli Nègrepelisse:

— Aman, dedi, kızkardeşinizin evlenmesiyle aşkımızın inkişafı arasında ne münasebet var? Bu burjuva ve amele düğününde baş dansörlük etmeye o kadar mı düşkündünüz ki bu asîl hazları bana feda edemiyorsunuz? Ne büyük fedakârlık! diye dudak büktü. Bu sabah kocamı sizin uğrunuzda vuruşmaya gönderdim! Haydi, mösyö, gidin yanımdan! Yanılmışım ben.

Bitkin bir halde kanapesine yığıldı. Lucien hemen yanına koştu, af diliyor, ailesine, David'le kızkardeşine lânet ediyordu.

— Size ne kadar itimadım vardı! dedi. Mösyö deCante-Croix'nın bir annesi vardı ve ona fena halde düşkündü, fakat içinde "Memnunum!" diye yazacağım bir mektubumu almak için ateşe atılıp can verdi. Sizse, benimle beraber seyahat etmek için bir düğün ziyafetini tepemiyorsunuz!

Lucien kendini öldürmek istedi, ve ıstırabı o kadar samimi, o kadar derin oldu ki Louise affetti, ama Lucien'e bu günahının kefaretini ödemesi lâzım geleceğini de çıtlattı.

Nihayet:

— Haydi gidin, dilinizi tutun, ve yarın akşam gece yarısında Mansle'dan yüz adım kadar ileride bulunun dedi.

Lucien'e dünyayı küçük gören bir azamet geldi, David'in evine dönerken, Orestes'in[1] peşini bırakmıyan kötü ruhlar[1] gibi onun da ümitleri peşinden geli-

---

[1] Agamemnon'la Klymnestre'nin oğlu olan Orestes, kızkardeşi Elektra ile bir olup, babasının intika-

yordu, çünkü bin bir güçlük görüyordu ve bu güçlüklerin hepsi şu tek kelimenin içine sığıyordu: ya para! David'in sürati intikali onu öylesine korkutuyordu ki, yeni durumunun sebebiyet verdiği baş dönmesini yatıştırmak için güzel odasına kapandı . Demek bu kadar pahalıya mal olan bu evi bırakmak, bunca fedakârlıkları boşa çıkarmak icabediyordu. Lucien annesinin orada oturabileceğini düşündü, bu suretle David, avlunun nihayetinde yaptırmayı tasarladığı pahalı inşaat masrafını tasarruf etmiş olacaktı. Bu gidiş ailesini ferahlatacaktı, kaçışını mazur gösterecek bin bir sebep buldu, çünkü arzularımız kadar mürai bir şey olamaz. Hemen Houmeau'da kızkardeşinin yanına koştu, ona yeni kaderini haber verecek ve kendisine fikir danışacaktı. Postel'in dükkânı önüne gelince, başka çare bulamazsa, Paris'te bir sene kendisini idare edecek parayı babasının halefinden alabileceğini düşündü.

Louise'le beraber yaşarsam, günde üç frankla lord gibi geçinirim, senede top topu bin frank eder. Halbuki, altı aya kalmaz, zengin olacağım!

Ève'le annesi, kimseye açmıyacaklarına söz vererek, Lucien'in itiraflarını dinlediler. Büyük emeller peşinde koşan çocuğu dinleyince ikisi de ağladılar; Lucien bu kederin sebebini öğrenmek istediği zaman, bütün paralarını sofra örtüleriyle yatak takımlarına, Ève'in çeyizine David'in akıl etmediği bir sü-

---

mını almak için annesini öldürmüş, bu yüzden Esatir'in bir nevi cinleri olan Erinny'ler tarafından kovalanmış, sonradan suçu bağışlanarak Argos ve Lakedemonia kıralı olmuşut.

rü şeylerin alımına sarf ettiklerini söylediler, bu masrafı ettiklerine yanmıyorlardı, çünkü matbaacı Ève'in on bin franklık drahoması olduğunu kabul etmişti. O zaman Lucien onlara ödünç almak düşüncesini açtı, madam Chardon, mösyö Postel'den bir sene müddetle bin frank istemeyi üzerine aldı.

Ève, yüreği burkularak:

— İyi ama, Lucien, dedi, demek düğünümde bulunmıyacaksın? Ah! Gene dön buraya, birkaç gün beklerim! Oraya kadar kendisiyle birlikte gittikten sonra iki haftaya kadar geri dönmene müsaade eder herhalde! Seni onun için yetiştirmiş olan bizlere bir haftacık olsun bırakmaz mı? Sen hazır bulunmazsan nikâhımızın uğuru kaçar...

Birdenbire durarak sordu:

— Bin frank sana yetecek mi ki. Frakın pek yaraştı ama topu topu bir kattır! Yalnız iki tane güzel gömleğin var, öteki altısı kaba bezdendir. Patisten kravatların yalnız üç tanedir, öteki üç tanesi âdi İtalyan bezinden; hem mendillerin de güzel değil, Paris'te çamaşırlarını ihtiyacın olduğu gün yıkıyacak bir kızkardeş bulacak mısın? Sana daha başka şeyler de lâzım olacak. Bu sene yapılmış yalnız bir nankin pantolonun var, geçen sene yapılanlar, çok dar geliyor, şu halde Paris'te üstünü başını yaptırman icabedecek, orada fiyatlar Angoulême'deki fiyatlara benzemez. Giyilebilir ancak iki tane beyaz yeleğin var, ötekileri tamir ettim. İki bin frank götürsen daha iyi edersin.

O sırada içeri giren David, şu son iki kelimeyi işitmiş gibi göründü, çünkü sesini çıkarmadan kardeşle

kızkardeşi tetkik etti.

— Benden bir şey saklamayın, dedi.

Ève:

— Lucien, madam de Bargeton'la beraber gidiyor, dedi.

David'i görmeden içeri giren madam Chardon:

— Postel bin frank borç vermeğe razı oluyor ama yalnız altı ay için, senin bir senet vermeni, eniştenin bu senedi kabul etmesini de istiyor, senin hiçbir garanti arzetmediğini söylüyor.

Madam Chardon döndü, damadını gördü, ve bu dört kişi bir müddet hiç ses çıkarmadılar. Chardon ailesi, David'in iyiliğini ne kadar suiistimal etmiş olduğunu hissediyordu. Hepsi de mahcuptular. Matbaacının gözlerinden bir damla yaş yuvarlandı.

— Düğünümüzde bulunmıyacaksın demek! Bizimle beraber kalmıyacaksın demek? Ne ettim de elimde avucumda ne varsa hepsini harcadım! Ah Lucien, Ève'e şu zavallı gelinlik mücevherleri almıştım ama, bir gün gelip aldığıma pişman olacağını hiç tahmin etmemiştim.

Bunu söylerken gözlerini siliyor ve cebinden mahfazalar çıkarıyordu.

Masanın üstüne, kaynanasının önüne, maroken kaplı birkaç kutu koydu.

Ève, söylediğini tashih eden bir melek gülümseyişiyle:

— Neden beni bu kadar çok düşünüyorsunuz? dedi.

Matbaacı:

— Valdeciğim, dedi, gidin mösyö Postel'e söy-

leyin, senedi imzalamaya hazırım, çünkü gitme kararının kati olduğunu yüzünden okuyorum, Lucien.

Lucien, gevşek ve mahzun bir tavırla başını eğdi, ve bir lâhza sonra da ilâve etti: "Hakkımda fena şeyler düşünmeyin, sevgili meleklerim." Ève'le David'i tutup öptü, ikisini de kendisine yaklaştırdı, kucaklayıp dedi ki: "Neticeyi bekleyin, sizi ne kadar sevdiğimi o zaman anlıyacaksınız. David, kanunların, hisleri sımsıkı bağladığı bir sürü ıvır zıvır merasime yan çizmemizi de mümkün kılmazsa yüksek fikirler taşımak neye yarar? Aradaki mesafelere rağmen gönlüm burada olmıyacak mı? Fikren hep beraber bulunmıyacak mıyız? Kaderime uymam icabetmez mi? *IX. Charles'ın Tirendaz'ı* ile *Papatyalar'ı* almak için kitapçılar kalkıp ayağıma kadar gelirler mi? Er geç bugün yaptığımı yapmak mecburiyetinde kalacak değil miyim? Bundan daha müsait bir fırsat bulabilir miyim? Daha başlangıçta Paris'te Markiz d'Espard'ın salonuna girebilmek benim için büyük bir talih eseri değil mi?

Ève:

— Hakkı var, dedi. Siz bile bir an evvel Paris'e gitmesi icabettiğini söylemiyor muydunuz?

David, Ève'i elinden tuttu, onu yedi seneden beri içinde yattığı dar odaya götürdü, kulağına dedi ki: "Lucien'in iki bin franka ihtiyacı olduğunu söylüyordun, yavrucuğum. Halbuki Postel yalnız bin frank veriyor."

Ève, müstakbel kocasına, bütün üzüntüsünü belli eden acıklı bir bakışla baktı.

— Dinle, sevgili Ève'ciğim, hayatımızın başlan-

gıcında sıkıntı çekeceğiz. Evet, masraflarım elimde avucumda ne varsa hepsini tüketti. Topu topu iki bin frangım kaldı. Bunun yarısı matbaayı işletmek için zaruridir. Ağabeyine bin frank vermek, ekmeğimizi vermek, rahatımızı kaçırmak demek olacak. Yalnız olsaydım, ne yapacağımı ben bilirdim, ama iki kişiyiz. Kararı sen ver.

Ève deli gibi oldu, sevgilisinin kollarına atıldı, onu muhabbetle öptü ve göz yaşları içinde, kulağına fısıldadı: "Yalnızmışım gibi hareket et, bu parayı kazanmak için ben çalışırım!"

İki sevgilinin ilk defa en hararetli bir buseyle öpüşmelerine rağmen, David, Ève'i bitkin bir halde bıraktı, Lucien'in yanına döndü.

— Hiç üzülme, dedi, iki bin frangın olacak.

Madam Chardon:

— Gidip Postel'i görün, dedi, çünkü senedi ikinizin de imzalamanız lâzım.

İki arkadaş tekrar yukarı çıktıkları zaman Ève'le annesini yere diz çökmüş vaziyette dua eder buldular. Dönüşün ne büyük ümitleri gerçekleştireceğini bilseler de, şu anda bu veda ile neler kaybettiklerini hissediyorlardı, çünkü hayatlarının neşesini kaçıracak ve Lucien'in âkıbeti hakkında onları türlü endişelere düşürecek bir gidişin, gelecek saadeti onlara pek pahalıya mal ettiğini düşünüyorlardı.

David, Lucien'in kulağına eğildi:

— Bir gün bu sahneyi aklından çıkaracak olursan insanların en aşağılığısın.

Matbaacı bu ağır sözleri herhalde lüzumlu saymıştı, Lucien'in kendisini iyi olduğu kadar kötü yola

da sevk edebilecek kararsız mizacı, onu madam de Bargeton'un tesirinden daha az korkutmuyordu. Ève, Lucien'in eşyasını çabucak hazırladı. Bu edebiyat Fernando Cortez'i[1] beraberinde çok şey götürmüyordu. En iyi redingotu ile en iyi yeleğini ve iki ince gömleğinden birini giymişti. Bütün çamaşırları, meşhur fraku, öteberisi ve müsveddeleri o kadar küçük bir paket teşkil etti ki, David, bunu, yük servisiyle muhabiri olan bir kâğıt tüccarına göndermeyi teklif etti, Pariste paketi Lucien'e vermesini de yazacaktı.

Madam de Bargeton'un kendisini gizli tutmak için aldığı tedbirlere rağmen, mösyö du Châtelet, bunu haber aldı ve seyahati yalnız mı, yoksa Lucien'le birlikte mi yapacağını öğrenmek istedi; menzilde mola verecek bütün arabaları gözden geçirmesi vazifesiyle uşağını Ruffec'e gönderdi.

— Şairini kaçıracak olursa Naïs benim oldu demektir, diye düşündü. Lucien ertesi günü erkenden David'le birlikte yola çıktı. David, babasiyle işleri için görüşmeye gideceğini söyliyerek iki tekerlekli bir araba ile bir at tedarik etmişti. Evlenme hazırlıkları dolayısiyle bu yalanda inanılmıyacak bir taraf yoktu. İki arkadaş Marsac'a gittiler, günün bir kısmını ihtiyar Ayı'nın yanında geçirdiler; sonra akşam olunca madam de Bargeton'u beklemek üzere Mans'dan öteye gittiler, Naïs'in arabası sabaha doğru geldi. Lucien, konağın sundurma altında bunca defalar

---

[1] 1519 da Meksikaya giderek beş senelik bir mücadeleden sonra bu memleketi ele geçiren İspanyol sergerdesi.

görmüş olduğu altmış yıllık emektar arabayı görünce, hayatının en büyük heyecanlarından birine kapıldı, David'in kollarına atıldı, o da "Allah vere de hakkında hayırlı olsun!" dedi. Matbaacı tekrar köhne arabasına bindi ve kalbi burkularak uzaklaştı, çünkü Lucien'in Pariste uğrıyacağı âkıbet hakkında korkunç önsezileri vardı.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

DEVLET KİTAPLARI

Dünya Edebiyatından Tercümeler

FRANSIZ KLASİKLERİNDEN BAZILARI:

		Fiati
Goncourt Kardeşler	Germinie Lacerteux *Ziya Osman Saba*	210
Malebranche	Hakikatın Araştırılması I *M. Katırcıoğlu*	160
Malebranche	Hakikatın Araştırılması II *M. Katırcıoğlu*	220
Malebranche	Hakikatın Araştırılması III *M. Katırcıoğlu*	140
Malebranche	Hakikatın Araştırılması IV - V *M. Katırcıoğlu*	290
Malebranche	Hakikatın Araştırılması VI *M. Katırcıoğlu*	260
H. Taine	ik	300
Henry Be		80
H. de Mont		60
H. Poinc		240
Stendhal	n	250
Charles	n	75

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevleriyle bütün kitapçılarda satılmaktadır.

DEVLET KİTAPLARI

№ 1427 F. 350